

**1961-1980 ARASI KOALİSYON HÜKÜMETLERİNE
BİR ÖRNEK : 1974 CHP - MSP KOALİSYONU**

Derya ÇELİKER

**Haziran, 2009
DENİZLİ**

**1961-1980 ARASI KOALİSYON HÜKÜMETLERİNE
BİR ÖRNEK : 1974 CHP - MSP KOALİSYONU**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**

Derya ÇELİKER

Danışman: Yrd. Doç. Dr. H. Aliyar DEMİRCİ

**Haziran, 2009
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, öğrencisi Derya ÇELİKER tarafından Yrd. Doç. Dr. H. Aliyar DEMİRCİ yönetiminde hazırlanan "1961-1980 Arası Koalisyon Hükümetlerine Bir Örnek: 1974 CHP-MSP Koalisyonu" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 22.06.2009 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr.H.Aliyar DEMİRCİ

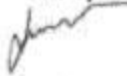
Jüri Başkanı

(Damsman)

Doç.Dr.Süleyman İNAN

Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr.Zeynel Abidin KILINÇ

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 06.07.2009 tarih ve 12.101... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT
Müdür

TEŐEKKÜR

Bu çalışmanın düzenlenmesi, yürütülmesi ve tamamlanması sırasında katkılarımı ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. H. Aliyar DEMİRCİ'ye teőekkürü bir borç bilirim. Ayrıca; aldığım her kararda ve attığım her adımda beni her zaman destekleyen anneme; sınırsız bir çaba ve güvenle her daim yanımda olan babama; yardıma her ihtiyacım olduğunda varlığı ile ağabeyden ziyade dost olan biricik ağabeyime de çok teőekkürü ederim.

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmaların yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza :
Öğrenci Adı Soyadı : Derya ÇELİKER

ÖZET
1961-1980 ARASI KOALİSYON HÜKÜMETLERİNE BİR ÖRNEK: 1974 CHP-MSP
KOALİSYONU

ÇELİKER Derya
Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi ABD
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. Aliyar DEMİRCİ

Haziran 2009, 146 Sayfa

Koalisyon hükümeti olgusu, Türkiye'nin yakın geçmişte denediği ve gelecekte de büyük olasılıkla karşılaşacağı bir olgudur. Bu çalışmanın amacı, koalisyon teorileri çerçevesinde koalisyon olgusunu, özel olarak da 1974 yılında kurulan CHP-MSP koalisyonunu irdeleyerek bir sonuca ulaşmaktır.

Koalisyon hükümetleri, siyasal sistemdeki uzlaşma derecesi ile doğru orantılı olarak parlamenter demokrasilerde yer almaktadır. Siyasal sistemi oluşturan unsurlar arasındaki bu uzlaşma derecesi, koalisyon hükümetlerinin kurulmalarından başlayarak aktörler arasındaki ilişkileri, hükümetin istikrarını ve ömrünü belirlemektedir. Bu noktada koalisyon hükümetleri siyasal sistemdeki uzlaşmayı arttırıcı bir nitelik sergilemektedir. Ama koalisyonlar hakkındaki genel kanı, istikrarlı olmadıkları ve çoğunluk partisi hükümetleri kadar başarı gösteremedikleri yönünde oluşmuştur. Koalisyonların tarihsel gelişimi ve sonrasına bakıldığında yaşanan pek çok örnek de bunu doğrulamıştır. 26 Ocak 1974 tarihinde kurulmuş olan CHP-MSP koalisyonu 17 Kasım 1974 tarihine kadar on ay gibi kısa bir süre (aktif anlamda sekiz ay) varlık gösterebilmiş ve sonrasında koalisyon sona ermiştir.

Tezin ilk bölümünde, koalisyon olgusu, koalisyonların özellikleri, parti ve seçim sistemleri ile ilişkileri, yaşadıkları sorunlar ve sona erme şekilleri irdelenerek teorik çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde, 1960-1973 arasında CHP ve MSP de yaşanan gelişmeler ile hükümet kurma çabaları aktarılmıştır. Üçüncü bölümde tezin ana gövdesini oluşturan CHP-MSP koalisyonu irdelenmiştir. Dördüncü bölümde bu koalisyonun gerçekleştirmiş olduğu icraatlara ve diğer gelişmelere yer verilmiş, beşinci bölümde de koalisyonun sona ermesi aktarılmıştır. Sonuç bölümünde ise, 1974 CHP-MSP koalisyonundan hareketle koalisyonlarla ilgili genel bir kaniya ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Koalisyon, CHP, MSP, MNP, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, 1961-1980 Siyasi Gelişmeler

ABSTRACT
AN INSTANCE FOR COALITION GOVERNMENTS BETWEEN 1961-1980:
1974 CHP-MSP COALITION

ÇELİKER Derya
Graduate Thesis, Public Administration
Thesis Supervisor: Assistant Professor, Dr. H. Aliyar DEMİRCİ

June 2009, 146 Pages

The coalition government is a fact which was recently tried in Turkey and most probably Turkey will be faced with this case again in the future. The aim of this study is to observe the coalition fact among coalition theories and especially reaching a conclusion by observing the coalition of CHP-MSP which was established in 1974.

Coalition governments exist in parliamentary democracies and they are in direct proportion with the negotiation degree in the political system. The negotiation degree between the elements that forms the political system, beginning from the establishment of coalition governments; defines the relations between actors and the stability or the lifespan of governments. At this point coalition governments show an attribute that increases the negotiations in a political system. But the idea of the coalitions is that they are not stable and mostly unsuccessful as the majority party governments. Most instances confirm this when the historical development of coalitions and its afterwards are observed. The CHP-MSP coalition which was established on 26th January 1974, could exist just for ten months (actively eight months) until 17th November 1974 and afterwards the coalition expired.

In the first chapter of thesis, the coalition fact, the properties of coalitions, relations with party and election system, their problems, and their extinctions are studied and also a theoretic frame is built. In the second chapter the progress that has characterised the CHP-MSP and their attempts to establish a government is explained. In the third chapter the CHP-MSP coalition that forms the main body of this thesis is studied. The fourth chapter details the activities which were done from this coalition and other progresses. Furthermore, the fifth chapter the extinction of the coalition is studied. And in conclusion moving from the CHP-MSP coalition from 1974 we attempt to reach a general opinion about coalitions.

Keywords: Coalition, CHP, MSP, MNP, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Political Progress Between 1961-1980

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.1. KOALİSYON NEDİR?.....	3
1.2. PARTİ SİSTEMLERİ VE KOALİSYON TEORİLERİ.....	5
1.2.1. Parti Sistemleri.....	6
1.2.2. Koalisyon Teorileri.....	9
1.3. SEÇİM SİSTEMLERİ VE KOALİSYON HÜKÜMETİ.....	11
1.4. KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİ HAZIRLAYAN NEDENLER.....	14
1.5. KOALİSYONLARIN KURULUŞ SÜRECİNDE PARTİLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....	15
1.5.1. Parti Yöneticilerinin Koalisyon Stratejilerinin Önemi.....	16
1.5.2. Koalisyon Ortakları Arasındaki İlişkilerin Geçtiği Aşamalar.....	17
1.6. KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİN ÖZELLİKLERİ.....	18
1.7. 1960-1980 ARASI KOALİSYON HÜKÜMETLERİ.....	20
1.7.1. Türkiye’de Koalisyon Hükümetlerinin Kuruluşunu Belirleyen Etkenler.....	22
1.8. KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİN SONA ERMESİ.....	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
2.1. 1960-1973 ARASI CHP VE MSP’DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER.....	25
2.1.1. 1960-1965 Arası Gelişmeler ve CHP.....	25
2.1.2. 1961-1965 İnönü Koalisyonları.....	27
2.1.2.1. I. İnönü Koalisyonu (20.11.1961-1.6.1962).....	27
2.1.2.2. II. İnönü Koalisyonu (25.6.1962-2.12.1963).....	28
2.1.2.3. III. İnönü Koalisyonu (25.12.1963-13.2.1965).....	28
2.1.3. 1965 ve 1969 Seçimleri.....	29
2.1.4. 1971-1973 Arası Siyasal Gelişmeler.....	31
2.1.4.1. 14 Ekim 1973 Seçimlerine Giderken.....	33
2.1.4.2. Seçim Sonuçları.....	36
2.2. MNP’DEN MSP’YE DOĞRU.....	39
2.3. HÜKÜMET KURMA ÇABALARI.....	45
2.4. CHP-MSP KOALİSYONUNA DOĞRU.....	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	53
CHP-MSP KOALİSYONU.....	53
3.1. CHP VE MSP’NİN SEÇİM BEYANNAMELERİNDEKİ BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR.....	53
3.2. HÜKÜMET PROGRAMI.....	55
3.3. KOALİSYON PROTOKOLÜ.....	57
3.4. KOALİSYON PROTOKOLÜ İLE HÜKÜMET PROGRAMININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	58
3.5. BAKANLAR KURULU VE BAKANLIKLARIN DAĞILIMI.....	62
3.6. HÜKÜMETİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR.....	62
3.6.1. Zam Sorunu.....	63
3.6.2. ‘Genel Af’ Kanunu.....	65
3.6.3. Gensoru Önergesi.....	70
3.6.4. Bütçe Meselesi.....	72
3.6.5. Haşhaş Ekim İzni.....	74
3.6.6. Milliyetçi Cephe Muhalefeti.....	75
3.6.7. Kıbrıs Barış Harekâtı.....	76

3.6.7.1. Gerilen Türk-Yunan İlişkileri.....	76
3.6.7.2. Uluslar Arası Garanti Anlaşması.....	76
3.6.7.3. Enosis.....	77
3.6.7.4. Barış Harekâtı.....	78
3.6.7.5. Cenevre Konferansı.....	80
3.6.7.6. II. Kıbrıs Barış Harekâtı ve II. Cenevre Görüşmeleri.....	81
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	83
İCRAATLAR VE DİĞER GELİŞMELER.....	83
4.1. İCRAATLAR.....	83
4.1.1. Köy-Kent Projesi.....	83
4.1.2. Halk Sektörü.....	84
4.1.3. Açık Üniversite Uygulaması.....	85
4.1.4. Personel Rejimi İle İlgili Yenilikler.....	86
4.2. DİĞER GELİŞMELER.....	89
4.2.1. Dünya Bankası Raporu.....	90
4.2.2. THY Kazaları.....	90
4.2.3. İslâm Zirve Konferansı.....	91
4.2.4. PTT Grevi.....	93
4.2.5. Naaşların Nakli.....	93
4.2.6. TRT Meselesi.....	94
4.2.7. Kanun Tasarıları.....	96
4.2.8. IX. Milli Eğitim Şûrası.....	97
4.2.9. Celal Bayar'a Senatörlük Teklifi.....	98
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	100
KOALİSYONUN SONA ERMESİ.....	100
5.1. KOALİSYONDA SIKINTILI GÜNLER.....	100
5.1.1. Engellenen Gezi.....	100
5.1.2. Temel Uzlaşmazlık Konuları.....	101
5.2. ECEVİT'İN İSTİFASI VE HÜKÜMETİN SONA ERMESİ.....	102
SONUÇ.....	104
EKLER:.....	109
KAYNAKÇA :.....	140

I- GİRİŞ

Koalisyon hükümetleri hakkında genel bir kanı vardır ve yaşanan örnekler de bunu çoğu zaman doğrular nitelikte olmuştur ki bu kanı; koalisyon hükümetlerinin genel olarak istikrarsız ve kısa ömürlü olduklarıdır. Peki acaba gerçekten bu durum böyle midir? Eğer gerçekten koalisyon hükümetleri kısa ömürlü ve istikrarsız yani genel anlamda ‘ başarısız’ oluyorlar ise, o zaman neden koalisyon hükümetleri kurulmaktadır? İşte bu çalışmada, yapılan literatür taraması sonucunda, genel olarak koalisyon hükümetlerinin başarılı olup olmadıkları ve özel anlamda da CHP-MSP koalisyonunun incelenmesi ile bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır. CHP-MSP koalisyonunun hangi ortamda ve nasıl kurulduğu, varlık gösterdikleri aylarda yaşanan gelişmeler ve sorunlar, bu koalisyonun neden uzun ömürlü olamadığı irdelenerek, koalisyon hükümetleri hakkında genel bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

Daha önce koalisyonlarla ilgili şu çalışmalar yapılmıştır: Sabri Sayarı'nın doçentlik tezi '*Parlamentar Demokrasilerde Koalisyon Hükümetleri*', Nedim Yalansız'ın doktora tezi '*Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri (1961-2002)*', Rabia Bahar Alpan'ın yüksek lisans tezi '*Türkiye'de Koalisyon Yönetimleri ve DYP-SHP Örneği*', Yudum Cura'nın yüksek lisans tezi '*Koalisyon Hükümetleri: Türkiye Örneği*' ve Duygu Geylan'ın yüksek lisans tezi '*Türk Hükümetleri ve Kıbrıs Sorunu 1974-1983*' . Koalisyon olgusu ile ilgili olarak yazılmış olan Fuad Aleskerov, Hasan Ersel ve Yavuz Sabuncu' nun ortaklaşa olarak kaleme aldıkları '*Seçimden Koalisyona Siyasal Karar Alma*'; Muzaffer Ayhan Kara' nın '*Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu, Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*' kitapları incelenmiş ve internette de yapılan taramalar sonucu ulaşılan site ve makalelerden yararlanılmıştır. 1974 senesine ait *Cumhuriyet*, *Tercüman* ve *Milliyet* gazeteleri taranılarak, tezin ana gövdesinin yazımında kullanılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, ‘koalisyon’ olgusu açıklanarak teorik çerçeve çizilmeye çalışılacaktır; koalisyonların özellikleri, parti ve seçim sistemleri ile ilişkileri, yaşadıkları sorunlar ve sona erme şekilleri başlıkları ile teorik çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde ise, tarihsel arka plan analizi olarak da nitelendirebileceğimiz şekilde

1960-1973 arası yani 1974 senesinde bu birliktelik kurulana kadar geçen yakın tarihte, hem CHP hem de MSP'de yaşanan gelişmeler ve bu tarihler arasında kurulan koalisyon hükümetleri ile yapılmış olunan seçimlerin sonuçlarına yer verilmiştir. MSP 1972 senesinde kurulduğu için, öncülü olan MNP'nin de irdelenmesi MSP hakkında genel anlamda bir fikir edinilmesine yardımcı olacaktır. Hükümet kurma çabalarına da bu bölümde yer verilmiştir. Ana gövde olan üçüncü bölümde ise 'CHP-MSP koalisyonu' aktarılmıştır. CHP ve MSP'nin seçim beyannamelerindeki benzerlik ve farklılıklar, hükümet programı, koalisyon protokolü, hükümet programı ile koalisyon protokolünün karşılaştırılması, hükümetin karşılaştığı sorunlar ve Kıbrıs Barış Harekâtı ile Cenevre Konferansları, dönemin gazeteleri incelenerek, esas kaynak olarak kullanılmıştır. Dördüncü bölümde bu koalisyonun gerçekleştirmiş olduğu icraatlara ve bu dönemde meydana gelen İslâm Zirve Konferansı, Dünya Bankası Raporu, THY kazaları, PTT grevi, TRT meselesi, kanun tasarıları, Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası, naaşların nakli, Celal Bayar'a senatörlük teklifi başlıkları ile diğer gelişmelere yer verilmiştir. Koalisyonun varlık göstermiş olduğu yaklaşık sekiz aylık süreçte (aktif anlamda sekiz ay, fiilen 10 ay) hem Türkiye hem de Dünya gündemindeki önemli olaylar aktarılmıştır. Beşinci bölümde, koalisyonun hangi sebeplerle ve ne şekilde sona erdiği irdelenmiştir. 'Sonuç' bölümünde de 1974 CHP-MSP birlikteliğini, koalisyon hükümetleri içerisinde bir yere oturtmaya çalışarak, koalisyon hükümetleri hakkında genel bir kaniya varılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde; koalisyon kavramı üzerinde durulacaktır. Koalisyon kelimesinin açıklanması, bu olgunun siyasal sistemlerle olan bağı, koalisyon hükümetlerinin çeşitleri ve özellikleri aktarılacaktır. Koalisyon hükümetlerini hazırlayan nedenler ile koalisyon hükümetlerinin hangi nedenlerle sona erdiği irdelenecektir.

Koalisyon hükümetleri, siyasal sistemdeki uzlaşma derecesi ile doğru orantılı olarak parlamenter demokrasilerde yer almaktadır. Siyasal sistemi oluşturan unsurlar arasındaki bu uzlaşma derecesi, koalisyon hükümetlerinin kurulmalarından başlayarak aktörler arasındaki ilişkileri, hükümetin istikrarını ve ömrünü belirlemektedir. Bu noktada koalisyon hükümetleri siyasal sistemdeki uzlaşmayı arttırıcı bir nitelik sergilemektedir. Bir partinin iktidara gelecek sayıda koltuk kazanamadığı durumlarda, partilerin iktidar olanaklarından yararlanabilmesi ve hükümet politikalarını etkileyebilmesi ancak kurulacak olan koalisyon hükümetlerine katılması ile söz konusu olabilecektir.

1.1. KOALİSYON NEDİR?

Koalisyon olgusu kaba bir tabirle, birden fazla partinin belli bir amaç için güçlerini bir araya getirmesidir. Tek başına iktidar olamayan parti, gücünü başka parti ya da partiler ile birleştirmek suretiyle hükümet oluşturmaya çalışır. Dünyada sık sık koalisyon hükümetlerine rastlamak mümkünken, bununla birlikte henüz koalisyon olgusu ile hemen hemen hiç tanışmamış ülkeler de mevcuttur. Bu farklılığın temel sebebi de ülkelerin benimsemiş oldukları siyasal rejim ile alakalıdır.

Demokratik ülkelerde başlıca üç tip siyasal sistem söz konusudur: Başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistem. Türkiye’de 1909 senesinden bu yana parlamenter sistem uygulanmaktadır.

Parlamenter sistemde, bir seçim sonunda milletvekilliklerinin yarısından fazlasını kazanan parti, hükümeti de kurmaya hak kazanmış olur. Fakat herhangi bir partinin çoğunluğu elde edememesi durumunda ise koalisyon hükümeti ya da azınlık hükümeti

söz konusu olacaktır. Koalisyon hükümeti, parlamentoda çoğunluk oluşturabilecek şekilde birden fazla partinin katılımıyla hükümet kurma yolunun aranması şeklinde oluşurken; azınlık hükümetinde ise bazı partilerin kurulan hükümete dışardan destek vermesi söz konusu olmaktadır.

‘Koalisyon’ kavram olarak Latince ‘Coalescere’ (kaynaşmak) sözcüğünden gelmektedir. Belirli bir amaç doğrultusunda birlikte hareket etmek için bir arada bulunmak anlamında kullanılmaktadır.¹ Yani ortaklaşa hareket edebilmek amacıyla, değişik eğilimlerin bir araya gelmesi sureti ile oluşturulan bir ‘yapı’dır.

Heywood koalisyon olgusunu rakip partilerin amaçlarını tek başlarına başaramayacaklarını fark ettiklerinde ya da ortak bir tehdit algıladıklarında bir araya gelmeleri şeklinde tanımlamaktadır. Adı geçen eserde koalisyonlar ikiye ayrılmaktadır: seçim koalisyonları ve yasama koalisyonları. Seçim koalisyonları, rakip partilerin temsilci sayılarını maksimuma çıkartmak için birbirleri ile yarışmayacaklarına dair anlaşmaya varmaları şeklinde ifade edilmekteyken, yasama koalisyonları da iki veya daha fazla sayıda partinin belli bir programı desteklemek üzere anlaşmaları şeklinde oluşmaktadırlar.² Bu bağlamda, CHP-MSP birlikteliğini ‘yasama koalisyonu’ olarak nitelendirebilmekteyiz.

Koalisyon hükümeti, yapılan seçimler sonucunda hiçbir partinin tek başına güven oyu alabilecek sayıda milletvekilini parlamentoya sokamadığı çoğulcu demokrasilerde, siyasal iktidar sorununu çözmek amacı ile kullanılan bir yöntemdir.³ Bu durumda koalisyon hükümetlerinin iki ya da daha fazla partinin katılımı ile oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden de iki partili sistemlerde koalisyon hükümetlerine rastlamak pek mümkün değilken, çok partili sistemlerin pek çoğunda koalisyon görülebilmektedir. Muzaffer Ayhan Kara, seçim sistemleri ile koalisyonlar arasında bir etkileşimin söz konusu olduğunu, koalisyonların da genelde iki büyük partiyi esas alan;

¹ Meydan Larousse (1985), Meydan Yayınları, İstanbul, s. 367

² Andrew Heywood (2006), *Siyaset, Liberte* Yayınları, Ankara, s.379

³ Sabri Sayarı (1980), *Parlamentar Demokrasilerde Koalisyon Hükümetleri*, Boğaziçi University Press, İstanbul, s. 21

ancak daha sonra bu partilerin doğurganlığı ile çatırdayan sistemlerde ortaya çıktığını ifade etmektedir.⁴

Son olarak bir koalisyon hükümetini niteleyen iki unsur bulunduğunu söyleyebiliriz.⁵

1. Hükümetin çalışmalarının çerçevesini oluşturan bağlayıcı bir programın olması
2. Bu bağlayıcı programı uygulamak üzere hükümet üyeliklerini aralarında bölüşmelerini sağlayıcı bir anlaşmanın olması gerekmektedir.

Bu unsurların sağlanabilmesi için de öncelikle bu konularda pazarlık yapmaları gerekmektedir. Başka bir ifade ile, koalisyonu oluşturacak olan partiler hükümet programlarının kendi görüşlerine en yakın şekilde oluşturulması için daha fazla bakanlığı denetimleri altına almak isteyeceklerdir.

1.2. PARTİ SİSTEMLERİ VE KOALİSYON TEORİLERİ

Parlamentar rejimlerde parti sayısı, ideolojik kutuplaşma derecesi ve partilerin siyasal konumları çeşitli koalisyon ihtimallerini de beraberinde getirmektedir. Koalisyonların kurulmasında çok çeşitli unsurlar söz konusu olmakla birlikte genellikle parti sayısı esas alınarak ayrımlara gidilmiştir. Siyasal parti kavramını tanımlamak gerekirse, ‘bir program etrafından toplanmış, siyasal iktidarı ele geçirmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlardır.’⁶ Bu bağlamda siyasal iktidarı ele geçirmek amacını güden partiler tek başlarına bu başarıyı elde edemedikleri takdirde onu başka partiler ile paylaşmayı da göze almaktadırlar. Bu durumda da koalisyonlar söz konusu olmaktadır. Powell’e göre siyasal partiler, bireysel olarak zayıf ve kolektif olarak güçlü, vatandaşların seçimle ilgili kaynaklarını bir araya getirmekte ve etki sahibi olmalarını sağlamaktadır.⁷

⁴ Muzaffer Ayhan Kara (2004), *Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu, Demokrasi Ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*, Otopsi Yayınları, İstanbul, s. 26

⁵ Fuad Aleskerov , Hasan Ersel, Yavuz Sabuncu (1999), *Seçimden Koalisyonla Siyasal Karar Alma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 145

⁶ Münici Kapani (2000), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.160

⁷ G. Bingham Powell (1990), *Çağdaş Demokrasiler*, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara, s. 101

1.2.1. Parti Sistemleri

Siyasal parti tanımından hareketle parti tipolojilerine de kısaca değinmek gerekir ki bu konuda Duverger'in yapmış olduğu ikili ayırım en tanınmış ayrımlardandır. Bu ayırimda 'Kadro' ve 'Kitle' partileri ayrıımıdır. Kadro partileri; üye sayılarını arttırmak için özel bir çaba göstermeyen, genellikle siyasal yelpazenin sağ kanadında yer alan, niceliği değil de niteliği önemseyen parti tipidir. Seçim zamanları dışında pek fazla faaliyet göstermeyen bu tip partilerde amaç; etki ve servet sahibi bulunan, isim yapmış kişileri bir araya getirmektir. Genel oy ilkesinin kabulünden önce ortaya çıkması nedeni ile başlangıçta üye sayısını arttırma gibi bir çabası olmayan kadro partileri zaman içerisinde kitle partilerini taklide başlamıştır. Bugün Batılı demokrasilerde genellikle liberal ve muhafazakar partiler kadro partisi tipine örnek olarak verilebilirler. Kitle partileri ise; kadro partilerinden çok daha sonra, yirminci yüzyılın başlarında, sosyalist akımların da önemli ölçüde etkisi ile ortaya çıkmışlardır. Kitle partileri için üyelik kavramı ve üye sayısını arttırma hayatî önem taşımaktadır. İdeolojik çizgileri daha belirgin daha tutarlı olan bu tip partilerde üyeler eğitilip, yetiştirilip, bilinçlendirilirler. Bu iki tip yani kadro ve kitle partileri ayrıımı teoride söz konusu ise de, pratikte kadro partisi niteliğinde olan bazı partiler kitle partisi özellikleri de gösterebilmekte ya da tam tersi durum da söz konusu olabilmektedir. Duverger kitabını yazmış olduğu 1950'li yıllardaki Türk partilerini DP ve CHP'yi esas itibariyle kadro partileri olarak nitelendirmiştir.⁸

Parti sistemlerini üç grupta toplamak mümkündür:

1. **Tek Parti Sistemleri** : Sartori, tek parti sistemini üç grupta toplamaktadır: Hâkim parti, hegemonyacı parti ve gerçek tek parti.

Hâkim parti sisteminde, hâkim parti ile mücadele halinde bulunan küçük muhalefet partileri mevcuttur. Ancak, gerek seçmen kitlesinden aldığı oy, gerekse parlamentoda sağladığı çoğunluk bakımından bir partinin yapılan seçimler sonucunda,

⁸ Münci Kapani (2000), a. g. e., s.168-171

kararlılık ve sürekliliği söz konusudur. Hâkim parti seçimleri kazanmakta ve iktidar olmaktadır; ancak hâkimiyetini kaybetmesi ihtimali de vardır.⁹

Hegemonyacı parti sisteminde, ne biçimsel ne de gerçek anlamda bir iktidar mücadelesi söz konusu değildir. Sistemdeki diğer partilerin varlığına ancak uydu partiler şeklinde izin verilmektedir. İktidarın el değiştirmesi ne fiilen mümkündür ne de böyle bir ihtimale izin verilir. Yani temel kural, hegemonyacı partinin her zaman iktidarda kalmasıdır.¹⁰

Gerçek tek parti sisteminde ise, hukuken ve fiilen sadece bir tek parti mevcuttur. Onun dışında başka partilerin kurulması ve faaliyeti kesin olarak yasaklanmıştır. İktidar üzerinde her türlü rekabet, yarışma ve paylaşma reddeden bir sistemdir.¹¹ Sartori, gerçek tek parti sistemini de kendi içerisinde üç alt kategoriye ayırmaktadır: Totaliter tek parti sistemi, otoriter tek parti sistemi ve pragmatik tek parti sistemi. Totaliter tek parti sisteminde, devletin toplum üzerindeki baskısı ve toplum kaynaklarını seferber edebilme yeteneği çok yüksektir. İdeolojinin en yoğun olduğu tiptir. Pragmatik tek parti sisteminde, ideolojik unsur da mobilizasyon yeteneği de zayıftır. Otoriter tek partiler ise, bu iki tip arasında yer almaktadırlar.¹²

2. İki Parti Sistemi : Bu sistemde ikiden çok parti mevcuttur; fakat iktidar mücadelesi esas itibarı ile iki parti arasında geçmektedir. Diğer partiler iktidara ağırlıklarını koyabilmekten yoksun durumdadırlar.

Sistemin karakteristik özelliği, büyük partilerden birinin parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayarak, koalisyona gitme zorunluluğu kalmaksızın tek başına hükümet kurabilmesinde kendini göstermektedir.¹³

Sistemde, büyük partilerin yanı sıra bir çok küçük parti de bulunduğu için, iki parti sistemi ile çok parti sistemini birbirinden ayırt etmek her zaman kolay olmaz.¹⁴

⁹ Giovanni Sartori (1970), *Parties and Party Systems*, Cambridge University, London, s. 326-331'den; Ergun Özbudun (1979), *Siyasal Partiler*, AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 114

¹⁰ Ergun Özbudun (1979), *Siyasal Partiler*, AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 115

¹¹ Münici Kapani (2000), a. g. e. , s. 178

¹² Giovanni Sartori (1970), a. g. e., s. 328-331, 349'den; Ergun Özbudun (1979), a. g. e., s. 115-116

¹³ Münici Kapani (2000), a. g. e. , s. 181

¹⁴ Maurice Duverger, (1993), *Siyasi Partiler*, (Çeviren: Ergun Özbudun), Bilgi Yayınları, Ankara, s. 278

3. Çok Partili Sistem : İki den fazla partinin iktidar dengesini etkileme gücüne sahip oldukları sistemdir. Sartori çok partili sistemi, ılımlı ve aşırı çok partili sistem olarak ikiye ayırmakta ve birincisi için beş veya daha az parti gerektiğini, ikincisi için de beşten çok partiye ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir.¹⁵

İlimli çok partili sistemde, beş veya daha az sayıda parti mevcuttur. Partiler iki partili sistem gibi iki kutupta toplanmışlardır. İktidar, iki parti bloğu arasında el değiştirmektedir. Küçük partilere koalisyon ortağı olarak iktidarda bulunma şansı verilmektedir.¹⁶ Parlamentodaki koltukların çoğunluğuna sahip bir partinin bulunmadığı ılımlı çok partili sistemlerde, azınlık hükümeti formülüne başvurulmadığı sürece, hükümetler koalisyonlar şeklinde kurulabilmektedirler.¹⁷

Aşırı çok parti sisteminde ise, beşten çok parti mevcuttur. Kutup sayısı ikiden fazladır. Siyasi sistem üzerinde, partilerin fikir birliğine varmaları zordur. Birbirinden farklı program ve politikalara sahip partilerden oluşmuş olan koalisyonlar ancak gündelik işleri götürüp, sorunları çözecek esaslı girişimlerde bulunmazlar. Buna örnek olarak Türkiye’de 1991-2002 yılları arasında iktidara gelen farklı koalisyon hükümetleri bu tabloya uygun bir yapı göstermişlerdir.¹⁸ Sayarı, aşırı çok partili sistemlerde hükümetlerin genellikle, siyasal konumları merkezde veya merkeze yakın olan bir partiler grubu tarafından oluşturulduğunu ifade etmektedir.¹⁹ Aşırı çok parti sistemine örnek olarak İtalya’yı verebiliriz.

Sayarı, hükümetin istikrarı ile parti sayısı arasındaki bağlantıyı dört madde ile şu şekilde özetlemektedir:²⁰

1. Parlamenter demokrasilerde, hükümetin istikrarı ile parlamentodaki partilerin sayısı arasında ters bir ilişki mevcuttur.
2. Çoğunluk partisi hükümetleri, koalisyon hükümetlerinden daha istikrarlıdır.

¹⁵ Mümtaz’er Türköne, (2003), *Siyaset*, Lotus Yayınları, Ankara, s.267

¹⁶ Mümtaz’er Türköne, (2003), a. g. e., s. 267-268

¹⁷ Giovanni Sartori (1976), *Parties and Party Systems*, Cambridge University, London, s. 178’den; Sabri Sayarı (1980), *Parlamenter Demokrasilerde Koalisyon Hükümetleri*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, s.53

¹⁸ Mümtaz’er Türköne, (2003), a.g.e., s. 268

¹⁹ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 54

²⁰ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 41

3. Muhalefet partilerinin sayısı ile hükümetin istikrarı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
4. Parlamentodaki sistem karşıtı partilerin kazandıkları koltuk sayısındaki artış, hükümetin iktidarda kalabilme olasılığını azaltmaktadır.

Parti sistemi	Hükümete Katılma Potansiyeline Sahip Parti Sayısı	İdeolojik Kutuplaşma Derecesi	Kutup Sayısı	Koalisyon Alternatifleri	Koalisyon Hükümetlerinin Devamlılık Derecesi
İki Parti	2	Az	2	-	-
İlimli Çok Parti	3-5	Az	2	Merkez-Sol Merkez-Sağ	Orta
Aşırı Çok Parti	5'den fazla	Çok	3 veya daha fazla	Merkez	Az

Tablo 1. Sartori'nin Sınıflandırmasına Göre Çoğulcu Demokrasilerdeki Parti Sistemi Türleri ve Koalisyon Hükümetleri²¹

1.2.2. Koalisyon Teorileri

Koalisyonlar kuruluş türleri açısından birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Kimi koalisyonlar en az sayı ile kurulurken, kimilerinin kurulmasında da ideolojik değerler ön plana çıkmakta ve bu sebeple sayı faktörü ikinci planda kalabilmektedir. CHP-MSP koalisyonu için ideolojik temelin esas alındığını söylemek mümkün değil iken, sayı faktörünü göz önünde bulundurduklarını ifade edebilmekteyiz. Lijphart koalisyon teorilerini beş ana grupta toplamaktadır:

1. Asgari Çoğunluklu Koalisyonlar : Bu koalisyon türünde amaç, az sayıda parti ile salt çoğunluğu sağlamaktır. Yani en 'az' sayı ile en 'çok' güç elde edilmeye çalışılır.

Bir azınlık partisi kabineye girebilmek için, bir veya birden fazla parti ile ortaklık kurmak zorundaysa, zorunlu olmayan partilerin koalisyona girmesine karşı

²¹ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 56

koyacaktır. Çünkü, bu durum, o partinin kabinedeki bakan sayısının azalması anlamını taşımaktadır. Burada çoğunluğa ulaşmayı amaçlayanlar, kendileri için gerekli olmayan hiçbir partiyi içlerine almazlar. Bu yüzden asgari çoğunluklu koalisyonlara, ‘en azla kazanabilen kabineler’ veya ‘çıplak çoğunluklu kabineler’ de denilmektedir.²²

Literatürde bulunan; asgari uzaklıklı koalisyonlar, asgari çoğunluklu bağlantılı koalisyonlar, politik uzaklık teorisi, pazarlık önermesi...vb de aslında bir anlamda asgari çoğunluklu koalisyonların genişletilmiş biçimleridirler.²³

2. Asgari Büyüklükte Koalisyonlar : Bu koalisyon tipi aslında asgari çoğunluklu koalisyon teorisini geliştirmeye yöneliktir. Mantık ayındır; iktidarın azamileştirilmesi varsayımına dayanmaktadır. Bu sebeple de, mümkün olan en dar parlamento çoğunluğuna dayanan bir kabineyi tercih etme söz konusudur. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse; A partisi bir seçim sonucunda 8 sandalyeye, C partisi 26 sandalyeye, D partisi 12 sandalyeye ve E partisi de 33 sandalyeye sahip olmuşsa, bu durumda E partisi için, 53 sandalyeye sahip ADE koalisyonunu kurmak, 59 sandalyeye sahip CE koalisyonunu kurmaktan daha avantajlı olacaktır. Bu durumda asgari çoğunluklu koalisyon kurulmuş olacaktır.²⁴

3. Asgari Sayıda Partiden Oluşan Koalisyonlar : (Pazarlık Önermesi) Asgari çoğunluklu kabineler arasında mümkün olan en az sayıda partiden oluşan koalisyonların kurulmasının muhtemel olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü, az üyeli koalisyonlarda anlaşabilme olanağı ve dolayısıyla böyle bir koalisyonun varlığını sürdürmesi daha kolay olacaktır.²⁵

4. Asgari Uzaklıklı Koalisyonlar: Diğer üç koalisyon tipinde sayı ve büyüklük ön plana çıkarken, asgari uzaklıklı koalisyonlarda ise benzer politika tercihlerine sahip olan partilerin, bu konuda kendilerine çok uzak duran partilere kıyasla , koalisyonları

²² Arend Lijphart (1984), *Çağdaş Demokrasiler*, (Çeviri: Prof. Dr. Ergun Özbudun), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara, s.30

²³ Yudum Cura (1994), *Koalisyon Hükümetleri: Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, s.12-15

²⁴ Arend Lijphart (1984), a. g. e., s.31

²⁵ Arend Lijphart (1984), a. g. e., s.31

daha kolay kurup yaşatabilecekleri varsayımına dayanmaktadır.²⁶ Bu bağlamda CHP-MSP koalisyonunun asgari uzaklıklı koalisyon grubunda yer almadığı aşikârdır.

5. Asgari Çoğunluklu Bağlantılı Koalisyonlar: Bu koalisyon tipi; politika ölçeğinde birbirine en yakın partilerin bir araya geleceği ve bu birliktelikte gereksiz ortaklara yer verilmeyeceği varsayımına dayanır. Asgari çoğunluklu koalisyondan farkı ise, ideolojik anlamda birbirine yakın partiler arasında bir koalisyonun gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Ama ikisinde de amaç en ‘az’ sayıda parti ile birlikte iktidarı ele geçirmektir.²⁷

Genel olarak bu beş tip teoride ortak nokta; ‘asgari’ nitelikli olmalarıdır. Hemen hepsi birbirine yakın gibi görünen koalisyon teorilerinde amaç, mümkün olan en az parti ile hükümeti kurabilmektir.

1.3. SEÇİM SİSTEMLERİ VE KOALİSYON HÜKÜMETİ

Seçim sistemleri; “Oyların milletvekilliklerine dönüştürülmesinde kullanılan teknik usullerdir.”²⁸ Yani partilerin almış oldukları oya göre, bir seçim çevresinde kaç milletvekili çıkarabilecekleri seçim sistemleri sayesinde belirlenmektedir. Başka bir ifadeyle seçim sistemi; seçimlerde takip edilen yöntem, teknik, ilke ve süreçlerinin tümüdür. Ancak kültür, ihtiyaç, beklenti ve şartların ülkeden ülkeye farklılık göstermesi sonucunda, bütün demokratik toplumlarda mekanik olarak uygulanan tek bir seçim sisteminin olması mümkün değildir.²⁹ Bu sebeple de farklı seçim sistemleri geliştirilmiştir. Seçim sistemleri konusunda literatürde çeşitli ayrımlar söz konusu olmakla birlikte, genel olarak üç grupta toplamak mümkündür:

1. Çoğunluk sistemi
2. Nispi temsil sistemi
3. Karma sistem

²⁶ Arend Lijphart (1984), a. g. e., s. 32

²⁷ Arend Lijphart (1984), a. g. e., s. 32

²⁸ Kemal Gözler (2004), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa, s. 127-143, (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.anayasa.gen.tr/secimler.htm>)

²⁹ Davut Dursun (2004), *Siyaset Bilimi*, Beta Basım, İstanbul, s. 346

Çoğunluk sistemi; bir seçim çevresinde en çok oyu alan partinin o seçim çevresindeki milletvekilliklerinin tümünü alması durumudur.³⁰ Oyların çoğunu alan adayın kazandığı bu seçim sisteminde kuvvetli iktidarların doğması ve bir partinin tek başına iktidara gelmesi beklenen bir durum olacaktır. Çoğunluk sisteminin tek turlu ve iki turlu olmak üzere çeşitleri bulunmaktadır.

Nispi temsil sistemi, partilerin almış oldukları oy oranında milletvekili çıkarmalarına imkân veren bir seçim sistemi türüdür. Her parti, seçmenlerden almış olduğu oy ile doğru orantılı olarak milletvekilliğine sahip olmaktadır. Çoğunluğun karar ve tercihleri olduğu kadar azınlığın da karar ve tercihleri önem kazanmakta yani bir anlamda azınlığın da temsil edilmesi söz konusu olabilmektedir. Ancak çoğunluk sağlamak zor olduğundan kuvvetli ve tek partiye dayanan hükümetler kurulması da güçleşmektedir. Bu sistem, hükümet buhranlarını ve istikrarsız iktidarları beraberinde getirmektedir. Nispi temsil sisteminin çeşitleri; en büyük artık usulü, en kuvvetli ortalama usulü, milli bakiye sistemi ve d'Hondt usulüdür.³¹

Karma sistem ise, hem çoğunluk hem de nispi temsil sistemleri bir arada kullanılmaktadır. Toplam milletvekili sayısının ne kadarının çoğunluk esasına, ne kadarının nispi temsil sistemine göre belirleneceği ülkeden ülkeye değişmektedir.³²

1946 yılında çok partili hayata geçildikten sonra, 1950, 1954 ve 1957 yıllarında çoğunluk esaslı seçim sistemi uygulanmıştır ve DP (Demokrat Parti)'nin önderliğinde tek partili iktidar yapısı oluşmuştur. 1961 seçimlerinde nispi temsil sisteminin bir usulü olan barajlı d'Hondt sistemi uygulanmış ve Türkiye 1961 seçimleri ile koalisyon olgusu ile tanışmıştır. 1965 seçimlerine gelindiğinde Milli Bakiye sistemine geçilmiştir. Alman her oyun değerlendirmeye alındığı bu sisteme rağmen, AP tek başına iktidara gelmiştir. 1969 seçimlerinde barajsız d'Hondt sistemi uygulanmış ve AP tek parti olarak iktidarını korumuştur. 1973 seçimlerinde tercihli oy sistemi kullanılmış ve bunun da etkisi ile tek parti iktidarı oluşmamış, CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur. 1973 ve 1977 seçimlerinin ardından 1980'den sonra çifte barajlı seçim sistemi uygulanmıştır.

³⁰ Kemal Gözler (2004), a. g. e., s. 127-143

³¹ Kemal Gözler (2004), a. g. e., s. 134-143

³² Abdullah Özkan (2007), *Siyasal İletişim Stratejileri*, Tasam Yayınları, (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.siyasaliletisim.org/index.php/sie-modul/128-sie-modul/304-secim-sistemleri.html>) (15.05.2009)

1983'te hem seçim çevresi barajı hem de %10 ülke barajı konulmuştur. Bu sayede koalisyon hükümetleri yerine tek partinin iktidara gelmesi amaçlanmış ve ANAP tek başına iktidar olmuştur. Özetle Türkiye'de tarihsel süreç içerisinde üç seçim sistemi benimsenmiştir. 1950-1960 yılları arası çoğunluk sistemi, 1961-1980 arası nispi temsil sistemi ve 1980'den sonra barajlı nispi temsil sistemi uygulanmıştır.³³

“Seçim sistemlerinin parti sistemleri üzerindeki etkisi konusunda Duverger, ikisi arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya atan ilk isimdir. Bu etki ilişkisini üç noktada toplamıştır;

- a) Tek turlu basit çoğunluk usulü, iki parti sistemini geliştirir.
- b) Nispi temsil usulü, çok parti sistemini teşvik eder.
- c) İki turlu çoğunluk usulü, partiler arasında seçim ittifaklarına yol açan bir çok parti sistemini geliştirir.”³⁴

Duverger'in bu tespiti hayli tartışılmış ve örneklerle çürütülmeye çalışılmıştır. Batılı ülkeler için doğruluk payı daha yüksek gibi görünen bu tipoloji için Türkiye örneğinden hareketle, nispi temsil sisteminin çok parti sistemini teşvik edeceği düşüncesi çürütülmüştür. Çünkü Türkiye'de nispi temsil sisteminin kabulünden sonra 1961-1970 döneminde iki parti eğilimi devam etmiştir.³⁵ Bu ve bunun gibi örneklerle Duverger'in ortaya atmış olduğu bu etkileşim geçerli olabilmekle birlikte daha çok ‘sınırlı bir etki alanına sahip kalmıştır’ demek yerinde olacaktır. Kendisi, seçim sistemleri ile siyasal sistemler arasında sıkı bir ilişkinin var olduğu düşüncesini gündeme getiren ilk kişi olması açısından önemlidir.

³³ Müge Yüce, *Seçim Sistemleri ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları*, s. 6-20
www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYU
CE.pdf (11.05.2009) Ayrıca bakınız EK-3

³⁴ Münici Kapani (2000), a. g. e., s. 189

³⁵ Münici Kapani (2000), a. g. e., s. 189

1.4. KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİ HAZIRLAYAN NEDENLER

Bir siyasal sistemde koalisyonun oluşmasını sağlayan en önemli etken o ülkenin siyasal sistemidir. Fakat bunun yanında ekonomik ve toplumsal nedenler de göz ardı edilmemelidir. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar, içinde bulunulan durum, gelişmişlik ve refah düzeyi, halkın eğitim düzeyi gibi birtakım ekonomik ve toplumsal nedenlerle de koalisyonların ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir. Fakat konuyu dağıtmamak açısından siyasal nedenler üzerinde durarak koalisyon hükümetini hazırlayan nedenlere değinilecektir.

Bir siyasal sistemde partilerin uzlaşma zemininin az olması ve pazarlık konusundaki ölçünün tahmin edilemediği durumlarda koalisyonların kurulma olasılığı artmaktadır. Koalisyon hükümetinin parlamentodaki diğer partilerin desteğine ihtiyacı vardır. Çünkü ancak bu şekilde icraatlarını gerçekleştirmeleri mümkün olacaktır. Parlamentodaki diğer partiler de isteksiz olsalar bile hükümetin almış olduğu kararlardan ve yapmış olduğu uygulamalardan birebir sorumlu tutulamayacakları için geçici de olsa destek verirler.³⁶

Siyasal sistemde yer alan parti sayısının çokluğu da koalisyon hükümeti ihtimalini arttıran bir durumdur. Çünkü bir siyasal sistemde çok fazla parti olması oyları da bölecek ve tek bir partinin salt çoğunluğu elde etmesi mümkün olamayabilecektir. Bu mümkün olsa bile mevcut yasal sistemin getirmiş olduğu zorluklar ve seçim sisteminden kaynaklanan zorunluluklar yüzünden gene koalisyon hükümeti ihtimali artacaktır.

Partilerin iktidar sorumluluğunu paylaşma arzusu içinde olmaları da koalisyon hükümetlerinin oluşumuna sebebiyet vermektedir. Mümkün olduğu kadar çok bakanlık elde ederek kendi programlarını uygulama isteği içinde olan partiler ideolojilerine ters bile düşen partilerle zaman zaman koalisyonu denemişlerdir. İktidarın sunmuş olduğu nimetlerden faydalanmak ve kendi puan hanelerine oy yazdırmak amacı ile uzlaşmacı bir tutum içerisine giren partiler arasında koalisyonlar kurulabilmektedir. Bu bağlamda, CHP-MSP koalisyonunun da böyle bir oluşum olduğunu söylemek mümkündür.

³⁶ Nedim Yalansız (2006), *Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002*, Buke Kitapları, İstanbul, s.13.

Partilerin kurulan koalisyon ortaklığı içerisinde güçlerini nasıl gösterdikleri konusunda ise şunları söylemek mümkündür:

1. Güçlü olan partinin daha fazla bakanlık alması beklenir.
2. Genel bütçeyi denetleyebilme yetkisinin daha çok olması istenir.
3. Bakanlıkların harcamalarının parti görüşüne göre biçimlenebilecek şekilde olması önemlidir.
4. Partiler denetleyebildikleri kamu kaynaklarını arttırmayı amaçlarlar.
5. En çok istihdam olanağını yaratabilecek alanların denetiminde paylarını arttırmak isterler.
6. Hangi tür kararların bakanlar kurulu üyelerinin tümünün katılımı ile alınacağı hususu da önemlidir. Koalisyon hükümetinde, bir parti diğerinden bağımsız olarak karar alabiliyorsa çok daha güçlü durumda olacaktır.³⁷

1.5. KOALİSYONLARIN KURULUŞ SÜRECİNDE PARTİLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Koalisyonların kurulmasında ve devamlılık göstermelerinde siyasal partiler çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Hem birbirleriyle rekabet etmek hem de işbirliği yapmak zorunda olan partiler arasında çeşitli konularda uzlaşmazlıklar yaşanması kaçınılmaz gibi görünmektedir. Kuruluş sürecinde yaşanan sorunları genel hatları ile dört grupta toplamak mümkündür:³⁸

Öncelikle, partiler arası koalisyon pazarlıkları oldukça uzun bir süre devam ettirilmemelidir. Yani mümkün olan en kısa sürede koalisyon gerçekleştirilmelidir. Aksi halde kamuoyunda tepkiler oluşacaktır. Ancak prensipler üzerinde anlaşmaya varmak ve ortak bir program belirleyebilmek için görüşmeler zaman zaman uzamak durumunda kalmaktadır.

“Koalisyonların kuruluş sürecinde partilerin karşılaştıkları ikinci önemli sorun; çeşitli koalisyon alternatifleri arasında parti için en kazançlı koalisyon alternatifinin

³⁷ Fuad Aleskerov , Hasan Ersel, Yavuz Sabuncu (1999), a. g. e., s. 165-166

³⁸ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 27-28

hangisi olduğunun saptanabilmesi’’ sorunudur. Bu hesap yapılırken alınan kararın bir sonraki seçimleri ne şekilde etkileyeceği, partiye destek vermekte olan baskı gruplarının ve örgüt üyelerinin bu kararı nasıl karşılayacağı gibi durumları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Üçüncü önemli sorun; koalisyonla girecek olan partilerin koalisyonla yönelik strateji ve taktiklerinin arkasında yatan gerçek amaçların niteliğinin anlaşılması sorunudur. Koalisyon pazarlığına girişen partilerin birbirleri hakkında kesin ve net bilgiler elde edebilmeleri oldukça imkânsız gözükmektedir. Bu nedenle de bu sorun koalisyonları ve ortaklarını oldukça huzursuz etmektedir.

Son önemli sorun ise; güvenoyu meselesidir. Koalisyonun güvenoyu alma olasılığı yüksek bir şekilde oluşturulması da önceden tahminleri doğru bir şekilde yaparak, görüşme ve pazarlıkların da bu yönde sürdürülmesi gereğini beraberinde getirmektedir. İktidara geldikten sonra güvenoyu alamamış bir parti için, daha sonra diğer alternatiflerle görüşmelerinde olumsuz sonuç alma olasılığı oldukça yüksek olacaktır. Bu sebeple siyasal koşullar ve parlamento aritmetiği doğru değerlendirilmelidir.

Özetle, bir koalisyon kurulurken, süre uzatılmamalı, en kazançlı alternatif seçilmeli, taktik ve stratejilerin arkasında yatan temel amaç anlaşılmaya çalışılmalı ve adımlar buna göre atılmalı, son olarak da güvenoyu alma olasılığı yüksek olan bir ortaklık benimsenmeye çalışılmalıdır.

1.5.1. Parti Yöneticilerinin Koalisyon Stratejilerinin Önemi

Koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimini belirleyen en önemli etkenler, büyüklük ve siyasal uyumluluktur.

Büyüklük faktörünün parti yöneticileri ve partiler açısından taşıdığı önem, koalisyonla katılan parti sayısı arttıkça, ortak partilerin hem hükümet politikalarını etkileyebilme olanakları hem de bakanlıkların ve iktidar nimetlerinin paylaşılmasında hisselerine düşen kazançların azalacağı düşüncesidir. Ayrıca, koalisyon hükümetinde

yer alan parti sayısı arttıkça, iktidar ortakları arasında anlaşmazlık çıkması olasılığı da artmaktadır. Bu nedenlerle, parti yöneticileri kurulacak olan koalisyonun ‘en az sayı’ dan oluşmasına çaba harcayacaklardır.³⁹ ‘Büyüklik ilkesi’ olarak da adlandırılan bu ilkenin önde gelen ismi Riker’dir. Az çok farklarla da olsa temelde aynı mantığı savunan diğer isimler: Gamson, Leiserson ve Dodd’tur.

Diğer önemli etken ise siyasal uyumluluktur. Koalisyon hükümetleri oluşturulurken, siyasal görüşleri birbirine benzeyen partilerin bir araya gelme olasılıkları daha yüksektir. Parti liderleri görüşmelerinde öncelikli olarak siyasal yelpaze üzerinde kendilerine ‘komşu’ olan partilerle uzlaşma yoluna gitmeye çabalarlar.⁴⁰ Bu görüşü savunan siyaset bilimcileri: Axelrod, Taylor, De Swan’dır.

Koalisyon hükümetlerinin kuruluşuna yönelik parti stratejilerinin saptanmasında, partilerin ‘siyasal uyumluluğu’na öncelik veren yazarların, yalnızca ‘büyüklik’ etkenini dikkate alan yazarlara göre daha gerçekçi bir yaklaşım içerisinde olduğu söylenebilir.⁴¹

1.5.2. Koalisyon Ortakları Arasındaki İlişkilerin Geçtiği Aşamalar

Koalisyon hükümetleri kurulma aşamasına ve sonrasında değişik aşamalardan geçerler. Bu aşamalardan ilki, güvenoyu alma ihtimali yüksek olan bir ortaklık üzerinde anlaşan partilerin; koalisyon protokolü, bakanlıklar ve hükümet programı oluşturulmasına dair çalışmalarını kapsayan evredir. Güvenoyu alındıktan sonraki aşama ise, önemli anlaşmazlıkların genel olarak baş göstermediği, koalisyonun ilk zamanlarıdır. Koalisyonun kurulması aşamasında, üzerinde anlaşılan konuların hayata geçirilmesi aşamasıdır. İzleyen aşamada, koalisyonu oluşturan partiler gerek yeni politikaların saptanmasında gerekse iktidarın sağladığı nimetlerden faydalanma konusunda görüş ayrılıkları yaşamaya başlayabilirler. Hükümetin devamlılığı açısından karşılıklı ödün verilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulması gerekir. Son olarak, iktidar

³⁹ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 79

⁴⁰ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 93

⁴¹ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 98

ortağı partiler arasındaki ilişkilerin bozulma olasılığının en yüksek olduğu aşama, yeni seçimlerin yaklaştığı dönemdir.⁴²

1.6. KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Parlamente rejimlerde çok partili siyasal hayatın belki de ‘doğal’ bir sonucu olarak, tek bir parti her koşulda tek başına çoğunluğu sağlayamayabilir. Bu durumda da iktidar olabilmek amacı ile başka partilerle uzlaşma yoluna gider ve koalisyon hükümetleri de bu şekilde oluşur.

Koalisyon hükümetlerinin özelliklerini anlatmadan önce partilerin hükümetin kurulma aşamasındaki beklentilerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bir partinin hükümet kurma aşamasındaki beklentilerinin başında ve belki de en önemlisi, iktidarı mümkün olduğunca az sayıda parti ile paylaşmak yer alır, böylece iktidar olmanın beraberinde getirdiği güç ve imkânlar daha etkin kullanılabilir. İkinci olarak, kendi görüşlerine ve siyasal tercihlerine yakın bir diğer parti ile kurulan ortaklığın daha verimli ve uzlaşmacı olma ihtimali yüksek olacaktır. Bu şekilde kurulan koalisyonlarda partiler programlarını gerçekleştirme imkanına daha yüksek oranda sahip olabileceklerdir. Üçüncü olarak da yeterli büyüklükte bir koalisyon arzulanır yani gereğinden fazla büyüklükte bir ortaklık yerine, iktidarı gerçekleştirebilecek en az sayıdaki partinin bir araya gelmesi istenir. Koalisyon ortaklarından birinin ayrılması söz konusu olduğunda parlamentodaki geriye kalan mevcut partilerin hükümet kurmak için hâlâ yeterli bir çoğunluğa sahip olamamaları durumu arzulanır.⁴³

Koalisyon hükümetlerinin özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Koalisyon hükümetlerinde, hükümeti oluşturan partilerin çıkarlarının uzlaştırılması önemlidir. Bu yüzden de siyasal görüşleri birbirine en yakın partiler bir araya gelmelidir ki hükümet istikrarlı ve uzun ömürlü olabilsin.⁴⁴

⁴² Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 106-108

⁴³ İlknur Türe, *Koalisyon Hükümetlerinde Başbakanlık*, Mülkiye Dergisi Cilt:XXV., Sayı:227, s. 76-77, (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.mulkiyederigi.org/index>)

⁴⁴ Ahmet Taner Kışlalı (1987), *Siyaset Bilimi*, İmge Yayınları, Ankara, s. 242

2. Koalisyonlar daha çok aşırı çok partili sistemlerde görülmektedir. Sistemde çok sayıda parti bulunduğu için bir parti tek başına iktidar olamamakta ve diğer parti ya da partilerle işbirliği içine girmek durumunda kalmaktadır.

Aşırı çok parti sistemine en güzel örnek İtalya'dır; hükümetler genellikle merkezdeki en güçlü parti olan Hıristiyan Demokratlar tarafından kendi sağ ve sollarındaki küçük partilerle koalisyona gitmek suretiyle kurulmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekmektedir ki; koalisyon ortakları arasındaki baş gösteren anlaşmazlıklar yüzünden hükümet sık sık düşmektedir.⁴⁵

3. Hükümetlerin oluşturulmasında seçim sistemlerinin etkisi büyüktür. "Genel olarak dar bölge çoğunluk sisteminin uygulandığı ülkelerde iki parti sisteminin, iki turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı sistemlerde ittifaklarla yumuşatılmış ılımlı çok parti sisteminin, nispi temsil sisteminin uygulandığı yerlerde de aşırı çok parti sisteminin oluştuğu gözlemlenmektedir."⁴⁶ Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmış ve iki parti sistemi oluşmuş; 1961'den bu yana ise nispi temsil sistemi uygulanmaya başlamış ve çok parti sistemi yerleşmiştir. Koalisyonlara da çok partili sistemlerde daha sık rastlanıldığını daha önce ifade etmiştik.

4. Koalisyon hükümetlerine katılan partiler iktidar sorumluluğunu, bakanlık elde etmek ve elde edilen gücün icraatlarını kendilerine mâl etmek amacı ile paylaşmaktadırlar.⁴⁷ Bu yüzden de iktidar olmayı sağlayacak minimum düzeydeki parti bir araya gelmeye çalışır ki daha çok ve önemli bakanlıkları ellerinde tutabilsinler. Zaten koalisyonun çok ve küçük sayıda partiden oluşması durumunun o koalisyonun ömrünü kısalttığı genellemesi yaygındır. Asgari sayıda partiden oluşması hem koalisyonu oluşturan partiler için hem de hükümetin istikrarı ve daha uzun ömürlü olabilmesi için önemli bir özellik olarak sayılabilir.

5. Koalisyon ortakları ne kadar uzlaşmacı ise o hükümet o oranda daha uzun ömürlü ve istikrarlı olabilecektir. Koalisyon ortakları parti programlarını gerçekleştirme

⁴⁵ Münici Kapani (2000), a. g. e., s. 186

⁴⁶ Davut Dursun (2004), a. g. e., s. 266

⁴⁷ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 146

doğrultusunda, en az tavizle, en çok faydayı sağlamaya çalışırken dengeyi de sağlamalı ve bunun için de çatışmacı değil uzlaşmacı bir tutum içinde olmalıdırlar.

1.7. 1960-1980 ARASI KOALİSYON HÜKÜMETLERİ

Türk siyasi hayatında koalisyon hükümetleri 1960'dan sonra kurulmaya başlanmıştır. Sistemdeki partilerin çokluğu ve herhangi bir partinin iktidarı tek başına ele geçirebilecek gücü sağlayamaması gibi nedenlerle koalisyon hükümeti formülleri gündeme gelmiştir. 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerin sonuçlarına göre oyların, %36.7'sini Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), %34.7'sini Adalet Partisi (AP), %13.9'unu Yeni Türkiye Partisi (YTP), %13.7'sini Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), almışlardır. Askeri yönetimden parlamentolu yönetime geçişte oyların bu şekilde dağılmış olması bir anlamda işleri daha da zorlaştırmıştır.⁴⁸

Ekim 1961 seçimlerini takiben kurulan CHP-AP koalisyonu, 1960 darbesi sonrası ve Türk siyasi hayatında kurulan ilk koalisyondur. (20 Kasım 1961- 1 Haziran 1962) CHP ve AP' nin kurmuş olduğu bu koalisyon "I. İnönü Koalisyonu" diye bilinmektedir ve kısa ömürlü olmuş, ardından "II. İnönü Koalisyonu" kurulmuştur. CHP-YTP-CKMP arasında kurulmuş olan bu koalisyon da kısa ömürlü olmuştur. Ardından bağımsızların katılımı ve YTP' nin de dışarıdan desteklemesi ile "III. İnönü Koalisyonu" kurulmuştur.⁴⁹ Bu durumda kabaca özetlemek gerekirse 1961-1965 yılları arasında üç koalisyon kurulmuş ve hepsi de kısa ömürlü olmuştur. İnönü koalisyonu olarak bilinen Türk siyasî hayatının bu ilk üç koalisyonunun hepsinde de CHP yer almıştır.

III. İnönü koalisyonunun bütçe görüşmeleri sırasında düşürülmesinden sonra, IV. koalisyon AP-YTP-CKMP-MP partileri arasında 20 Şubat 1965'te kurulmuştur. Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki bu koalisyonun ömrü de sekiz ay olmuştur.⁵⁰

⁴⁸ Hikmet Özdemir (2002), *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (Editör: Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, s. 242

⁴⁹ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 244-245

⁵⁰ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 174

“10 Ekim 1965’te yapılan genel seçimlerde Süleyman Demirel’in liderliğindeki AP oyların yaklaşık %53’ünü toplayarak tek başına iktidar olma başarısını gösterirken, CHP’nin oyları yaklaşık %29’a düşmüştür.”⁵¹ 1969 senesinde yapılan genel seçimlerde de %46.5 oy oranı ile AP oyların çoğunu alırken, ona en yakın oy oranı %27.3 ile CHP olmuştur.⁵² 27 Ekim 1965’te başlayan AP iktidarı 12 Mart 1971 askerî müdahalesine kadar devam etmiştir.

26 Mart 1971-3 Aralık 1971 arasında Nihat Erim başkanlığında, AP ve CHP’nin temsil edildiği “Teknokratlar Kabinesi” görevde kalmıştır.⁵³ Ardından tekrar “İkinci Erim Kabinesi” kurulmuş, 11 Aralık 1971-22 Mayıs 1972 arasında görev yapmıştır. Akabinde “Ferit Melen ve Naim Talu Kabineleri” kurulmuştur. Bu kabineler, ülkeyi 1973 seçimlerine kadar idare etmeyi amaçlayan geçici hükümetler şeklindedirler.⁵⁴

14 Ekim 1973’te yapılan genel seçim sonuçlarına göre, oyların yaklaşık %33’ünü CHP, yaklaşık %30’unu da AP almıştır. DP (Demokratik Parti) ve MSP de oyların yaklaşık olarak %11’ini almışlardır.⁵⁵

26 Ocak 1974’te kurulan CHP-MSP koalisyonu da diğer koalisyonlar gibi uzun ömürlü olamamış ve sekiz ay görevde kalabilmiştir. Bu koalisyonun sona ermesi ile başbakanlığa Sadi Irmak getirilmiş, güvenoyu alamamış olmasına rağmen yerine yeni bir hükümet kurulamadığından aylarca⁵⁶ görev yapmak durumunda kalmıştır.

12 Nisan 1975 günü Demirel başkanlığındaki AP-MSP-CGP(Cumhuriyetçi Güven Partisi)-MHP-Bağımsızlar ortak hükümetine 218’e karşı 222 güvenoyu ile işbaşı yaptırılması, “Türkiye siyasetinde 1960’larda ortaya çıkan sağ ve sol şeklindeki kutuplaşmanın artık yerleştiğine kanıttır.”⁵⁷ Demirel başkanlığındaki bu hükümet

⁵¹ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 250

⁵² 1969 Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri, <http://www.die.gov.tr/IstTablolar/09se124t.xls> (09.05.2009)

⁵³ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 267

⁵⁴ Feroz Ahmad (2006), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 169

⁵⁵ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 284

⁵⁶ Sadi Irmak’ın görevde kaldığı süre, 17 Kasım 1974-31 Mart 1975 tarihleri arasındır.

http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/genelmd/basbakanlik/037_sadiirmak.htm (08.05.2009)

⁵⁷ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 273

'I.Milliyetçi Cephe Hükümeti' diye anılmaktadır ve sağdaki birliği ifade etmesi açısından önem taşımaktadır.

1977 Haziran ayında yapılan genel seçimlerin sonucu şu şekildedir: %41 CHP, %37 AP, %8 MSP, %6 MHP, %2 DP. İlk iki parti 1973 seçimlerindeki gibi sıralanmıştır. 1977 seçimlerinden sonra gene Demirel liderliğinde olmak üzere 'II.Milliyetçi Cephe Hükümeti' 219 red oyuna karşılık, 229 güvenoyu ile kurulmuş ancak, Ocak 1978'e kadar dayanabilmiştir. II.Milliyetçi Cephe Hükümeti, Cumhuriyetin gensoru ile düşürülen ilk hükümeti olmuştur.⁵⁸

Ocak 1978'de Ecevit Hükümeti kurulmuş, 18 ay görevine devam edebilmiş, 14 Ekim 1979'da yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme ve milletvekili ara seçimleri ile CHP oy sayısını %41'den %29'a düşürmüştü ve bunun üzerine Ecevit hükümeti istifa etmiştir.⁵⁹

İstifa eden Ecevit hükümeti yerine, 'Örtülü' III.Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuştur. Demirel liderliğinde kurulan hükümete öteki sağ partiler dışarıdan destek vermişlerdir. 12 Kasım 1979-12 Eylül 1980 arasında görev yapan 'Örtülü' III.Milliyetçi Cephe Hükümeti 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile son bulmuştur.⁶⁰

1.7.1. Türkiye'de Koalisyon Hükümetlerinin Kuruluşunu Belirleyen Etkenler

1961-1965 ve 1973-1977 yıllarında kurulan çeşitli koalisyon hükümetlerinin kuruluş biçimini etkileyen faktörler neler olmuştur?

1961 genel seçimlerinden sonra kurulan ilk koalisyonun kuruluş biçimini etkileyen en önemli etken ordudan gelen baskı olmuştur. Milli Birlik Komitesi, CHP'nin katılmayacağı ve İsmet İnönü'nün başbakan olmayacağı bir hükümet formülüne sıcak bakmayacağını parti yöneticilerine bildirmiştir. İkinci ve üçüncü koalisyon hükümetinin kuruluşunda da ordudan gelen baskı etkili olmuştur. Ardından gelen azınlık hükümetinden sonra AP, parlamentoda temsil edilen üç küçük parti ile

⁵⁸ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 276-277

⁵⁹ Aytekin Gezici (2006), *Bir Karaoğlan Masalı*, Akis Kitap, İstanbul, s. 67

⁶⁰ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 279

koalisyon kurmuştur. Artık, CHP'nin katılmadığı bir hükümete ordu karşı çıkmamaya başlamıştır. 1973-1977 yılları arasında ise koalisyonların kuruluş biçimlerini belirleyen 1973 seçim sonuçları olmuştur. Bu dönemde, AP oy kaybına uğramış ve muhalefette kalmayı tercih etmiştir. MSP ve DP'nin tutumları bu dönemde, koalisyonların kuruluş biçiminde oldukça etkili olmuştur.⁶¹

1.8. KOALİSYON HÜKÜMETLERİNİN SONA ERMESİ

Literatürde, koalisyon hükümetlerini sona erdiren nedenler genel olarak dört temel grupta toplanmaktadır:⁶²

1. Koalisyondaki partilerin değişmesi
2. Hükümetin istifa etmesi
3. Başbakanın değişmesi
4. Seçimler

Siyasal sistemde yer alan parti sayısının çokluğu koalisyonların kurulmasını ve kurulan koalisyon hükümetlerinin devamlılığını olumsuz yönde etkiler.⁶³ İçinde bulunulan siyasal ortam hükümetin işleyişini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Seçimlerin yaklaşması ile koalisyon ortaklarının son bulması ilişkilendirilmektedir. Ayrıca, hükümetlerin düşürülmesini ya da seçimlerin yenilenmesini kolaylaştırıcı nitelikteki anayasal kurallar koalisyon ortaklıklarının sürekliliklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedirler.⁶⁴

Siyasal elitlerin sorunlara nasıl yaklaştıkları da önemlidir, uzlaşma yoluyla ve karşılıklı ödünler vererek çözümlenmek yerine, görüş ayrılıklarını ve siyasal çatışmaları keskinleştirecek şekildeki yaklaşımları koalisyonların son bulmasına sebebiyet verebilir.⁶⁵ İdeolojik kutuplaşmanın ve ayrımların yoğunluğu da hükümetin işleyişini

⁶¹ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 179-189

⁶² Fuad Aleskerov, Hasan Ersel, Yavuz Sabuncu (1999), a. g. e., s. 167

⁶³ Yudum Cura (1994), *Koalisyon Hükümetleri: Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 30

⁶⁴ Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 128-129

⁶⁵ Giovanni Sartori (1976), a. g. e., s. 131-145'den; Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 133

güçleştirir. Özellikle önemli oylamalarda, koalisyon ortaklarının birbirini destekler nitelikte tutumda olmaları önemlidir. Aksi takdirde ortaklık çıkmaza sürüklenebilir.

Bunların dışında; parlamento desteğinin çekilmesi, yarı başkanlık rejimine sahip ülkelerde devlet başkanının müdahalesi, başbakanın çekilmesi, erken seçimler, hükümetteki anlaşmazlıklar gibi nedenler de hükümetleri sona erdirmektedirler.⁶⁶

⁶⁶ Yudum Cura (1994), a. g. e., s. 30-31

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde CHP ve MSP'de 1960-73 arası yaşanan gelişmeler anlatılmak sureti ile tarihsel arka plan analizi yapılacaktır. CHP'deki gelişmeler, İnönü koalisyonları ve bu tarihler arasında yapılan seçimler ile sonuçlarının yanı sıra; 1973 yılında kurulmuş olan Milli Selamet Partisi (MSP)'nin, Milli Nizam Partisi (MNP)'nin devamı niteliğinde bir parti olmasından hareketle MNP'nin ideolojisi ve amaçlarından da bahsedilecektir. CHP-MSP birlikteliğine gidilirken atılan adımlar, yapılan görüşmeler ve yaşanan sorunlar da bu bölümde aktarılacaktır.

2.1. 1960-1973 ARASI CHP VE MSP'DE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

Cumhuriyet tarihi koalisyon olgusu ile ancak 1960 darbesinden sonra tanışmıştır. 1923-1950 arası 27 yıllık CHP iktidarının ardından 10 yıl kadar da DP iktidarına yönelen Türkiye'de, 1961 seçimleri sonrası koalisyonlar kurulmaya başlanmıştır. 1961-1965 arası kurulmuş olan dört koalisyondan ilk üçü İsmet İnönü, dördüncüsü ise AP listesinden bağımsız senatör olan Suat H. Ürgüplü tarafından kurulmuştur. 1965 ve 1969 seçimleri AP'yi tek başına iktidara taşımış, 12 Mart muhtırası ve ara rejimin ardından gelen 1973 seçimleri Bülent Ecevit başkanlığındaki CHP-MSP koalisyonunu gündeme getirmiştir. Ardından Süleyman Demirel' in başkanlığında kurulan I. ve II. Milliyetçi Cephe hükümetleri iktidara sahip olmuş ve 70'lerin sonuna doğru yine Ecevit' in kurduğu koalisyon iktidara geçmiştir.

2.1.1. 1960-1965 Arası Gelişmeler ve CHP

Türk Silahlı Kuvvetlerinden bir grup albay ve subayın gerçekleştirdiği 27 Mayıs 1960 darbesi, Demokrat Parti yönetimine, parlamentoya ve ordu hiyerarşisine karşı yapıldığı için sonrakilerden (12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980) farklı anlam taşımaktadır.⁶⁷ Darbeci grup yani Milli Birlik Komitesi (MBK), eylemin hiçbir kişi ya

⁶⁷ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 228

da gruba karşı yapılmadığını ifade etmişlerse de, DP yönetimi açıkça hedef alınmıştır. Darbecilerin belirtmiş oldukları amaç ise; en kısa zamanda seçimleri yaptırarak, partiler rejimini sürdürmektir.⁶⁸ Askerî darbeyi gerçekleştiren subaylardan 38'inin yer aldığı MBK'nin başında Orgeneral Cemal Gürsel bulunmaktadır. 25 Ekim 1961 genel seçimlerine kadar ülkeyi yöneten MBK'nin en önemli eylemleri; 'Yassıada Mahkemeleri'nin kurularak DP'lilerin yargılanması, 'Eminsu Olayı' yani ordudaki tasfiyeler ve '147'ler Olayı' yani üniversitelerdeki tasfiyeler olmuştur.⁶⁹

Birgit, MBK'nin uzun hazırlıklar sonucunda oluşturulmuş olduğunu sandıklarını; fakat sonradan bunun böyle olmadığını, yaşanan olaylar neticesinde kendiliğinden gelişen bir süreç olarak 27 Mayıs'a geldiğini ifade etmektedir.⁷⁰ MBK üyesi Erkanlı da, 1955 senesinde gizli bir ihtilâl örgütüne üye olduğunu anılarında yazmıştır.⁷¹ Gezici de, Bülent Ecevit' in 27 Mayıs' ı bir halk hareketi olarak gördüğünü ifade etmektedir.⁷²

Milli Birlik Komitesi'nin sivil yönetime geçiş adımlarında Kurucu Meclis ve 1961 Anayasasından bahsetmek yerinde olacaktır. 7 Aralık 1960'ta MBK de kabul edilen yasaya göre kurucu meclis iki bölümden oluşmaktadır: MBK ve Temsilciler Meclisi.⁷³ Temsilciler Meclisi'nin CHP açısından önemi, bu meclis oluşturulurken DP'lilerin dışlanması ve ortaya çıkan çoğunluğun kendilerinden meydana gelmesi olmuştur.

1961 Anayasası dört buçuk ayda hazırlanıp halk oyuna sunulmuş ve oylamaya katılanların %60,4'ü tarafından kabul edilmiştir. Bir tepki anayasası olarak nitelendirebileceğimiz bu anayasa Türkiye'nin 1961-1980 arası dönemdeki anayasası olmuştur.⁷⁴

⁶⁸ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 230

⁶⁹ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 232-235

⁷⁰ Orhan Birgit (2006), *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, s. 310

⁷¹ Orhan Erkanlı (1973), *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, İstanbul, s. IX

⁷² AYTEKİN GEZİCİ (2006), *Bir Karaoğlan Masalı*, Akis Kitap, İstanbul, s. 44

⁷³ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 237

⁷⁴ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 238-239

2.1.2. 1961-1965 İnönü Koalisyonları

1961'in ilk aylarında siyasî parti faaliyetlerine izin verildiyse de MBK iktidarı 15 Ekim 1961 seçimlerine kadar devam etmiştir. Seçim sonuçlarına göre; en çok oyu alan %36.7 oy oranı ile CHP olmuştur, AP de oyların %34.7' sini alarak ikinci parti olmuştur. Seçmen kütüklerine kayıtlı seçmenlerin %81.41'i oy kullanmıştır. Bu rakam 1960-80 döneminin en yüksek katılma oranıdır.⁷⁵

1960 darbesi ile kapatılan DP yerine Şubat 1961'de AP kurulmuştur. Ekim 1961 seçimlerinde de oldukça iyi bir oy potansiyeline ulaşmıştır. Buradan şu sonucu çıkarmak yanlış olmayacaktır; DP'lilerin çoğu yargılanmış, parti kapatılmış olsa bile, halk hâlâ DP'lileri benimsemekte ve bir anlamda onun devamı niteliğindeki AP'yi desteklemektedir.⁷⁶ Ancak ordu yeni hükümeti DP'nin devamı niteliğindeki AP'nin kurmasına izin vermeyeceğinden yeni hükümeti İnönü'nün kurmasını istemiştir. 1961-1964 yılları arasında "İnönü Koalisyonları" kurulmuştur.

2.1.2.1. I. İnönü Koalisyonu (20.11.1961-1.6.1962)

Başbakan: İsmet İnönü (CHP)

Güvenoyu için yeter sayısı : 226

Millet Meclisindeki partiler: CHP-AP-YTP-CKMP

Koalisyonu oluşturan partilerin koltuk sayıları : CHP 173, AP 158⁷⁷

"20 Kasım 1961-1 Haziran 1962 arasında görevde kalan ilk koalisyon hükümeti döneminde, CHP ile DP'nin devamı AP arasındaki çekişmeye, ülkenin çözüm bekleyen ekonomik ve sosyal sorunları ile geçiş sürecinin olağanüstü şartları eklenince, Meşrutiyet Türkiye'sinden bu yana siyaset yapan iki ana akımın bitmeyen kavgası yeniden şiddetlenmiş ve ortaklık bozulmuşdur."⁷⁸ I. İnönü koalisyonunun son bulması ile iki haftalık bir bunalım yaşanmış, 25 Haziran 1962'de II. İnönü koalisyonu kurulmuştur.

⁷⁵ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 242

⁷⁶ Feroz Ahmad (2006), a. g. e., s. 157

⁷⁷ Sabri Sayarı (1977), a. g. e., s. 172

⁷⁸ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 244

2.1.2.2. II. İnönü Koalisyonu (25.6.1962-2.12.1963)

Başbakan : İsmet İnönü (CHP)

Güvenoyu için yeter sayısı : 225⁷⁹

Millet Meclisindeki partiler : CHP-AP-YTP-CKMP-MP

Koalisyonu oluşturan partilerin koltuk sayıları : CHP 171, YTP 62, CKMP 33⁸⁰

17 Kasım 1962’de yapılan yerel seçimlerde, muhalefetteki AP, oyların önemli bir oranını almıştır. (Kütüğe kayıtlı seçmenlerin %75’inden %46’sını almıştır.) AP, yerel seçim sonuçları ile güç toplamış ve haklı olarak erken seçimlere gidilmesini istemiştir. II. İnönü hükümetinin koalisyon ortakları da hızla güç kaybetmektedirler.⁸¹ CKMP ve YTP’nin hükümetten çekilmesi, bu sırada yurt dışında bulunan İnönü’nün ülkeye dönmesinden sonra istifasını vermesi ile bu koalisyon da son bulmuştur. AP’nin hükümet kurma çabaları sonuçsuz kalınca hükümeti kurma görevi yeniden İnönü’nün olmuş ve bağımsızların desteği ile 25 Aralık 1963’te III. İnönü koalisyonu kurulmuştur. YTP de bu koalisyona dışarıdan destek vermiştir.⁸²

2.1.2.3. III. İnönü Koalisyonu (25.12.1963-13.2.1965)

Başbakan : İsmet İnönü (CHP)

Güvenoyu için yeter sayısı : 225

Millet Meclisindeki partiler : CHP-AP-YTP-CKMP-MP⁸³

Koalisyonu oluşturan partilerin koltuk sayıları : CHP 175, AP 147, YTP 48, CKMP 25, MP 13

Bağımsız milletvekili sayısı : 33⁸⁴

⁷⁹ I. İnönü Koalisyonunda 226 olarak verilen güven oyu sayısı, II. ve III. İnönü Koalisyonunda 225 olarak verilmiştir. Bunun sebebi, oylama yapıldığı zamanlara tekâbül edecek şekilde, milletvekillerinden birinin ölümü ya da istifasının söz konusu olması muhtemel gözükmektedir.

⁸⁰ Sabri Sayarı (1977), a. g. e., s. 172

⁸¹ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 245

⁸² Aytekin Gezici (2006), a. g. e., s. 45

⁸³ “Başbakan İnönü tarafından kurulan ve kabinedeki 23 bakanlıktan 20’sinin CHP’ye 3’ünün de bağımsızlara verildiği bu hükümet genellikle 1961-1965 döneminde oluşturulan üçüncü koalisyon hükümeti olarak tanımlanmıştır. Ancak, CHP’den başka partinin yer almadığı ve güven oyunun parlamentodaki küçük partilerin bazı üyeleri ile bağımsız milletvekillerinin desteği ile almış olan III. İnönü Hükümeti azınlık hükümeti olgusunun tipik örneklerinden birisini oluşturmuş ve Türkiye’de bu şekilde iktidara gelen ilk hükümet olmuştur.” Sabri Sayarı (1977), a. g. e., s. 173

⁸⁴ Sabri Sayarı (1977), a. g. e., s. 174

AP, 1964'ün sonlarına doğru hükümeti düşürme girişimlerini hızlandırmış ve CHP dışındaki partileri yanına almaya çabalamıştır. Bu çabası kısa sürede sonuç vermiş 13 Şubat 1965'te yapılan bütçe oylamasında III. İnönü koalisyonu düşürülmüştür.⁸⁵

İnönü koalisyonlarının son bulmasının ardından, dördüncü koalisyon Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında AP-YTP-CKMP-MP arasında gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere CHP bu koalisyonda yer almadığından ayrıntılı bir şekilde açıklanmayacaktır. Sekiz ay görev yapabilmiş olan bu koalisyondan sonra yapılan Ekim 1965 seçimlerinde AP oyların %50'sinden fazlasını almıştır.

2.1.3. 1965 ve 1969 Seçimleri

“1965 seçimlerinden önce, seçim yasasında yapılan değişikliklere göre, bir seçim çevresinde değerlendirilmeyen artık (fazla) oyların ülke düzeyinde birleştirilerek kalan sandalyelerin partiler arasında dağıtılmasını öngörmekteydi.”⁸⁶ (Milli bakiye sistemi) Bu düzenleme ile AP'nin tek başına seçimi kazanmasının engelleneceği sanılmış; fakat sonuç umulduğu gibi olmamış ve AP tek başına iktidar olma başarısını göstermiştir.

Seçimlerden kısa bir süre önce CHP ‘ortanın solunda’ yer aldığını açıklamıştır. İnönü “CHP bünyesi itibarı ile devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir anlayıştadır. 1923'teki harap ülkede devletçilik nasıl tek, eşi ve yardımcısı olmayan bir kalkınma çaresi idiye, bugün de ekonomik hayatımızın temel unsurudur.” demiştir.⁸⁷ CHP'nin ortanın solu söylemine karşılık AP de boş durmamış ve ‘ortanın solu Moskova yolu’ sloganıyla propagandasını yapmıştır. Nitekim seçimlerden sonra yaşanan hezimet sonucu ‘ortanın solu’ kavramı günah keçisi olmuştur. CHP içinde ortanın solunda olanlar, olmayanlar ayrımı yaşanmaya başlanılmıştır. Bu tartışmalar ve parti içi mücadele 18. Kurultaya kadar devam etmiştir. 18. Kurultay (18-21 Ekim 1966)

⁸⁵ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 245

⁸⁶ Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 250

⁸⁷ AYTEKİN GEZİCİ (2006), a. g. e., s. 46

ortanın solunun resmi parti ideolojisi olarak benimsendiği kurultay olması bakımından çok önemli bir yere sahiptir.⁸⁸

CHP'nin 18.Kurultayından sonra Bülent Ecevit'in yıldızı parlamaya başlamıştır. Aslında 1965 seçimlerinden itibaren Ecevit ve yakın arkadaşları evlerde toplanıp, CHP'ye nasıl dinamizm verebileceklerini tartışmaktaydılar. Ecevit'ten önce 'yükselen yıldız' Turhan Feyzioğlu olmuştur. Çünkü genç profesör İsmet İnönü'nün kanatları altındadır. Toker'e göre, CHP'de bu hep böyle olmuştur. Genel başkan zaman zaman bir 'taze istidat' bulmuş ve ona adeta veliaht muamelesi yapmıştır. 1965 seçimlerinden sonra İsmet İnönü'nün yeni veliahdı Bülent Ecevit'tir ve genel sekreter olmuştur.⁸⁹ Fakat parti içinde Feyzioğlular ve Ecevitçiler şeklinde gruplaşma olmuştur. 'Feyzioğlu ve arkadaşları, Senato ve Meclis gruplarının yönetimini ele geçirdikleri gibi parti meclisinde de sekiz kişilik bir çekirdek kurmuşlardır. '8'ler' diye adlandırılan bu grubu oluşturanlar şöyledir: Turhan Feyzioğlu, Emin Paksüt, Orhan Öztrak, Ferit Melen, Turan Şahin, Coşkun Kırca, Süreyya Koç, Fehmi Alpaslan.⁹⁰

8'lerin yapmış olduğu sert muhalefet sonucu parti içerisindeki anlaşmazlıklar, gruplaşmalar had safhaya ulaşmıştır. 15 Mart 1967'de yapılan parti meclisi toplantısında; merkez yönetimi 8'leri suçlarken, 8'ler de parti meclisine yedi sayfalık önerge vererek merkezi suçlamışlardır. İnönü'nün 14 Nisan'da yapmayı planladığı olağanüstü kurultay, kendisinin sağlık sorunları nedeniyle 28 Nisan 1967'de yapılabilmmiştir. Oldukça sert geçen bu toplantıda Feyzioğlu 'İsmet Paşa karşıtı', Ecevit de 'İsmet Paşa yanlısı' görüntü içindedirler. 8'lerin ihraç sistemi ile haysiyet divanına verilmesi kararı alınca, yanlarına 40 kişi daha alarak 48'ler olarak istifalarını vermişlerdir. CHP'nin kötü yolda olduğunu ve tehlikeli bir ekibin eline geçtiğini savunan bu grup, 12 Mayıs 1967'de 'Güven Partisi'ni kurmuştur.⁹¹

1969'ta yapılan seçimlerde AP gene galip gelmiştir. (%46,6 oy oranıyla) CHP ise %27,4 oy oranında kalmıştır.⁹² Oy oranına bakıldığında CHP'nin başarısızlığı göze çarpmakla beraber dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır ki o da , CHP'nin içinden

⁸⁸ Gülsüm Tütüncü Esmer (2006), *CHP:1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, s. 67

⁸⁹ Metin Toker (1993), *İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973*, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 82-85

⁹⁰ Metin Toker (1993), a. g. e., s. 83

⁹¹ Metin Toker (1993), a. g. e., s. 96-104

⁹² Aytekin Gezici (2006), a. g. e., s. 47

çıkan Güven Partisi'nin CHP'nin geleneksel oy potansiyelini etkilemiş olmasına rağmen CHP'nin yeni seçmenleri kendine çekmeyi başardığı sonucudur. Bu bağlamda 'ortanın solu' görüşü önem kazanmaya başlamıştır.

2.1.4. 1971-1973 Arası Siyasal Gelişmeler

12 Mart 1971'de yaşanan askeri müdahale, toplumun çoğunluğu tarafından Demirel hükümetine karşı, dolayısıyla solcu bir muhtıra olarak algılanmıştır. Nitekim muhtıranın ardından da Demirel hükümeti istifa etmiştir.⁹³ Ancak bu muhtıranın sanıldığı gibi solcu bir muhteva taşımadığını ordu içindeki sol darbe hazırlığında olanların tasfiye edilmesi ile anlayabilmekteyiz.

Muhtıradan sonra Nihat Erim ve Ferit Melen başkanlığında kurulan hükümetlerin kısa süreli ve istikrarsız oldukları göze çarpmaktadır. Siyasal ve sosyal sıkıntıların baş gösterdiği bu dönemde CHP içinde de krizler söz konusudur. Hem İnönü'nün sağlık sorunları hem de parti içindeki çatlak sesler nedeni ile CHP zor günler yaşamaktadır.

1966 yılında CHP genel sekreterlik görevine seçilmiş olan Ecevit, görevinden 1971'de istifa etmiştir. Gerekçesi partinin askeri yönetim tarafından oluşturulan hükümete katkıda bulunmuş olmasıdır.⁹⁴

CHP'nin 5. Olağanüstü Kurultayı 7 Mayıs 1972'de toplanmıştır.⁹⁵ İnönü'nün 'Ya Bülent ya ben' demek durumunda kaldığı bu kurultayda, partililer tercihlerini Ecevit'ten yana kullanmış ve bunun üzerine de İnönü istifa etmiştir. Böylece 33 yıl süren İnönü dönemi sona ermiş ve Ecevit dönemi başlamıştır.⁹⁶ İnönü'nün istifa mektubu ise son derece kısa ve soğuktur. Mektup şöyledir:

⁹³ Aytekin Gezici (2006),a. g. e., s. 48

⁹⁴ Aytekin Gezici (2006),a. g. e., s. 30

⁹⁵ Bu tarih http://www.chp.org.tr/index.php?module=content&page_id=456 sitesinde 5 Mayıs 1972 şeklinde verilmiştir. (10.05.2009) *CHP Kurultayları*

⁹⁶ İnönü, 7 Mayıs 1972'deki kurultaydan sonra 8 Mayıs 1972'de, partililerin tercihini Ecevit'ten yana yapmaları üzerine istifa etmiştir. 14 Mayıs 1972'de yapılan genel başkanlık seçimi özel kurultayı ile Ecevit, resmen genel başkan olmuştur.

“CHP Merkez Yönetim Kurulu Başkanlığı’na

CHP 5. Olağanüstü Kurultayının 7 Mayıs 1972 toplantısında verdiği karar sonucu olarak, CHP Genel Başkanlığı’ndan çekildim.

Tüzüğün 28. maddesinin gerektirdiği işlemin kurulunuzca yapılması için saygılarımla arz ederim.’’⁹⁷

İnönü genel başkanlıktan çekilmiştir ancak hâlâ CHP’dedir. İnönü’ nün CHP’ den ayrılması Ferit Melen hükümeti konusunda Ecevit ile görüş ayrılığına düştükleri sırada Ecevit’ in hükümetten çekilmesinden hemen sonra gerçekleşmiştir. Tam 49 yıl CHP’de kalan İnönü 5 Kasım’da istifasını vermiş ve böylece İnönü ve CHP’nin yolları kesin olarak ayrılmıştır.⁹⁸

1973 seçimlerine giden CHP ‘Ak Günlere’ adı altında seçim bildirgesi hazırlamıştır. Ortanın solu sloganı yerine Ak Günlere sloganı telafuz edilmeye başlanılmıştır. Ecevit mavi gömleği ve mitinglerde kullandığı beyaz güvercini ile herkes tarafından tanınır olmuştur.⁹⁹ Bu dönemde kendisine ‘Karaoğlan’ lakabı verilmiştir.¹⁰⁰

14 Ekim 1973 seçimlerinde CHP, 1950 seçimlerinden bu yana ilk defa DP’yi ve onun devamı niteliğinde olan AP’yi geride bırakabilmeyi başarmıştır. CHP 450 sandalyeden 186’sını alırken, AP 150 sandalyede kalmıştır.¹⁰¹ Diğer partilerde ise durum şöyledir: MSP 45, DP 43, CGP 14, MHP 3. 1973 seçimleri 1974 CHP-MSP koalisyonunun kurulmasına olanak sağladığı için, seçime hazırlık aşaması ve seçim sonuçlarının aktarılması şeklinde bir sonraki başlıkta ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

⁹⁷ AYTEKİN GEZİCİ (2006) ,a. g. e., s. 52

⁹⁸ AYTEKİN GEZİCİ (2006) ,a. g. e., s. 54-55

⁹⁹ GÜLSÜM TÜTÜNCÜ ESME (2006), a. g. e., s. 122-124

¹⁰⁰ ‘Ecevit’e Karaoğlan lakabının takılışı ise Kayhan Sağlamer’in ‘Ecevit Olayı’ adlı kitabında şöyle anlatılır: 1973 seçimleri öncesi yurt gezileri devam etmektedir ve ekip Sivas’ın Yıldızeli ilçesindedir. Ekibi kalabalık bir gazeteci topluluğu takip etmektedir. CHP otobüsü etrafında dolaşmakta olan gazetecilere bir nine iki büklüm, elinde eğri doğru bastonu ile yanaştı... ve tarazlı sesi ile sordu: ‘- Karaoğlan nerede ha evlatlar, Karaoğlan’ı görmek istiyorum.’ Pek yüz vermedi gazeteciler... önce Karaoğlan lakabını pek önemsemedi gazeteciler ama ninenin Ecevit’i kastettiğini anlamışlardı. Neden sonra birisi bir başkasına anlattı...’ böylece kulaktan kulağa CHP yöneticilerinin kulağına gider ve Karaoğlan lakabı hemen bir slogan olarak işlenmeye başlar. Tüm Türkiye’ye bir anda yayılır.’ ‘bizim sadık dostumuz Karaoğlandır’ şeklinde değiştirilerek söylenen türküler lakabın benimsendiğini gösterir. (Gülsüm Tütüncü Esmer, a. g. e., s. 124-125)

¹⁰¹ METİN TOKER (1993), a. g. e., s. 329

1965'ten bu yana geliştirdiği 'orta-sol' strateji ve 1972'de yenilediği parti önderliği ile CHP önemli bir oy patlaması sağlarken, sağ kanattaki seçmen ise bölünmüş durumdadır ve AP'de sağdaki bölünmenin bedelini ödemektedir.¹⁰²

Seçimlerden sonra hükümetin kurulması için üç ay geçmesi gerekmiştir; çünkü sağdaki partilerin hiçbiri en çok sandalyeye sahip durumda bulunan CHP ile ortak hükümet kurmak istememiştir. Tartışma ve belirsizliklerle geçen günlerin ardından 26 Ocak 1974'te CHP-MSP hükümeti kurulacaktır. Bu tarihe kadar Naim Talu hükümeti görev yapmıştır.

2.1.4.1. 14 Ekim 1973 Seçimlerine Giderken

450 milletvekilliği ve 52 senatörlük için sekiz partiden 2748 aday adayları illerinin seçilebilecek sıralarında yer almak için çaba göstermişlerdir.¹⁰³ Partiler 4 Eylül'den başlayarak 7 Eylül'e kadar merkez adaylarını saptayıp, listelerini Yüksek Seçim Kurulu'na bildirmişlerdir.

CHP'nin seçim bildirgesi 'Ak Günlere' kitap halinde basılmıştır. Çavdar, Cumhuriyet'in siyasi tarihinde hiçbir seçim bildirgesinin bu bildirgenin yapmış olduğu etkiyi ortaya koyamadığını ifade etmektedir. Önemli başlıkların bir kısmı şöyledir: ülkenin sağa doğru kayması, pahalılığının kasıtlı yaratıldığı düşüncesi, ekonomi ve demokrasideki 12 Mart'tan sonraki yozlaşma, özgürlüklerin kısıtlanması, huzur ve asayiş politikası... üzerinedir.¹⁰⁴

AP'nin sekiz seçim sloganı ise şöyledir:¹⁰⁵ 'Halkın derdini halktan olanlar anlar', 'Demokrasinin bayrağı AP', 'Dirlik-düzenlik-kalkınma', 'İşsizliğe-cahilliğe-çaresizliğe paydos', 'Alın terine-göz nuruna-emeğe değer', 'Sıcak aş-dertsiz baş-mutlu yurttaş hedefimizdir', 'Daha güçlü AP, daha büyük Türkiye demektir', 'Birlik kuvvettir, AP' de birleşelim'.

¹⁰² Hikmet Özdemir (2002), a. g. b., s. 269-270

¹⁰³ Cumhuriyet, (3 Eylül 1973), s.1

¹⁰⁴ 234 sayfa olan bildirgenin önemli bölümleri için bkz: Tefik Çavdar (2008), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayıncılık, Ankara, s. 227-231

¹⁰⁵ Cumhuriyet, (11 Eylül 1973), s.1, (AP genel başkan yardımcısı İsmet SEZGİN'in düzenlemiş olduğu basın toplantısındaki açıklamalarından alınmıştır.)

Seçimlere yaklaşıırken başta CHP ve AP olmak üzere Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP), Milli Selamet Partisi (MSP) ve diğer partiler seçim propagandalarına devam etmekte, ülkenin çeşitli yerlerinde halka hitap etmektedirler. Bu sırada birbirlerine yönelik suçlama ve iddialarda bulunmaktadırlar. Bunlar içinde göze çarpanlar şöyledir:¹⁰⁶

CHP pahalılığın sorumluları olarak AP ve CGP'yi göstermektedir. CHP'ye göre AP, karşı çıktığı yasa tekliflerini şimdi seçim bildirgesine koymaktadır. Ayrıca AP döneminde demokrasimiz kazaya uğramıştır. Celal Bayar, Demokratik Parti'yi eski DP'nin halefi olarak tanımlayarak seçmeni uyarmaktadır. DP genel başkanı Ferruh Bozbeyli özellikle AP ve Demirel'e çatmış, iktidar oyu aldığı halde iktidar olamadıklarını ifade etmiştir. CGP genel başkanı Turhan Feyzioğlu devlet yönetiminde ciddiyet ve dürüstlük istemektedir. Türkiye Birlik Partisi (TBP) genel başkanı Mustafa Timisi, ortanın solu diye bir kavramın uydurmaca olduğunu, böyle bir şeyin dünya siyasi hayatında olmadığını söylemiştir. MHP genel başkanı Alparslan Türkeş köylümüz derhal huzur ve güvene kavuşturulmalı diyerek önceki iktidarların bunu gerçekleştirememiş olduklarına vurgu yapmıştır. MSP Konya milletvekili Necmettin Erbakan, CHP'nin ilk ve orta öğretime kötü tohumlar ektiğini, AP'nin de bunun bahçıvanlığını yaptığını belirtmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri de AP'yi korumak, başka fikirleri baskı altında tutmak için kurulmuşlardır. Millet Partisi (MP) genel başkanı Cemal Tural da önceki iktidarları eleştirmektedir. AP, MSP'yi dini siyasete alet etmekle suçlamaktadır. Gerçekten de MSP, günden güne daha aleni bir şekilde dine vurgu yapmaktadır. Örneğin, iktidar oldukları takdirde, zekât ve fitresini düzenli olarak verenlere valiler aracılığı ile altın anahtar verileceğini söylemişlerdir. Burada şu yorumu yapmak mümkündür, lâikliğe üstü kapalı da olsa tehdit vardır.

14 Ekim günü 450 milletvekilliği ve 52 senatörlük için oy kullanma hakkı olan vatandaş sayısı 17,5 milyondur. Sekizinci tek dereceli genel seçim ve senato üçte bir yenileme ile ara seçimleri yapılacaktır. Milletvekilliklerinin dağılımı ise illere göre şu şekildedir:

¹⁰⁶Cumhuriyet, (23-26 Eylül 1973) derleme şeklindedir.

Adana	13	Çankırı	3	İzmir	18	Ordu	8
Adıyaman	4	Çorum	7	Kars	8	Rize	4
Afyon	7	Denizli	6	Kastamonu	6	Sakarya	6
Ağrı	4	Diyarbakır	7	Kayseri	8	Samsun	10
Amasya	4	Edirne	4	Kırklareli	3	Siirt	4
Ankara	26	Elazığ	5	Kırşehir	3	Sinop	3
Antalya	7	Erzincan	3	Kocaeli	5	Sivas	9
Artvin	3	Erzurum	9	Konya	16	Tekirdağ	4
Aydın	7	Eskişehir	6	Kütahya	5	Tokat	7
Balıkesir	9	Gaziantep	8	Malatya	6	Trabzon	8
Bilecik	2	Giresun	6	Manisa	10	Tunceli	2
Bingöl	2	Gümüşhane	4	K.maraş	7	Urfa	7
Bitlis	2	Hakkari	1	Mardin	6	Uşak	3
Bolu	5	Hatay	7	Muğla	5	Van	3
Burdur	3	Isparta	4	Muş	3	Yozgat	6
Bursa	11	İçel	7	Nevşehir	3	Zonguldak	9
Çanakkale	5	İstanbul	38	Niğde	5		

Tablo.2. 1973 Seçimlerinde illere göre milletvekilliklerinin dağılımını gösterir.

Cumhuriyet senatosu (C) grubu illeri ve çıkaracakları senatör sayıları ise şu şekildedir:¹⁰⁷

Ağrı	1	Burdur	1	İstanbul	10	Rize	1
Amasya	1	Çanakkale	2	Isparta	1	Samsun	4
Antalya	2	Erzincan	1	Kars	3	Siirt	1
Artvin	1	Erzurum	3	Kütahya	2	Tokat	2
Balıkesir	3	Hakkâri	1	Mardin	2	Van	1
Bitlis	1	Hatay	2	Muş	1	Yozgat	2

Tablo.3. Cumhuriyet Senatosu C grubu illeri ve çıkaracakları senatör sayılarını gösterir.

¹⁰⁷ *Cumhuriyet*, (14 Ekim 1973), s.1, senatör sayılarını göstermektedir. (Ayrıca Eskişehir, Sivas ve Urfa illerinde de birer senatörlük için ara seçim yapılacaktır.)

2.1.4.2. Seçim Sonuçları

Seçim tarihi	14 Ekim 1973
Seçim sistemi	Barajsız d'Hondt
Kayıtlı seçmen sayısı	16.798.164
Oy kullanan seçmen sayısı	11.223.843
Geçerli oy sayısı	10.723.658
Milletvekili sayısı	450
Siyasi parti sayısı	8
Seçimi kazanan parti	Cumhuriyet Halk Partisi
Hükümeti kuran parti	Cumhuriyet Halk Partisi

Tablo.4. 14 Ekim 1973 seçimlerinin genel bir künyesidir.¹⁰⁸

Kütüğe kayıtlı seçmen sayısı 16.798.164 iken, oy kullanan seçmen sayısı 11.223.843' tür. Seçimlere katılma oranı % 66.8'dir. Seçim sonuçlarına göre partilerin aldıkları oy oranları ve çıkardıkları milletvekili sayıları tablo 5'te verilmiştir:

¹⁰⁸ 1950-1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları
<http://www.die.gov.tr/IstTablolar/09se124t.xls> (08.02.2009)

Parti adı	Genel başkanı	Oy sayısı	Oy oranı (%)	Milletvekili sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi	Bülent Ecevit	3,570,583	33.3	185
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	3,197,897	29.8	149
Demokratik Parti	Ferruh Bozbeyli	1,275,502	11.9	45
Milli Selamet Partisi	Necmettin Erbakan	1,265,771	11.8	48
Cumhuriyetçi Güven Partisi	Turhan Feyzioğlu	564,343	5.3	13
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş	362,208	3.4	3
Bağımsız		303,218	2.8	6
Türkiye Birlik Partisi	Mustafa Timisi	121,759	1.1	1
Millet Partisi	Cemal Tural	62,377	0.6	0
Toplam		10,723,658	100.00	450

Tablo.5. 14 Ekim 1973 seçimlerinin kesinleşen sonuçlarını gösterir tablodur.¹⁰⁹

Bağımsız milletvekillerinin sayısı görüleceği üzere altıdır. Fakat daha sonra Siirt bağımsız milletvekilinin CHP' ye girmesi ile bağımsızların sayısı beşe düşerken CHP'nin milletvekili sayısı da 186'ya yükselmiştir.¹¹⁰ Senatörlüklerde ise sonuç: CHP 26, AP 18, MSP 3, CGP 1, Bağımsız 1 şeklinde olmuştur.

Bu sonuçlar doğrultusunda CHP'nin oylarının önemli bir oranda arttığını söylemek mümkündür. Liderini yenilemek sureti ile bir anlamda imaj yeniliğine giden CHP, azalan desteği tekrar arttırmayı başarmış gibi gözükmektedir. AP'nin oy oranlarında ise büyük oranda bir azalma söz konusudur. Seçim kampanyalarına gereken ağırlığı vermemiş olmaları ve yenilik adına bir girişimde bulunmayarak kendilerine fazlaca güvenmek suretiyle hüsrarla karşılaşmışlardır. Göze çarpan diğer bir önemli nokta ise, MSP'nin önemli sayıda oy almış olmasıdır. İki büyük gücün yanı sıra MSP'nin aldığı oy oranının bu kadar yüksek olmasında da halkın dini duyguları ile siyaset yapmış olmaları etken gibi gözükmektedir. Seçimlerde DP'de en çok oyu alan partiler arasındadır, onların bu başarısını da eski Demokrat Parti çizgisinde devam etmek suretiyle onların oy potansiyelini kendilerine kaydırmış olmalarına bağlayabiliriz.

¹⁰⁹1950-1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

<http://www.die.gov.tr/IstTablolar/09se124t.xls> (08.02.2009)

¹¹⁰ *Tercüman*, (19 Ekim 1973) s.1; *Milliyet*, (10 Ocak 1974) s. 1

Rauf Tamer *Tercüman* gazetesinde, CHP' nin seçimlerde almış olduğu %33'lük oy oranının kimlerden oluştuğunun tahlilini şu şekilde yapmaktadır:¹¹¹

1. Fanatik CHP' liler
2. İsmet Paşa düşmanları
3. Ecevit' in getirdiği yeni heyecanın etkisi
4. Karaoğlan diye çizilmiş olan sempatik bir imajın etkisi
5. 'Bir defa da bunu deneyelim' mantığı ile verilmiş olunan oylar
6. Sol, her çeşit sol...
7. Anarşi
8. Mitinglerde çalışan organizatör-militanlar var. Köydeki anneye babaya 'ille de CHP'ye oy verin' diye gönderilen Almanya mektupları var.
9. Duvarlara yazılan yazılar var.
10. Pahalılık ve fakir-fukara edebiyatı var.
11. İşçisine CHP' ye oy vermesi için resmen çağrıda bulunan sendikalar var.
12. Kapıcı, aşçı ve hizmetçiler de el altından verilmiş vaatler var ki, bu kitle oldukça büyük bir kitledir ve küçümsememek gerekir.

17 Ekim günü ve sonrasında çeşitli koalisyon formülleri söz konusu olmuştur. Bu konu hükümet kurma çabaları başlıklı bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Fakat seçim sonuçlarının kesinleşmesinin beklendiği günlerdeki koalisyon oluşumlarına dair partilerin tavır ve tutumlarına burada kısaca yer vermek gerekirse; AP muhalefette kalacağını bildirmekte, CHP önyargısız bir şekilde olasılıkları değerlendireceklerini söylemekte, MSP üstü kapalı da olsa CHP'ye yeşil ışık yakmakta, DP'de AP-MSP ve CGP' ye yakın durmaktadır. DP'nin planı tüm sağ partilerle bir araya gelerek bir sağ koalisyon kurmaktır. MSP' nin ilk etaptaki tutumu ise, sağ partilerin seçimlerden başarısızlıkla çıktıkları ve halkın solcu görüşü tercih ettiği gibi söylemlerle, CHP'ye yeşil ışık yakmak yönünde olmuştur.

Seçim kampanyaları devam ederken İnönü'nün 'CHP'ye oy vermeyiniz' söylemlerine rağmen, CHP büyük bir başarı elde etmiş ve kendi önderliğinde kurulması söz konusu olabilecek bir koalisyonun ilk ve en önemli partisi olmayı başarmıştır.

¹¹¹Rauf Tamer, “%33 Neyin Nesi?”, *Tercüman*, (8 Aralık 1973), s. 2

22 Ekim 1973 tarihinde MSP genel başkanı Süleyman Arif Emre, genel başkanlıktan ayrılmış ve parti genel idare kurulu da yerine Necmettin Erbakan'ı getirmiştir.¹¹²

Seçimlerin akabinde gerçekleşen bu ilk koalisyon kurma yolundaki görüşler yaklaşık 100 gün kadar sürecektir. Bu süreç, hükümet kurma çabaları başlıklı bölümde aktarmaya devam edilecektir.

2.2. MNP'DEN MSP'YE DOĞRU

Milli Nizam Partisi (MNP)'nin Türk siyasi hayatında doğmasına neden olan olay, Erbakan'ın 1968'de getirilmiş olduğu Odalar Birliği Başkanlığı görevinden AP iktidarı tarafından uzaklaştırılması olmuştur. Bu olayın akabinde Erbakan bir siyasal parti düzeyinde örgütlenmeyi gerekli bulmuştur. 1969 seçimlerine Konya'dan bağımsız aday olarak giren ve kazanan Erbakan 26 Ocak 1970'de MNP'yi kurarak Türk siyasi hayatında yerini almıştır. Parti açıkça İslamcı ideolojiyi savunmaktadır. Partinin Mason-Komünist ve Siyonistler dışında herkese açık olduğunu vurgulayan Erbakan MNP'nin milliyetçi ve mukaddesatçı Türkiye yaratma amacında olduğunu ifade etmiştir.¹¹³

Erbakan ve 17 arkadaşının kurmuş olduğu bu partinin amblemi, işaret parmağını kaldıran sol yumruktur. Tevfik Paksu, Süleyman Arif Emre, Hasan Aksoy, Fehmi Cumalıoğlu gibi önemli isimlerin de yer aldığı partide, ahlak ve fazilet kavramlarının öne çıktığı İslâmıcı bir söylem egemendir. Serbest ekonomiye ve faiz sistemine karşı çıkılmakta ve devlet müdahalesi ile ekonomide bir nizam sağlanması gerektiğine inanılmaktadır. Ayrıca Türkiye'de ağır sanayi yatırımlarına hız verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.¹¹⁴

Kuruluş kongresi 8 Şubat 1970'de Ankara'da yapılan MNP, birinci büyük kongresini 24 Ocak 1971'de yine Ankara'da yapmıştır ve 857 delegenin katıldığı

¹¹² *Cumhuriyet*, (22 Ekim 1973), s. 1

¹¹³ Ali Yaşar Sarıbay (1985), *Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası : MSP Örnek Olayı*, Alan Yayıncılık, İstanbul, s. 98-99

¹¹⁴ *Milli Nizam Partisi ve Milli Görüş Hareketi*,
<http://www.belgenet.com/parti/mnp.html> (11.12.2008)

kongrede Erbakan, oybirliği ile genel başkanlığa seçilmiştir. MNP'nin meşhur marşı şoyledir:

'Herkes duyacak, bilecek
Saklanmaz gayrı bu gerçek
Yaprak yaprak, iek iek
Tek yol İslâm yazacağız.'¹¹⁵

MNP programı şoyledir:

“Esas Gaye:

1. Partimiz, milletimizin fitratında mevcut olan ahlak ve faziletin, kuvveden fiile çıkarılmasını, inkişafını ve cemiyetimize nizam, huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet getirmeyi gaye edinmiştir.
2. Partimiz, milletimizin manevi kalkınma yanında, müsbet ilimlerde ve teknikte taklitçilikten kurtulmuş, yapıcı, keşf ve icad edici gerçek bir ilmi inkişafa ve her sahada büyük şahsiyete erişmesini gaye edinmiştir.
3. Partimiz, milletimizin geçirdiği büyük tarihi tecrübeler ve kazandığı olgunluk sayesinde milli ve manevi değerlerimize halel getirmeden demokratik hukuk nizamı içerisinde manevi ve maddi kalkınma hareketlerinin basiretli ve isabetli bir sentezini yapacağını ve bu suretle beşeriyete ışık tutacak, refah ve saadet getirecek, yeniden dünyaya örnek üstün bir medeniyet kuracağını kabul eder ve bu büyük gayeye erişmek için vatandaşlarımızı hizmete çağırır.’’

Üç madde ile özetledikleri ‘esas gaye’ başlığını izleyen diğer başlıklar; demokrasi anlayışımız, içtimai adalet, vicdan hürriyeti, milliyetçilik anlayışımız, yabancı kültür istilasını, temel hal ve hürriyetler, devlet idaresi, büyük Millet Meclisi, anayasa, içtimai yardımlaşma, maarif politikası, diyanet işleri, milli savunma, askeri planlama dairesi, adalet mekanizması, iktisadi politika, iktisadi politikada devletin vazifesi, mali politikamız, plan anlayışımız, sanayileşme devamımız, az gelişmiş bölgelerimizin kalkınması, ticari politika, dışa ticaret, i piyasa, işçi hakları, zirai

¹¹⁵Kenan Akın (2000), *Milli Nizam' dan 28 şubat'a Olay Adam Erbakan*, Birey Yayıncılık, İstanbul, s. 30-31

reform, ormancılık, hayvancılık, su ürünleri, ulaştırma, imar-iskân-şehircilik, sağlık hizmetleri, nüfus siyasetimiz, turizm işleri, basın-yayın işleri, dış politika şeklindedir.¹¹⁶

MNP programı ile ilgili ortaya atılan görüşler, sonraki yıllarda ‘Milli Görüş’ adı altında Erbakan ve arkadaşlarınca kurulan veya kurdurulan bütün partilerin programlarının genel çerçevesini oluşturmuştur.¹¹⁷ Gündoğan’ın Milli Görüş düşüncesi ile ilgili yaptığı genelleme şöyledir:¹¹⁸

1. Milli Görüş düşüncesine sahip partiler, gelir dağılımının bozulduğu, ekonominin çöktüğü, siyasetin üzerinde bazı antidemokratik tehditlerin olduğu ve istikrarın olmadığı bir zamanda iktidara gelmişlerdir. Halk bu şekildeki kötü zamanlarda Milli Görüş kadrolarını ümit olarak görmüştür.
2. Milli Görüş Partileri, kendilerinden beklenmeyen zamanlarda büyük bir siyasi performans sergileyerek iktidara gelmeyi başarmışlardır.
3. İktidarda oldukları zaman, Türkiye’nin önünü açacak adımlar atmışlardır. MSP’de bu hükümetteyken Ağır Sanayi Atılımlarına öncelik ve ağırlık vermiştir.
4. Zamanla parti içerisinde ayrılıklar baş göstermekte ve ilerleyen süreçte seçimlerdeki performansları düşmektedir.

5 Mart 1971’de ‘lâikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü’ gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi tarafından kendisine dava açılan MNP, 20 Mayıs 1971’de ‘lâik devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunması prensiplerine aykırı olduğu’ gerekçesi ile kapatılmıştır. MNP yöneticileri hakkında herhangi bir ceza davası açılmamıştır.¹¹⁹ MNP kapatılınca Erbakan İsviçre’ye gitmiş ve bir süre orada kalmıştır.

¹¹⁶ Partiler ve Programları, *Milli Nizam Partisi Programı*, <http://www.belgenet.com/parti/program/mnp.html> (15.12.2008)

¹¹⁷ Partiler ve Programları, *Milli Nizam Partisi Programı*, <http://www.belgenet.com/parti/program/mnp.html> (15.12.2008)

¹¹⁸ Mete Gündoğan, ‘‘Milli Görüş İktidarı Çok Yaklaştı’’, *Milli Gazete*, 9 Ağustos 2008 (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.tumgazeteler.com/?a=3985369>)

¹¹⁹ MNP lâikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü gerekçesi ile kapatılmış; fakat MNP yöneticileri hakkında herhangi bir ceza davası açılmamıştır. Bu sebeple de Erbakan MSP’nin Genel Başkanlığına 1973

MNP'nin kapatılmasından sonra bu partinin devamı niteliğinde olan MSP 11 Ekim 1972'de kurulmuştur. Amblemi anahtar şeklindedir. Laikliğe aykırı olduğu için kapatılan bir partinin lideri olan Erbakan'ın genel başkanlığa getirilmesi ihtimali üzerine ilgi ve kuşklar söz konusu iken Süleyman Arif Emre genel başkanlığa getirilmiştir.¹²⁰ Karpaz, MSP'nin amacının İslâm'ın başlangıç ilkelerine geri dönmek amacıyla adalet, eşitlik ve kalkınma sözleri vererek İslâm konusunda köktendinci özelemlerini hayata geçirmeye çabalamak olduğunu ifade etmiştir.¹²¹

“MSP'nin kurucuları; Abdülkerim Doğru, Halit Özgüner, Rasim Hancıoğlu, Hüseyin Kami Büyükozer, Abdullah Tomba, Sabri Özpala, M.Turhan Akyol, M.Gündüz Sevingen, Zühtü Öğün, Hüseyin Erdal, Hasan Özkeçeci, Hüseyin Koçak, Osman Nuri Öngören, M.Emin Ayak, Mustafa Arafatoğlu, Mustafa Mamati, Abdürrahim Bezci, Sami Baysal ve Süleyman Arif Emre.”¹²² Burada göze çarpan önemli nokta; partinin kurucuları arasında Erbakan'ın bulunmayışıdır. Bunu da parti yönetiminin temkinli davranarak tepki çekmemeye çalışması şeklinde yorumlamak mümkündür. Çünkü Erbakan'ın partisi laikliğe aykırılık sebebi ile kapatılmıştır.

MSP 21 Ocak 1973'de birinci büyük kongresini yapmıştır. Yurt düzeyinde hızlı bir şekilde örgütlenmişlerdir. 14 Ekim 1973 seçimlerinin sonucunda da MSP, Türk siyasi hayatının üçüncü büyük partisi haline gelmiştir. Erbakan seçimler için şunları söylemiştir:“MSP, seçimlerde hiçbir ülkede, hiçbir partiye nasip olmayan büyük bir zafer kazanmıştır. MSP'nin 52 parlamenterle Millet Meclisine girmesi bütün dünyanın ilgisini toplayan büyük bir hadise olmuştur.”¹²³

Seçim sonuçlarına göre 450 sandalyeden 185'ini CHP, 149'unu da AP kazanmıştır. Üçüncü sırada MSP yer almıştır. Bu durumda koalisjonsuz bir hükümet mümkün gözükmemektedir ve MSP de ‘anahtar parti’ niteliğinde görünmektedir.

Milli Selamet Partisi'nin ilk genel başkanı Süleyman Arif Emre, Türkiye'de belli başlı üç görüşü temsil eden siyasal partilerin bulunduğunu ifade etmiştir. Emre'nin

senesinde gelebilmiştir. İlk etapta genel başkan olmayışı, kapatılan bir partinin lideri olması ile alakalı olarak tepki çekmemek adına yorumlanabilir.

¹²⁰ Kenan Akın (2000), a. g. e., s. 33

¹²¹ Kemal Karpaz (2007), *Türkiye 'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*, İmge Yayıncılık, Ankara, s.274

¹²² Kenan Akın (2000), a. g. e., s. 33

¹²³ Kenan Akın (2000), a. g. e., s. 34, burada 52 olarak verilen sayı DİE'de 48 olarak verilmiştir.

değindiği bu üç görüş; ‘milli’, ‘liberal’ ve ‘solcu’ görüşlerdir. Milli görüşü MSP, liberal görüşü AP ve solcu görüşü de CHP temsil etmektedirler.¹²⁴

Peki nedir bu ‘milli görüş?’ bu soruyu şu şekilde cevaplamaktadırlar: “‘milli görüşün amacı, maddi ve manevi alanlarda kalkınmayı sağlamak, özellikle manevi gelişmeye ve ahlakçılığa gereken ağırlığı vermek, bunun için de bireylerin manevi ve fikri eğitimini gerçekleştirmektir.’”¹²⁵ Bu doğrultuda milli görüş, beş ana hedef öngörmektedir;

1. İç barış
2. Devlet-millet kaynaşması
3. Yeniden büyük Türkiye meşalesi
4. Manevi kalkınma
5. Maddi kalkınma

“MSP’nin ideolojik temelini deyimleyen Milli Görüş’ün genel bir değerlendirilmesinden şu sonuçlar çıkarılmıştır:

1. Milli görüş, her şeyden önce bir bütünselliğe kavuşmuş düşüncelerden oluşmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal sorunları değerlendirmede neyi önerdiği açık olmadığı gibi, eylemlere yol gösterici bir özelliğe de sahip değildir.
2. Toplumu bir dayanışma grubu olarak görmektedir. Modern toplum yapısına özgü farklılaşmaları göz ardı etmektedir.
3. İnsanların denetlenmesini, bazı değerlerin içselleştirilerek insan davranışına yön vermesini mümkün görmektedir. Bunda da bir takım İslâmi simgelere başvurmaktadır.
4. Ümmet-millet arasında bocalar görünmektedir.

¹²⁴ Ali Yaşar Sarıbay (1985), a. g. e., s. 110

¹²⁵ Ali Yaşar Sarıbay (1985), a. g. e., s. 111

5. İslam düşünürlerinin düşüncelerine fazla atıfta bulunmamaktadır. Bu açıdan sorunlara güncel tepki düzeyinde kalmaktadır. Dolayısıyla doktriner bir içeriğe sahip değildir.’’¹²⁶

Kendinden önce gelenler gibi MSP’ nin düşüncesi de, Osmanlı İmparatorluğu’ nun gerilemesi Batılılaşma uğruna İslâm uygarlığının reddedilmesi ile alakalıdır. İmparatorluğun karşı karşı kaldığı sorunların çözümü Batı uygarlığında aranmış ve böylece gerek teknoloji gerekse de kültürel anlamda yalnızca Batıyı taklit edebilen bir ulus yaratılmıştır. Oysa esas yaratıcılık ancak ulusun kendi köklerini aramasıyla sağlanacaktır yani, İslâmiyet’e ve onun yarattığı uygarlığa dönüş sağlanmalıdır.¹²⁷

1973 seçimlerinde MSP, 67 ilin 36’sından Meclise temsilci sokmuştur. En çok oyu alan üçüncü parti olmayı başarmıştır. Bu da gösteriyor ki; önemli bir oy potansiyeline sahip olmuştur.

MSP’nin kuruluşundan bir yıl sonra 22 Ekim 1973’te Erbakan, genel başkanlığa seçilmiştir. Seçimlerden sonra yaşanan hükümet bunalımının ardından 26 Ocak 1974 günü CHP ile koalisyon yapmıştır. Lâikliği savunan solcu CHP ile İslâmi düşüncüyü savunan MSP’nin ortaklığı oldukça tartışılmıştır. Nitekim bu karma hükümet ileride ayrıntılı bir şekilde anlatılacak olan çeşitli nedenlerden dolayı uzun ömürlü olamamıştır.

MSP, I.Ecevit hükümetinde yer aldıktan sonra I.Milliyetçi Cephe ve II.Milliyetçi Cephe hükümetlerinde yer almıştır. İlk koalisyonu solcu bir parti ile yaptıktan sonra sağa yönelen MSP, 12 Eylül yönetimi tarafından diğer partilerle birlikte kapatılmıştır. Yaklaşık 8 yıl varlık gösteren MSP, Türk siyasal yaşamında etkin bir oynanış ve üç kez koalisyon hükümetlerinde yer almıştır.¹²⁸

¹²⁶ Ali Yaşar Sarıbay (1985), a. g. e., s. 128

¹²⁷ Binnaz Toprak (2003), ‘‘Dinci Sağ’’, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Derleyenler: Irvin C. Schick-E. Ahmet Tonak, Belge yayınları), İstanbul, s. 250

¹²⁸ *MNP ve Milli Görüş Hareketi*,

<http://www.belgenet.com/parti/mnp.html> (28.03.2008)

2.3. HÜKÜMET KURMA ÇABALARI

1973 yılında yapılmış olan seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına iktidar olma olanağına erişememişti. Ancak koalisyon kurma yolu ile iktidar olabilmek için çeşitli alternatiflerin mevcut olduğunu görmekteyiz. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 26 ve 27 Ekim tarihlerinde parti liderleri ile görüşmeler yapmaya başlamıştır. AP hiçbir koalisyonda yer almak istemezken, CHP-MSP ve DP de yuvarlak cevaplar vererek durumu geçiştirmiş gibi gözükmektedirler. CGP ise karamsar bir tavır sergilemektedir. 24 Ekim tarihinde istifa eden Talu hükümetinin yerine yeni bir hükümet kurulması için temaslarda bulunan Korutürk, hükümeti kurma görevini seçimlerde en çok oyu almış olan CHP'nin lideri Ecevit'e verilmiştir.¹²⁹ Hem CHP hem de diğer partiler bu görevin Ecevit'e verilmiş olmasına şaşırmamış olsalar gerekir; çünkü en çok oyu alıp en fazla sandalyeye sahip olmaya hak kazanan parti CHP olmuştur. Ecevit de zaman kaybetmeden parti liderleri ile görüşmeye başlamıştır. Parti liderleri ile yapmış olduğu görüşmeler neticesinde en olumlu sonucu MSP ile görüşmesinde elde etmiştir. 30 Ekim'de gerçekleşen görüşme sonucunda Erbakan zaman istemiştir. Aslında Erbakan bu koalisyonla sıcak bakmaktadır; fakat MSP Genel İdare Kurulu ve parti teşkilatında bu birlikteliği doğru bulmayanlar ve karşı çıkanlar mevcuttur.¹³⁰ Ayrıca istemiş olduğu bu zaman diliminde Erbakan, Demirel'e bir mektup göndererek koalisyona katılmama kararından vazgeçmelerini istemiştir. Bunun yanı sıra bu mektubun oluşması söz konusu olan CHP-MSP koalisyonu ile bir alakası olmadığını ifade etmiştir. AP-MSP-DP-CGP koalisyonunun CHP'li bir koalisyondan daha hayırlı olacağını ifade etmiştir.¹³¹ Erbakan başlangıçta böyle bir birlikteliğe sıcak bakmadığını ifade etmekteydi. Fakat geçen zaman diliminde hem CHP'ye yeşil ışık yakmak hem de diğer taraftan da söz konusu olabilecek diğer formülleri de değerlendirmek adına Demirel'e mektup göndermiştir. Ancak Demirel'in 4 Kasım'da vermiş olduğu cevap "...Milletin arzu etmediği bir iktidar iş başına gelirse, buna vücut verenler sorumlu olurlar." şeklinde olmuştur. Yani MSP'nin teklifine verdikleri cevap olumsuz yönde olmuştur. Bu cevabı iki türlü yorumlamak mümkündür:

¹²⁹ Dönemin Cumhurbaşkanı Korutürk'tür ve hükümeti kurma görevini 27 Ekim'de Ecevit'e vermiştir

¹³⁰ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 287

¹³¹ *Cumhuriyet*, (1Kasım 1973) s. 1

Birincisi sağ partilerin birlikteliği ile oluşacak koalisyon milletin arzu etmediği bir iktidar olacaktır. İkincisi ise; MSP, CHP ile koalisyon kurduğunda milletin istemediği bir iktidar iş başına gelmiş olacaktır.

Bu olaydan yaklaşık üç gün sonra MSP, CHP'nin koalisyon teklifini reddettiğini bildirmiştir. Neden olarak da; mevcut şartlar içerisinde bu koalisyonun verimli olamayacağını ifade etmiştir. Bu gelişmeden sonra CHP lideri Ecevit de, Cumhurbaşkanı Korutürk'e hükümeti kurma görevini iade etmiştir.¹³²

Bu gelişmenin ardından Korutürk, çeşitli parti liderleri ile görüşmeler yapmış ve sonuçta hükümeti kurma görevini Demirel'e vermiştir. 12 Kasım'da kendisine verilmiş olan hükümeti kurma görevi üzerine çeşitli görüşmelere başlamıştır. Önce CGP genel başkanı Turhan Feyzioğlu ile görüşmüş; fakat alınan olumsuz sonucun ardından MSP genel başkanı Erbakan ile görüşmüş ve gene olumsuz sonuç alınınca daha değişik formüller aranmaya başlanmıştır. Zaten pratikte, MSP ve AP koalisyonu kurulmazdı sayısal olarak yetersiz kalmaktaydılar. MSP'de, MSP-AP-CHP koalisyonu önerisinde bulununca, Demirel Ecevit ile görüşmüştür; fakat Ecevit bu teklifi reddetmiştir. Seçim sonuçlarına bakılırsa bu duruma şaşkınlık gerekmez; çünkü CHP en çok oyu alan parti olmuştur ve bu yüzden de AP önderliğinde bir koalisyonu kabul etmemesi beklenmeyen bir durum değildir.¹³³ Bu gelişmelerin ardından Demirel 17 Kasım'da hükümeti kurma görevini Korutürk'e iade etmiştir. Korutürk CHP ve AP liderleri ile görüşmüş, böyle bir koalisyonun söz konusu olup olamayacağını irdelenmiş, Ecevit ise bunun mümkün olamayacağını ve gerekirse erken seçime gidilmesi gerektiğini yazılı olarak ifade etmiştir.

Bu gelişmeden sonra Korutürk, hem Demirel hem de Ecevit'in hükümeti kurmak için ayrı ayrı özel çalışmalar yapmalarını ve sonuçlarını da köşke bildirmelerini istemiştir. İki partinin liderleri de görüşlerini 23 Kasım günü Korutürk'e bildirmişlerdir. CHP azınlık hükümeti ya da erken seçim önerisi yaparken AP ise, azınlık hükümeti kurulmasını macera olarak nitelendirmektedir. Yanı sıra DP ve CGP de azınlık hükümeti görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Yalnız, Talu hükümeti de azınlık hükümetidir ve AP azınlık hükümetine karşı olup, koalisyon görüşmelerine uzak dururken, diğer

¹³² Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s.288

¹³³ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s.289

tarafından da Talu hükümetinin görevde kalmasına sebebiyet vermekte ve kendisi ile bu anlamda çelişmektedir.¹³⁴

Demirel yeniden önce MSP ve ardından da CGP ile görüşmüş ama kesin bir sonuç alamamıştır. Korutürk 28 Kasım'da tekrar parti liderleri ile görüşmelere başlamış; fakat gene sonuç alınamamıştır. Cumhurbaşkanı Korutürk süregelen bu hükümet bunalımını aşmak için CHP-AP koalisyonunu öneriyor, CHP ise buna şiddetle karşı çıkıyordu.¹³⁵ *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Nadir Nadi'nin köşe yazısında bu birlikteliğin ateşle benzinin uyuşması kadar gerçekleşmesi mümkün olmayan bir girişim olduğunu ifade edilmiştir. CHP-AP formülünü son derece imkânsız bir formül olarak nitelendirmiştir.¹³⁶

Hükümet bunalımının devam etmekte olduğu günlerde ara seçimler gelip çatmıştır ve 9 Aralık'ta yapılmış olan yerel seçim sonuçlarına göre, CHP 33 ilin belediye başkanlığını kazanırken, AP 22, DP 2, MSP 2 ve bağımsızlar 8 ilin belediye başkanlıklarını kazanmışlardır.¹³⁷ Geçen seçimlere oranla CHP'nin illerdeki başkan sayısı 12 artarken, AP ise 11 başkanlığı diğer partilere kaptırmıştır.¹³⁸ 1968 yılında yapılmış olan yerel seçim sonuçlarında AP 39 il merkezinde belediye başkanlığını kazanmışken, bu seçimde sayı 22'ye düşmüştür. Gene 1968 seçimlerinde CHP 20 il merkezinde belediye başkanlığı almışken, bu seçimlerde sayı, 33'e yükselmiştir. 1968 yerel seçimlerde AP'nin kazanmış olduğu İstanbul, İzmir, Ankara, Denizli, Erzurum, Kastamonu..vb illerin belediye başkanlıkları 1973 seçimleri ile CHP'ye geçmiştir. MSP ise genel seçimlerde elde etmiş olduğu başarıyı yerel seçimlerde gösterememiştir. Bunun iki sebebi olabilir: birincisi koalisyon teşebbüslerinde CHP'ye fazla avans vermiş olabilir. İkincisi de, henüz cemiyetin her tabakasına yayılma imkânı bulamamıştır.¹³⁹

Bu seçimlerden CHP'nin güçlenerek çıktığını söyleyebiliriz. Seçim sonuçlarının lehine olduğunu gören CHP 'erken seçim' üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. 1974

¹³⁴ *Cumhuriyet*, (23 Kasım 1973), s. 1

¹³⁵ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 290-291

¹³⁶ *Cumhuriyet*, (5 Aralık 1973), s. 1

¹³⁷ *Yankı*, (17-23 Aralık 1973), s. 11-12, *Hürriyet* 1974 yılılığı s. 74'ten, Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s.292

¹³⁸ *Cumhuriyet*, (11 Aralık 1973), s. 1

¹³⁹ *Tercüman*, (12 Aralık 1973), s. 1

yılıının nisan veya mayıs ayında yapılması söz konusu olabilecek seçimlere kadar da tarafsız bir başbakan başkanlığında bir seçim hükümeti kurulması görüşü ağır basmaya başlamıştır. AP ise seçim tarihi konusunda kararsız kalmakla birlikte, erken seçim söz konusu olacak olursa, o tarihe kadar Milli Koalisyon önerisinde bulunmaktadır. MSP ise, seçimlerden sonra koalisyonlara daha sıcak bakmaya başlamış ve CHP-MSP koalisyonu ihtimaline aleni bir şekilde yeşil ışık yakmıştır. Ancak bu kez de CHP, bu koalisyona MSP'nin daha önceki tavrından dolayı sıcak bakmadığını ifade etmiştir.¹⁴⁰

Bu ortamda yeni bir hükümet kurulamadığı için başbakanlık görevini sürdüren Naim Talu, 15 Aralık 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından, hükümeti kurmak üzere görevlendirilmiştir. Ancak partiler Talu'nun hükümet kurma çabalarına yanıt vermeyince Talu bu görevi iade etmek istemiştir; fakat cumhurbaşkanı Korutürk buna karşı çıkmıştır. Ancak Talu, parti liderleri ile yapmış olduğu görüşmelerden bir sonuç alamamaktadır ve bunun üzerine Senato ve Meclis başkanlarından yardım istemiştir. Çeşitli formüllerle hükümet kurmaya çalışılmış ama sonuç alınamamıştır. AP, Talu başkanlığındaki 'sağ' koalisyon oluşumunu reddediyor ve Demirel başkanlığında, CHP'nin katılmadığı bir hükümet oluşumunu istiyordu. Bunun üzerine Talu, 10 Ocak'ta Korutürk'e, hükümeti kurma çabalarının sonuçsuz kaldığını bildirerek, görevi iade etmiştir. Talu başkanlığındaki AP-CGP-Bağımsızlar koalisyon hükümeti istifasını sunalı yaklaşık 100 gün olmuştur. Ancak yeni bir hükümetin kurulamaması nedeni ile halen görevlerine devam etmektedirler.¹⁴¹

¹⁴⁰ 7 gün, (19 Aralık 1973), s. 6-12, Hürriyet 1974 Yıllığı s. 74'den, Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s.292

¹⁴¹ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 293-294

2.4. CHP-MSP KOALİSYONUNA DOĞRU

Cumhurbaşkanı, 15 Ocak'ta hükümeti kurma görevini yeniden Ecevit'e vermiştir. Bunun üzerine CHP ve MSP arasındaki görüşmeler gittikçe yoğunlaşarak tekrar edilmiştir.¹⁴²

Görüşmeler sırasında bakanlıklar; ekonomik, siyasal ve sosyal bakanlıklar olmak üzere 3 grupta ele alınmıştır. MSP sosyal bakanlıklardan vazgeçerken, ekonomik ve siyasal nitelikli bakanlıklar için ısrarcı davranmıştır. Maliye Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı üzerinde uzlaşılamayan bakanlıkların başında yer almaktadırlar. Özellikle de Maliye Bakanlığı konusunda MSP oldukça ısrarcı davranmıştır. Genel af konusu da diğer önemli bir uzlaşılamayan meseledir. Yapılan görüşmelerde, özellikle bu iki konu üzerinde uzlaşma sağlanmaya çabalanmaktadır.¹⁴³ Dış basın da, Türkiye'de en iyi hükümetin CHP-MSP koalisyonu olacağını düşünmektedir. *Guardian*' da çıkan habere göre; CHP ile MSP' nin ortak bir iktisadi program üzerinde anlaşmaları ihtimali bulunduğu ifade edilmekte ve bunun da Türkiye' nin karşı karşıya bulunduğu siyasi güçlüklerin çözümlenmesi konusunda en elverişli çözüm şekli olabileceği belirtilmektedir.¹⁴⁴

CHP ve MSP'nin af teklifleri incelendiğinde, uzlaşılamayacak gibi görünen bir durum göze çarpmamaktadır. CHP'nin af önerisi 29 Ekim 1973 tarihine kadar işlenmiş suçları kapsarken, MSP teklifinde bu tarih 8 Ocak 1974 olarak alınmıştır. Genel ilkelerde uygunluk olmakla birlikte CHP teklifinde 15 yıllık ceza miktarı ölçüsü MSP'de ise 10 yıldır. Düşünce suçlarının tamamen affı öngörülmeyle birlikte, 141. maddede yer alan örgütlenme biçiminde bir fikrin eylem alanına geçirilmesi suçlarında, MSP 5 yıllık ölçü uygulanmasını istemektedir. CHP 141. maddeyi af kapsamına almamıştır. Teklifte direkt olarak 141 ve 142. maddelere değinmeyen CHP, tüm düşünce suçlarının affı ile aslında bu maddelere atıfta bulunmuştur. Ufak tefek farklılıklarla birlikte genel çerçeveleri birbirine benzeyen af teklifleri, üzerinde uzlaşılabilir gibi gözükmektedir.¹⁴⁵

¹⁴² Yudum Cura (1994), a. g. e., s. 111

¹⁴³ *Cumhuriyet*, (12 Ocak 1974), s. 1

¹⁴⁴ *Cumhuriyet*, (13 Ocak 1974), s. 1

¹⁴⁵ *Cumhuriyet*, (13 Ocak 1974), s. 1

Seçmen yaşının 18'e indirilmesi, Devlet Planlama Teşkilatı'nın yetkileri ve hangi partinin kaç bakanlığa sahip olacağı gibi konularda da pürüzler yaşanmakta ve bunlarla ilgili de görüşmeler devam etmektedir.

CHP temsilcisi Deniz Baykal ile MSP temsilcisi Oğuzhan Asiltürk aracılığı ile karşılıklı olarak bazı fikirler beyan edilmekteydi. CHP geri adım atmazken MSP belli bir süre direttikten sonra geri adım atmıştır. CHP-MSP görüşmeleri 18 Ocak 1974'te resmen başlarken CHP içerisindeki gruplar MSP'ye fazladan verilecek tavizlerin CHP'yi yıpratacağını vurguluyorlar ve özellikle de koalisyon görüşmelerinde en öne çıkan konu olan 'genel af' konusundaki endişelerini dile getiriyorlardı.¹⁴⁶

18 Ocak sabahı CHP ve MSP arasındaki koalisyon çalışmalarında öncelikle koalisyon protokolü ele alınmıştır. 19 Ocak'ta ortak bir açıklama yapan CHP'li Baykal ve MSP'li Asiltürk görüşmelerin olumlu yolda ve hızla devam ettiğini ifade etmişlerdir. Siyasi partilere hazine yardımı yapılması, seçmen yaşının 18'e indirilmesi konularının da koalisyon protokolünde yer alacağını belirtmişlerdir. 18 Ocak sabahı saat 10.20 sularında TBMM'deki CHP Senato Grup Salonunda bir araya gelen iki taraf heyetlerinde, CHP'den grup başkan vekili Necdet Uğur, genel sekreter yardımcısı Turan Güneş, Ankara milletvekili Cahit Kayra, Antalya milletvekili Deniz Baykal ve Adana milletvekili Erol Çevikçe; MSP'den genel sekreter Oğuzhan Asiltürk, genel başkan yardımcısı Süleyman Arif Emre, başkan vekillerinden Hasan Aksoy ile Korkut Özal ve İsmail Müftüoğlu bulunmuşlardır.¹⁴⁷

Protokol görüşmeleri sırasında görüşülmeyi bekleyen başlıca dört konu bulunmaktadır:

1. Genel af konusunda CHP grubu, devlet aleyhine işlenmiş suçlarla fikir suçlarına 5 yıllık af indirimini az bulmakta ve bu suçları işleyenlerin cezalarından 10 sene indirilmesini istemektedir. MSP ise, devlet aleyhine işlenmiş suçların cezalarında 5 yıl indirimini öngörmektedir. MSP ayrıca fikir hürriyeti kanunu çıkarılmasını istemektedir.

¹⁴⁶ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 294-296

¹⁴⁷ *Cumhuriyet*, (18 Ocak 1974), s. 1

2. Devlet Planlama Teşkilâtı (DPT)'nin görev ve yetkileri konusunda pürüzler vardır. CHP, DPT'nin görev ve yetkilerinin arttırılmasını, genişletilmesini isterken; Sanayi, Ticaret ve Tarım Bakanlıklarını elinde bulunduran MSP ise DPT'nin görev ve yetkilerinin daha da sınırlandırılmasını istemektedir.
3. MSP, başbakan yardımcısına daha geniş yetkiler tanınmasını istemektedir. Ayrıca MİT'in başbakan yardımcısına bağlanması görüşünü ortaya atmaktadır. CHP ise, başbakan yardımcısının mevcut statü içerisinde kalmasını istemekte, daha ileri yetki ve görev verilmesine karşı çıkmaktadır.
4. Bakanlıkların, partiler arasında taksiminde anlaşma olmasına rağmen, Ecevit başbakan olarak bu bakanlıklara MSP'nin birkaç aday vermesini ve bu adaylar arasından kendisine atama yetkisi tanınmasını istemektedir. MSP ise, tek aday verebileceğini ve bu adayların MSP'ye tanınan bakanlıklara atamasının yapılması görüşünü savunmaktadır.¹⁴⁸

21 Ocak tarihinde protokolle ilgili çalışmalar tamamlanmıştır. MSP Genel sekreteri Oğuzhan Asiltürk, CHP-MSP protokolü üzerinde %90 oranında uzlaşma sağlandığını açıklamıştır. Heyetlerin çözüme ulaştıramadıkları pürüzlü konular 22 Ocak'ta yapılacak olan Ecevit-Erbakan görüşmesinde ele alınmıştır. Erbakan'ın istemiş olduğu yetkiler ile ilgili ortaya çıkan sorunlar için ise, 23 Ocak'ta tekrar görüşülerek 24 Ocak'ta anlaşmaya ulaşılmıştır. Bu görüşmeler esnasında, ölüm cezasına mahkûm edilmiş olanların 30, ömür boyu hapse mahkûm edilmiş olanların cezalarının ise 20 yıla indirilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır; fakat fikir suçluları üzerinde anlaşmaya varılamamıştır. Üniversitelere idari ve mâli özerklik verilmesi, sanayi yatırımlarında Anadolu'ya öncelik verilmesi, nüfus kontrolü, din eğitimi, toprak reformu uygulamalarının başkanlar düzeyinde ele alınması, hızlı ve ucuz vergi sistemi gibi konular da uzlaşmaya varılan diğer konular arasındadırlar. 24 Ocak'ta hazırlanan protokolün imzalanmasının ardından hükümet de açıklanmıştır.¹⁴⁹

CHP ve MSP koalisyon protokolü görüşmelerine devam ederken ve sonrasında muhalefetin tavrına kısaca değinmek gerekirse; DP genel başkanı Ferruh Bozbeyli, CHP

¹⁴⁸ *Tercüman*, (18 Ocak 1974), s. 1

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, (21-24 Ocak 1974), s. 1

ile MSP'nin kuracağı ortak hükümetin, Türkiye'de 23 seneden sonra bir sol iktidarın başa geçmesi anlamını taşıdığını ifade etmiştir. Vatandaşın çoğunluğunun ise sağ düşünceye sahip bulunduğunu belirtmiştir. MHP genel başkanı Alparslan Türkeş de, hükümetin bir an evvel kurularak pahalılığa çözüm getirmesini istemektedir.¹⁵⁰ AP genel başkanı Süleyman Demirel, partiler demokrasisini tekrar işler hale getirmekte AP'nin çok önemli bir rol oynadığını bu sebeple de seçimin sonucundan çok, seçimin yapılabildiğini önemsendiğini ifade etmiştir. 14 Ekim seçimlerine iştirakin %66'yı aşmadığını ve seçime katılan sekiz parti arasında en çok oyu alan partinin %33 nispetini geçemediğini ifade etmiştir. Bu yüzden hükümetin kurulmuş olmasının nasıl kurulmuş olduğundan daha önemli mesele haline geldiğini ifade ederek şu şekilde devam etmiştir: "...koalisyonu teşkil eden iki parti geçerli oyların %45'ini almışlardır. Millet Meclisinde meclis başkanı dahil 233 üyeye sahiptir. İki parti dışında ise 216 milletvekili mevcuttur. Türkiye parlamentosu çift meclise dayanır. Her meclisin ağırlığı vardır. Güvenoyu Millet Meclisinde verilmesine rağmen, yasa ve denetleme faaliyetlerinde ve TBMM faaliyetlerinde Cumhuriyet Senatosunun önemli bir yeri vardır. Senatoda da çoğunluğa AP sahiptir. Koalisyon partilerinin üye sayısı 48 iken, AP'nin tek başına üye sayısı 80'dir. AP'nin ana muhalefet görevini yaparken, memleket yararına bulmadığı icraatın karşısına çıkmakta önemli bir ağırlığı olduğunu kimse inkâr edemez..." demiştir.¹⁵¹

Soysal'a göre de bu koalisyonun kısa süreli hesaplara dayanılarak kurulmuş olması muhtemeldir. Belli bir süre için de olsa, hükümette olmak, sol görüşün de seçim yoluyla iktidara gelebildiğini göstermek ve geniş kapsamlı bir af çıkarabilmek amacı ile CHP bu ortaklığa yanaşmıştır.¹⁵²

¹⁵⁰ *Tercüman*, (21 Ocak 1974), s. 1

¹⁵¹ *Tercüman*, (29 Ocak 1974), s. 1

¹⁵² Mümtaz Soysal, "Uyanış", *Milliyet*, 3 Nisan 1974, s. 3

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CHP-MSP KOALİSYONU

3.1. CHP VE MSP’NİN SEÇİM BEYANNAMELERİNDEKİ BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR

CHP ve MSP’nin seçim beyannamelerinde yer alan benzerlikler ile farklılıkları maddeler halinde özetleyecek olursak:¹⁵³

BENZERLİKLER:

1. Kalkınmanın köyden başlaması gerektiğini söylemektedirler.
2. Orman köylerinin kalkınması ve iş bulmada orman köylüsüne öncelik verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.
3. Orman suçlarının affının hemen çıkarılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır.
4. Balıkçılığın geliştirilmesi ve teşvik edilmesinden yanadırlar.
5. Her iki parti de Halk Bankası kredilerinin arttırılmasından yanadırlar. Küçük esnafın defter tutma sisteminin ıslahını veya kaldırılmasını istemekte, BAĞ-KUR kanununda düzenleme yapılmasını istemektedirler.
6. Anadolu’nun sanayileşmesi, özel kesim içinde adalet sağlanması konularında da hemfikirdirler. Spekülatif piyasa oyunlarına, suni pahalılığa ve karaborsaya karşı çıkmaktadırlar.
7. Her iki parti de DPT’nin genişlemesinden yanadırlar. CHP, planlamaya bağlı ekonomik ve sosyal araştırmalar kurumu kurulmasını, planlama uzmanlarının yurdu dolaşmasını; MSP ise DPT’nin genişlemesini ve proje ofisi ile sanayi yürütme teşkilatları kurulmasını istemektedir.
8. Her iki parti de kadınların daha erken emekli olmasını istemektedir. MSP işçilere kârdan prim vermeyi; CHP ise lokavt yetkisini kısmayı, dışarıdaki işçilere de oy hakkı vermeyi istemektedir.

¹⁵³ *Tercüman*, (16 Ocak 1974), s. 7

9. CHP memurların, MSP ise valilerin yetkisini arttırmayı; her iki parti de personel kanunu aksaklıklarının giderilmesini, lüks ve israfın önlenmesini istemektedirler.
10. Genel af ve iç barış konusunda da benzer görüşlere sahiptirler.
11. Siyasi hakların iadesini iki parti de istemektedir.
12. Cezaevlerinin ıslahında da iki parti aynı görüştedir.

AYRILIKLAR:

1. MSP, Cumhurbaşkanlığı ile başbakanlığın tek şahısta birleştirilerek başkanlık sisteminin ihdasını, senatonun kalkmasını, meclisteki sandalye sayısının 300'e inmesini, delege saltanatına yol açan seçim sisteminin değişmesini, halk teşebbüsü vasıtası ile halkın meclise kanun teklifi verebilmesini, Askeri Planlama Dairesi kurulmasını istemektedir. CHP'nin bildirgesinde bu hususlarda tek satır dahi bulunmamaktadır.
2. MSP, siyasal tesirlerden uzak bir sendikacılık istemektedir. CHP ise, işçi sendikalarının siyasetle daha çok etkin bir şekilde ilgilenmesini istemektedir. CHP ayrıca memur sendikalarını yeniden kurmak arzusundadır.
3. CHP, toplantı-gösteri haklarını kısıtlayan kanunu kaldırmayı derneklere konan siyasetle uğraşmama yasağını kaldırmayı, Devlet Güvenlik Mahkemesine vücut veren Anayasa maddesini kaldırmayı, üniversite öğrencilerinin yönetime katılmasını istemektedir. MSP de bu istekler bulunmamaktadır.
4. CHP, haberleşme ve eğitime ait kâğıt fiyatlarının düşük tutulmasını istemekte, MSP bu konuda görüş bildirmemektedir.
5. MSP, ceza davalarında jüri sistemi ihdası, mahalli idare mahkemeleri kurulmasını istemekte, CHP'de ise böyle bir görüş bulunmamaktadır.
6. MSP, Batı Almanya ve Japonya modeli bir sanayileşme istemekte, CHP ise halk sektörüne öncelik vermeyi ve özel sektörün sanayiye olan katkısını arttırmayı istemektedir.
7. MSP, iktisadi devlet kuruluşlarını tenkit etmekte, CHP ise bu kuruluşları övmektedir.
8. MSP faiz haddine karşı çıkmaktadır, CHP'nin ise bu konuda bir açılımı bulunmamaktadır.

9. MSP vasıta fiyatlarının ucuzlatılmasını istemekte, CHP’de böyle bir görüş bulunmamaktadır.
10. Enerji ve madenler konusunda CHP’de bazı devletleştirme istekleri bulunmakta, MSP ise enerjide devlet tekeline karşı çıkmaktadır.
11. MSP, her aileye faizsiz mesken kredisi verilmesini öngörmekte, CHP ise kendi evini yapana belediye ve devletin yardımını öngörmektedir.
12. CHP aile planlamasının yaygınlaşmasını istemekteyken, MSP buna karşıdır ve aile planlamasının Türk neslini yok edeceği görüşündedir.
13. CHP üniversite giriş sınavını kaldırmak fikrindedir. MSP ‘hakikatı öğren’ prensibi getirmek istemektedir.

3.2. HÜKÜMET PROGRAMI

Hükümet programında ana hatları ile şu konulara yer verilmiştir:¹⁵⁴

1. Genel af çıkarılması, orman suçlarının affı, siyasal hakların iadesi.
2. İşsizlik sigortasının gerçekleşmesi, işçilerin kıdem tazminatının arttırılması, kadınların 20 yılda emekli olmaları.
3. Seçim mevzuatında değişiklik yapılması, 18 yaşını bitiren ve öğrenci olmayanlarla, yurt dışında çalışanlara oy hakkı tanınması.
4. İmam hatip okullarının yeniden açılması, vekil imamların asil kadroya geçirilmesi.
5. Eğitim politikasına yeniden yön verilmesi, okullara milli ahlâk dersi konulması.
6. Yüksek öğrenimin parasız olması, üniversiteye giriş imtihanlarının kaldırılması.
7. Memurların maaş ve özlük haklarındaki aksaklıkların giderilmesi ve kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesi.
8. Vergi sisteminde ıslahat yapılması, asgari geçim indiriminin arttırılması, sosyal adaletin sağlanması.
9. Kredi sisteminin gözden geçirilmesi, halk yararına işleyecek bir sermaye piyasasının teşkili, geri kalmış bölgelere yatırımın teşviki.
10. Tarım kredilerinin kolaylaştırılması, haşhaş meselesinin çözümü.
11. Halk sektörünün geliştirilmesi, sanayi ve kooperatifçilik bankalarının kurulması.

¹⁵⁴ *Tercüman*, (28 Ocak 1974), s. 7 ; *Milliyet*, (2 Şubat 1974), s. 6-7

12. Yer altı kaynaklarının değerlendirilmesi, bor minerallerinin devletleştirilmesi.
13. Dış ilişkilerin gözden geçirilmesi, AET ile protokollerin yeniden ele alınması.
14. Bütün sosyal güvenlik kurumlarının bir çatı altında toplanması, tarım sigortası sisteminin geliştirilmesi.
15. 1973 sonuna kadar yaptırılmış olan gecekonduların meşrulaştırılması.
16. Profesyonel spordan çok amatör spora eğilinmesi, spor tesislerinin dengeli olarak dağıtılması.
17. Askerlik ve yedek subaylık çağı gelenlerden, ihtiyaç fazlalarının diğer kamu görevlerinde çalıştırılmaları.
18. Kamu İktisâdi Teşebbüslerinde çalışanların yönetime etkili şekilde katılması ve katıldıkları ölçüde pay almalarının sağlanması.
19. Hayvancılık bölgelerine ilgili sanayinin kurulması, orman bölgelerinin sorunlarının halledilmesi.
20. Nüfusun merkezlerde yoğunlaşmasını engellemek amacıyla köy-kentler, büyük kentlerin çevresinde de uydu kentler kurulması.

Tercüman gazetesi köşe yazarlarından Tarık Buğra, CHP-MSP programını fazla hayalperest bulduğunu yazmıştır. Ancak seçim sırasında hoş görülebilecek, peşine düşülmeyecek vaatleri, parlamento kürsüsünde millete karşı hükümetin sırtına yüklemeyi doğru bulmadığını ifade etmektedir. Buğra'ya göre programda iki önemli eksik bulunmaktadır; birincisi, bilim anlayışına karşı son derece kayıtsız kalmışlardır. İkincisi de, sorumluluk kavramını yeterince benimsemeyen bir tutum içinde gözükmemektedirler. Ayrıca, Buğra'ya göre programın ağırlık noktası tamamı ile alt yapı hedeflerine bağlanmış ve gerisi geçirilmiştir. Yuvarlak bir ifade ile; ahlak dersleri konacak, yükseköğrenim parasız olacak..vb şekillerde Türkiye'nin gerçek meselelerine eğilinmemiştir.¹⁵⁵ Buğra'nın görüşüne koalisyon protokolü ve hükümet programının incelenmesi neticesinde katılmak çok da mümkün gözükmemektedir. 109 maddelik koalisyon protokolünde Türkiye'nin bir çok meselesine yer verilmiş gözükmemektedir. Bilim anlayışına kayıtsız kaldıkları kısmen kabul edilebilir. Alt yapı hedeflerinin ön plana çıktığı da gözlemlenmektedir. Fakat sadece alt yapıya eğildiği ya da yuvarlak ifadeler kullanıldığı görüşüne katılmak mümkün gözükmemektedir.

¹⁵⁵ Tarık Buğra, "Hükümet Programı", *Tercüman*, 4 Şubat 1974, s. 3

Milliyet gazetesi köşe yazarlarından Cem, CHP-MSP hükümetinin programını diğer hükümet programlarından oldukça farklı bulduğunu ifade etmiştir. Sermayenin iç çelişkilerini gösteren ve bu çelişkilerde kesinlikle taraf tutan, işçilerin demokratik taleplerini açıkça destekleyen ve CHP-MSP tabanını meydana getirenlerden küçük tarım üreticisi üzerinde fazlaca duran bir program olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶

Hükümet programını eleştiren AP genel başkanı Demirel de “mucizevi reçeteler, vaat dolu sloganlarla kalkınma olmaz” demiştir. CGP genel başkanı Feyzioğlu da, sol eğilimli olanların bile programdaki boşluğa ve yetersizliğe dikkat çektiğini ifade etmiştir.¹⁵⁷

3.3. KOALİSYON PROTOKOLÜ

26 Ocak 1974 tarihinde göreve başlayacak olan CHP-MSP koalisyonunun protokol metni Ek-1’ de sunulmuştur.

Bu protokolda özetle; koalisyon partileri arasındaki münasebetler, siyasi konular, kamu yönetimi, kamu maliyesi ve ekonominin finansmanı, tarım-hayvancılık ve ormancılık, sanayi, enerji ve tabii kaynaklar, iç ve dış ticaret, çalışma-sosyal güvenlik ve sağlık, yerleşme düzeni, bayındırlık, eğitim, diyanet işleri, ulusal güvenlik ve dış politika başlıkları altında toplanan 108 madde ve bir maddelik de sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Göze çarpan önemli birkaç konuya değinmek gerekirse: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı’na bağlı Kooperatifler Bankası kurulacaktır. Genel af ve orman suçlarına ilişkin af kanunu ivedilikle çıkarılacaktır. Yurt dışında bulunan vatandaşların da oy kullanmaları sağlanacaktır. Kamu yönetiminin ve vergi sisteminin yeniden düzenleneceği ve Merkez Bankası Kanununun gözden geçirileceği ifade edilmiştir. Tarım Bakanlığı’nın adı Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olarak değiştirilecektir. Haşhaş sorununa çözüm yolu bulunacaktır. Sanayileşmeye öncelik ve ağırlık verilecektir. İşçiler için işsizlik sigortası uygulaması başlatılacaktır. Bütün sosyal

¹⁵⁶ İsmail Cem, “Kimin Programı”, *Milliyet*, 6 Şubat 1974, s. 2

¹⁵⁷ *Tercüman*, (5 Şubat 1974), s. 1

güvenlik kurumlarının tek bir çatı altında toplanması sağlanacaktır. Memur Yardımlaşma Kurumu ve İşçi Yardımlaşma Kurumları kanunları çıkarılacaktır. 1973 sonuna kadar yapılmış olan bütün gecekondular meşrulaşacaktır. Yükseköğrenim parasız olacaktır. Köylerde cami yapılması için gerekli malzemeler devletçe karşılanacaktır.

MSP ve CHP protokolde çok önemli tavizler vermiş gibi gözükmemektedirler. Sosyal ve ekonomik politika konularında anlaşmaları çok zor olmamıştır. Ancak MSP, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile isteklerini¹⁵⁸, CHP de toprak reformu ile ilgili isteklerini ertelemiş gibi gözükmemektedirler.¹⁵⁹

3.4. KOALİSYON PROTOKOLÜ İLE HÜKÜMET PROGRAMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Hükümet programının birinci maddesinde genel af çıkarılması, orman suçlarının affı ve siyasal hakların iadesinden bahsedilmektedir. Koalisyon protokolünde ‘Siyasi Konular’ başlığı altında 14. ve 15. maddelerle genel af, orman suçlarının affı ve siyasal hakların iadesinin sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Hükümet programının ikinci maddesinde, işsizlik sigortasının gerçekleşmesi, işçilerin kıdem tazminatının artırılması, kadınların 20 yılda emekli olmalarının sağlanmasından bahsedilmektedir. Koalisyon protokolünde, ‘Çalışma Sosyal Güvenlik ve Sağlık’ başlığını taşıyan bölümde, tüm işçileri kapsayacak şekilde işsizlik sigortası kurulmasına başlanacağı, işçilerin asgari kıdem tazminatının bir yıla yarım aylık yerine bir yıla bir aylık üzerinden hesaplanacağı yer almaktadır. Ancak, kadınların 20 yılda emekli olmalarını sağlayacak olan bir madde koalisyon protokolünde yer almamıştır.

Hükümet programının üçüncü maddesi, seçim mevzuatında değişiklik yapılması, 18 yaşını bitiren ve öğrenci olmayanlarla yurt dışında çalışanlara oy hakkı tanınması gerektiği ile ilgilidir. Bu maddede yer alanlar, koalisyon protokolünde ‘Siyasi konular’ başlığı altında ayrıntılı bir şekilde yer almıştır.

¹⁵⁸ MSP’nin ve özellikle Erbakan’ın isteği, AET’den uzak durmaktır. AET, bir Hristiyan Birliği’dir, onun yerine ‘İslâm Ortak Pazarı’ kurulması gerektiğini savunmaktadır.

¹⁵⁹ *Cumhuriyet*, (12 Şubat 1974), s. 1

Hükümet programının dördüncü maddesi İmam hatip okullarının yeniden açılması ve vekil imamların asil kadroya geçirilmesi ile ilgilidir. Koalisyon protokolünde vekil imamlarla ilgili olan madde ‘Diyanet İşleri’ kısmında yer almıştır ancak, ‘İmam hatip okullarının yeniden açılması’ ibaresi bulunmamaktadır.

Hükümet programının beşinci maddesi eğitim politikasına yeniden yön verilmesi ve okullara milli ahlâk dersi konulması ile ilgilidir. Protokolde ‘Eğitim’ başlığını taşıyan bölümde oldukça ayrıntılı bir şekilde 89-94 maddelerinde açıklanmıştır.

Hükümet programının altıncı maddesi yüksek öğrenimin parasız olması ve üniversiteye giriş imtihanlarının kalkması ile ilgilidir. Protokolde, yüksek öğrenimin parasız olacağı ve üniversite ile yüksek okullara girişin, liselerde yüksek öğrenime yönelen öğrenciler için imtihansız olacağı yer almıştır.

Hükümet programının yedinci maddesi memurların maaş ve özlük haklarındaki aksaklıkların giderilmesi ve kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesi ile ilgili olup; bu konu protokolde, Memur Yardımlaşma Kurumu Kanunu çıkarılacağı ve bu kurumun gerek sosyal güvenlik, gerekse yatırım alanında faaliyete geçmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir. Kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesi konusu da ‘Kamu Yönetimi’ başlığı altında 18-22. maddelerle açıklanılmış ve burada da personel maaş ve özlük hakları ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılacağı yinelenmiştir.

Hükümet programının sekizinci maddesi, vergi sisteminde ıslâhat yapılması, asgari geçim indiriminin arttırılması ve sosyal adaletin sağlanması ile ilgilidir. Bu maddeler koalisyon protokolünde ‘Kamu Maliyesi ve Ekonominin Finansmanı’ başlığı altında 23-24 ve 25. maddelerde aynen yer almıştır.

Hükümet programının dokuzuncu maddesi kredi sisteminin gözden geçirilmesi, halk yararına işleyecek bir sermaye piyasasının teşkili ve geri kalmış bölgelere yatırımın teşviki ile ilgilidir. Protokolde, Bankalar Kanunu ve kredilerle ilgili mevzuatın gözden geçirileceği, banka kaynaklarının sanayide maliyetleri arttırmaksızın ekonomik kalkınmaya daha yararlı alanlara yönltilmesinin gerekliliği ve başta kooperatifler olmak üzere halk teşebbüslerinin kredilerden yeterli ölçüde yararlanabilmelerini

sağlamak amacı ile finansman kurumlarında yeni düzenlemeler yapılacağı maddesi yer almıştır. Ayrıca, halk yararına işleyecek ve gerçek halk girişimciliğini teşvik edecek etkili ve güvenilir bir sermaye piyasasının teşekkülü için gerekli mevzuatların çıkarılacağı 27. madde ile ifade edilmiştir.

Hükümet programının onuncu maddesi tarım kredilerinin kolaylaştırılması gerektiğini ve haşhaş meselesinin çözülmesi gerekliliğini kapsar. Protokolde tarım kredisi ile ilgili konu, ‘Tarım-Hayvancılık ve Ormancılık’ başlığı altında yer alan 33. maddede açıklanmıştır. Özetle, köylünün aracıya tefeciye muhtaç olmadan kredi almasının sağlanacağı ve bu kredilerin verilmiş amacına uygun kullanılması için gerekli tedbirlerin alınacağı şeklindedir. Haşhaş meselesi aynı konu başlığı altında 41. maddede, hem insani kaygıları tatmin edici hem de haşhaş üreticilerini zor durumda bırakmayan çözüm yollarının süratle bulunup uygulanacağını içerir.

On birinci maddede halk sektörünün geliştirilmesi, Sanayi ve Kooperatifçilik Bankalarının kurulacağı açıklanılmış, bu konu protokolde 12. maddede Kooperatifler Bankası, 52.maddede Sanayi Bankası’nın kurulacağı yer almıştır. Halk sektörünün geliştirilmesi de ‘Sanayi’ başlığı altında yer alan 46. maddede şu şekilde yer almıştır: Sanayileşmemize hız katmak, dağıtık tasarrufları değerlendirmek, kalkınmanın nimetlerinden daha yaygın ve adil bir şekilde faydalanılmasını sağlamak üzere, kamu ve özel kesimlerin yanı sıra, halkın teşebbüs gücünü harekete geçirecek bir halk sektörü de geliştirilecektir.

On ikinci madde, yer altı kaynaklarının değerlendirilmesi, bor minerallerinin devletleştirilmesi ile ilgilidir. Bu maddeler koalisyon protokolünde ‘Enerji ve Tabii Kaynaklar’ bölümünde, yer altı kaynaklarının işletilmesinin devletçe tanziminin sağlanacağı ve stratejik nitelik taşıyan bor minerallerinin hukuk kuralları çerçevesinde devletleştirileceği şeklindedir.

On üçüncü madde dış ilişkilerin gözden geçirileceğine dairdir. Protokolde ‘Ulusal Güvenlik ve Dış Politika’ kısmında yer verilmiştir. AET ile ilgili olan kısım da, ‘İç ve Dış Ticaret’ başlığı altında 68. maddede düzenlenilmiştir.

On dördüncü madde, bütün sosyal güvenlik kurumlarının bir çatı altında toplanacağı ve tarım sigortası sisteminin geliştirilmesine dairdir. Protokolde, 71. madde ve 34. madde ile bunlar düzenlenilmiştir.

On beşinci madde 1973 sonuna kadar yapılmış olan gecekonduların meşrulaştırılması ile ilgilidir ki bu hüküm protokolde de yer almıştır. ‘Yerleşme Düzeni’ başlığı altında yer alan 81. maddede bu hüküm aynen yer almaktadır.

On altıncı maddede yer alan profesyonel spordan çok amatör spora eğilinmesi ve spor tesislerinin dengeli olarak dağıtılması gerektiği hükümleri, protokolde, ‘Eğitim’ başlığı altında seyir sporundan çok kitle sporuna ve profesyonel spordan çok amatör spora ağırlık verilmesi gerektiği şeklinde yer almaktadır. Ancak, spor tesislerinin dengeli olarak dağıtılması ile ilgili hüküm yoktur.

On yedinci madde askerlik ve yedek subaylık çağı gelenlerden ihtiyaç fazlalarının diğer kamu görevlerinde çalıştırılmaları ile ilgilidir ki bu hüküm protokolde ‘Ulusal Güvenlik ve Dış Politika’ kısmında 107. maddede yer almıştır.

On sekizinci madde, ‘Kamu Yönetimi’ başlığı altında yer alan 22. madde ile açıklanılmıştır.

On dokuzuncu maddede yer alan hayvancılık ile ilgili kısım protokolde 42. maddede yer almıştır. Orman bölgelerinin sorunları ile ilgili olan kısım ise, 39 ve 40. maddelerle açıklanılmıştır.

Hükümet programında yirminci maddede yer alan yerleşim ile ilgili olan konu protokolde, ‘Yerleşme Düzeni’ başlığı altında 78 ve 79. maddelerde yer almıştır.

Genel bir değerlendirme yapılmasından çıkan sonuç şu yönde olmuştur ki, CHP-MSP koalisyon protokolü ile hükümet programı birbiri ile oldukça örtüşmektedir.

3.5. BAKANLAR KURULU VE BAKANLIKLARIN DAĞILIMI

CHP-MSP koalisyonundaki bakanlıkların dağılımı tezin sonundaki Ekler kısmında (Ek-2)'de sunulmuştur. CHP-MSP koalisyonunun yaş ortalaması 47,2 dir. Kabinenin en yaşlı üyesi 59 yaşındaki Ulaştırma Bakanı Ferda Güley, en genç bakanı da 36 yaşındaki Maliye Bakanı Deniz Baykal'dır.

Bu kabinede iki senatör bulunmaktadır: Gençlik ve Spor Bakanı Müslihittin Yılmaz Mete, Cumhuriyet Senatosu Adana üyesidir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Selahattin Cizrelioğlu, Cumhuriyet Senatosu Diyarbakır üyesidir.

Bakanlıkların dağılımında her iki partinin de seçim bildirgelerindeki öncelikli önem verdiği konular hayata geçirilmiş gibi gözükmektedir. CHP, kalkınmanın köylüden başlayacağını vurguluyordu ve bu bağlamda CHP'nin yöneteceği Köy İşleri Bakanlığı'nın bir "Köy İşleri ve Kooperatifleşme Bakanlığı" haline getirilmesi ve bu Bakanlığın kontrolünde bir "Kooperatifleşme Bankası" kurulması 'Ak Günlere' bildirisinin o bölümleri ile bağdaşmaktadır.

MSP'nin de ağırlık noktası sanayi idi. Bu bağlamda, MSP'nin yöneteceği Sanayi Bakanlığı da, o Bakanlığın kontrolündeki bir Sanayi Bankası ile bu partiye seçim programındaki ilkeleri yönünde önemli aşamalara gitme olanağı vermektedir. Ayrıca sanayi ile yakından alakalı olan Ticaret Bakanlığı'nın da kendilerinde olması çalışmalarını daha da kolaylaştıracaktır.¹⁶⁰

3.6. HÜKÜMETİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

26 Ocak 1974'te kurulmuş olan CHP-MSP koalisyon hükümeti görevi Talu Hükümetinden devralmış ve ilk toplantısını da basına açık olarak yapmıştır.¹⁶¹

¹⁶⁰ Altan Öymen, "Olanaklar Sanatı", *Cumhuriyet*, (28 Ocak 1974), s. 1

¹⁶¹ *Cumhuriyet*, (27 Ocak 1974), s. 1

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse CHP-MSP koalisyonun kısa sürede bozulma ihtimalinin olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü protokol için yapılan görüşmelerde, akla gelebilecek hemen tüm konular ele alınmış ve neticede uzlaşmıştır. Konular üstün körü geçilmeyerek tek tek ele alınmıştır ki bu da önemli bir ayrıntıdır. Gerek parti liderleri gerekse Baykal ve Asiltürk'ün yapmış olduğu görüşmeler neticesinde ortaklaşa bir protokol hazırlanabilmiştir. Ancak gene de ideolojileri 'taban tabana zıt' diyebileceğimiz bu iki partinin tam anlamıyla bir bütünlük ve uzlaşma içerisinde bu koalisyonu yürütmeleri ya aşırı özveri ile mümkün olacaktır ya da mümkün gözükmemektedir. Alpan'a göre, böylesine iki uç partinin bir araya gelerek ortaklık kurmalarının nedeni, iktidarda iken kendi fikir ve isteklerini topluma daha iyi anlatabilecek olmaları ile alakalıdır.¹⁶²

7 Şubat 1974'te yapılan güven oylamasında 235 kabul oyu alan CHP-MSP hükümeti için 450 üyeden 373'ünün katıldığı oylamada 136 red ve 2 çekimser oy kullanılmıştır. Kurulmuş olan hükümet 'asgari çoğunluklu koalisyon' niteliğindedir yani koalisyon ortağı bir üyenin ayrılması durumunda hükümet düşmüş olacaktır. Koalisyonda fazladan hiçbir üye yoktur. MSP, milletvekili oranına göre hükümette bakanlık elde etmiştir.¹⁶³

3.6.1. Zam Sorunu

Söz konusu asgari çoğunluklu koalisyonun karşılaştığı ilk sorun 'zam' olmuştur. Ancak, şekere %25 ve akaryakıtta %65-79 oranlarında yapılan zamlar halkı oldukça huzursuz etmiştir. Bu zamların bir önceki dönemden (yani Talu başkanlığındaki AP-CGP hükümetinden) kaldığını ve yapılanın daha önceden yapılması zorunluluk olarak belirlenmiş olan zamların onaylanmasından ibaret olduğunu belirten Ecevit, bu zamlardan halkın en asgari düzeyde etkilenmelerini sağlamak amacı ile ücretlere de zam yapılacağını açıklamıştır.¹⁶⁴

¹⁶² Rabia Bahar Alpan (1994), *Türkiye'de Koalisyon Yönetimleri ve DYP-SHP Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 38

¹⁶³ Yudum Cura (1994), a. g. e., s. 111-112

¹⁶⁴ *Parlamento*, (Mart 1974), s. 3; *Yankı*, (4-10 Mart 1974), s. 6-8' den, Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s.299

Demirel, iktidarı, vaat etmiş oldukları ucuzluğu getirememiş olmakla suçlamaktadır. Oysa bu durum, kendilerinin alınması acil olan bazı tedbirleri almamış olmaları ve zamları da bekletmiş olmaları ile alakalıdır. İşlerine gelen konularda, ‘biz iktidarız, yapmalıyız.’ İşlerine gelmeyen konularda da ‘biz geçiş süreci hükümetiyiz, bu sorumluluğu alamayız.’ demiş ve o yönde davranmışlardır.

Suyun metreküpüne 97 kuruş zam yapılırken, akaryakıt zammına paralel bir şekilde dolmuş, taksi ve minibüs ücretlerine de zam yapılmıştır. Ardı ardına ve ‘nispeten’ yüksek miktarlarda zamları gerçekleştirmek durumunda kalan CHP-MSP hükümeti bu zamları yapmak zorunda kaldıkları yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır.¹⁶⁵

5 Mart tarihinde elektriğin kilovat saatine 16,5 kuruş zam yapılırken, yanlış yapıldığı gerekçesi ile dolmuş ücretleri 25-50 kuruş kadar geri çekilmiştir. Ancak 8 Mart tarihinde vapur ücretlerine zam getirilmiştir. Otobüs ücretlerine zam gelmesi beklenilmektedir.¹⁶⁶ Cam fiyatına % 23-33 zam yapılmıştır. Suya da zam yapılmıştır. Sular idaresi suya yapılan zammın nedeninin eskiden alınan çok yüksek faizli krediler olduğunu açıklamıştır.¹⁶⁷

26 Mayıs tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, ‘Ecevit, buğday alım fiyatına % 70-90 arasında zam yapılacağını açıkladı.’ başlıklı haberde, üretici halk, köylü ve çiftçinin haklarını korumak amacıyla Toprak Mahsulleri Ofisi’nin buğday alım fiyatlarında önemli yükseltmeler yapılmasını planlandığı açıklanmaktadır. Bu artışın ekmek fiyatlarına yansıtılmayacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁸

“Hükümet zamlar sonrası vatandaşları rahatlatmak için bazı çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bunlar arasında tütünde olduğu gibi taban fiyatları yüksek tutup; traktör gibi üretim araçlarının satımında aracıları kaldırıp fiyatlarının düşmesini sağlamak; memur maaşlarındaki katsayıları yükselterek ve bazı ek tedbirlerle memurların

¹⁶⁵ *Cumhuriyet*, (1 Mart 1974), s. 1 Söz konusu zam oranları İstanbul içindir.

¹⁶⁶ 14 Haziran 1974 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, İstanbul’da otobüs ve tünel bilet tarifelerine %25-42 arasında zam yapıldığı haberi ilk sayfada yer almıştır.

¹⁶⁷ *Cumhuriyet*, (8 Mart 1974), s. 1

¹⁶⁸ *Cumhuriyet*, (26 Mayıs 1974), s. 1

durumunu düzeltmek; asgari ücreti yeniden düzenleyerek ve toplu sözleşmeleri yenileyerek işçinin durumunu iyileştirmek bulunuyordu.”¹⁶⁹

3.6.2. ‘Genel Af’ Kanunu

Genel af ile ilgili olarak her iki partinin de üyelerinden oluşan bir komisyonun yapmış olduğu çalışmalar sonucu yeni bir kanun teklifi hazırlanmıştır. İdamları 30 yıla, müebbetleri 24 yıla indiren bu teklifte düşünce suçlarının ise tamamen affedilmeleri yer almakta idi. TCK’nın düşünce suçları ile ilgili olan 141. ve 142. maddeleri ile; inanç suçları ile ilgili olan 163. maddelerinde uzlaşmaya çalışılmış¹⁷⁰; fakat bu, zaman almıştır. Hazırlanan af kanunu Mecliste, muhalefet partilerinin engellemeleri ile de

¹⁶⁹ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 299

¹⁷⁰ **Madde 141** - (11/6/1936 tarih ve 3038 sayılı Kanunun hükmüdür.)

Memleket dahilinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü, şiddet kullanmak sureti ile tesis etmeğe veya içtimai bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmağa veya memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai nizamları şiddet kullanarak devirmeğe matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse beş seneden on iki seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Memleket dahilinde cemiyetin siyasi ve hukuki her hangi bir nizamını şiddet kullanarak ortadan kaldırmak gayesi ile cemiyetler tesis eden, teşkil eden, tanzim eden, veya sevk idare eyleyen kimseye de aynı ceza verilir.

Bu cemiyetlere iştirak eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda gösterilen haller haricinde memlekette milli hissiyatı sarsmaya veya zayıflatmaya matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Mezkur cemiyetlere iştirak eden kimseye altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir.

Dağılmaları emredilmiş olan yukarıda yazılı cemiyetleri sahte nam altında veya muvazaa şeklinde olsa dahi yeniden teşkil edenler hakkında verilecek cezalar üçte birden eksik olmamak üzere artırılır.

Madde 142 - (11/6/1936 tarih ve 3038 sayılı Kanunun hükmüdür.)

Memleket dahilinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü şiddet kullanmak sureti ile tesis etmek veya içtimai bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmak veya memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai nizamları şiddet kullanarak devirmek yahut memleketin siyasi ve hukuki herhangi bir nizamını yıkmak için propaganda yapan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Propaganda milli hissiyatı sarsmak veya zayıflatmak için yapılırsa ceza altı aydan iki seneye kadar hapistir.

Yukarıdaki hükümlerde yazılı filleri medhü istihzan eden kimse de aynı cezaaya mahkum olur.

Madde 163 - (10/6/1949 tarih ve 5435 sayılı Kanunun hükmüdür.)

Laikliğe aykırı olarak,Devletin içtimai veya iktisadi veya siyasi veya hukuki temel nizamlarını,kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacı ile veya siyasi menfaat veya şahsi nüfuz temin ve tesis eylemek maksadı ile dini kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Böyle cemiyetlere girenler veya girmek için başkalarına yol gösterenler altı aydan aşağı olmamak üzere hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Dağılmaları emredilmiş olan yukarıda yazılı cemiyetleri,sahte nam altında veya muvazaa şeklinde olsa dahi yeniden tesis,teşkil,tanzim veya sevk ve idare edenler hakkında verilecek cezalar üçte birden eksik olmamak üzere artırılır.

Laikliğe aykırı olarak,Devletin içtimai veya iktisadi veya siyasi veya hukuki temel nizamlarını,kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacı ile veya siyasi menfaat veya şahsi nüfuz temin ve tesis eylemek maksadı ile dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanılan şeyleri alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkrada yazılı fiil yayın vasıtaları ile işlendiği takdirde verilecek ceza üçte birden yarıya kadar artırılır.

Yayım yeri veya yayım vasıtası veya yayım konusu bakımından az zarar umulan hallerde faile altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

<http://www.hukuki.net/> (25.05.2009) Bu üç madde de 1991 yılında kaldırılmıştır.

karşılaşmıştır. Muhalefet partileri, af kapsamının gereğinden geniş olduğunu vurgulayarak, 141. ve 142. maddelerden hüküm giymiş tutukluların affın faydalandırılmasının da ‘komünistlerin affedilmesi’ anlamına geldiğini ifade ederek karşı çıkmışlardır. AP ve DP’nin bu tavrına MSP grubunda da hak verenler bulunmuştur.¹⁷¹ Zaten MSP, hükümetin kurulması aşamasında göstermiş olduğu anlayışı ve vermiş olduğu tavizleri hükümetteyken göstermemiş ve bu tutumu ile ortaklığın son bulmasına bir anlamda sebebiyet vermiştir. Örneğin, 14 Mayıs’ta parlamentoda genel af tasarısı oylanırken MSP’li bazı üyeler diğer sağ kanat partiler ile birlikte olumsuz oy kullanmışlardır. Bu tutum koalisyon ortaklığı ruhuna aykırı düşmüştür.¹⁷²

141. ve 142. maddeden hüküm giymiş tutukluların affına AP ve DP gibi diğer sağ partiler karşı çıkmakta iken 163. maddeden hüküm giymiş tutukluların affına da sol görüşlü kişi ve gruplar karşı çıkmaktaydılar. Bunun yanında af kapsamının gereğinden fazla geniş olması da tartışmaların uzamasına sebep olmaktaydı. SSK prim ve borçlarının affı ile Osmanlı hanedanı mensuplarının Türkiye’ye dönmesini sağlayan madde gibi bazı maddelerde uzlaşma sağlanamamaktaydı. Diğer taraftan DP’nin önceliğinde eski Demokrat Partililerin affını sağlayan anayasa değişikliğinin yapılması vardır ve bu nedenle genel af konusunda engellemelere gitmişlerdir. Ancak kanuna muhalefeti de sadece AP’ye bırakmak niyetinde de değillerdi. Partiler kendi içlerinde ve diğer partilerle görüşmeler yaparak kendi isteklerinin olması yönünde çabalarken 10 Nisan’da genel af teklifi Millet Meclisinde sert tartışmalar sonucunda kabul edilmiştir. Affın mecliste kabulü kolay olmamıştır. Koalisyon partilerinden toplam 28 milletvekilinin oylamaya gelmemiş olması da önemli bir ayrıntıdır.¹⁷³ Hükümet partilerinde sorun olduğu aşikârdır.¹⁷⁴ 185 red oyuna karşılık 207 oyla kabul edilen genel af kanunu kapsamında; üniversite giriş sınavında gerekli puanı tutturdukları halde kayıt yaptıramayanlara yeni bir hak verilmesi, orta ve yüksek öğretimde dışarıdan sınavlara girme hakkını kaybedenlere yeni bir hak tanınması ve asker öğrencilerin okulda geçen sürelerinin muvazzaf askerliklerine sayılması gibi konularda da karar alınmıştır.¹⁷⁵

¹⁷¹ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 300

¹⁷² Yudum Cura (1994), a. g. e., s. 112

¹⁷³ MSP’den 17, CHP’den de 11 milletvekili oylamaya katılmamıştır.

¹⁷⁴ Nedim Yalansız (2006), a. g. e., s. 300-302

¹⁷⁵ *Cumhuriyet*, (11 Nisan 1974), s. 1

Af görüşmeleri sırasında AP' nin bazı önerileri reddedilmiştir. Bunlar içinde göze çarpanlar şöyledir: Aftan yararlanan kişilerin 5 yıl içinde af kapsamına giren bir suçtan daha hüküm giymeleri durumunda, af nedeni ile infaz edilemeyen cezalarını da çekmelerini öngören öneri, 'affin tecil niteliği taşımadığı gerekçesi ile' reddedilmiştir. Ayrıca AP parlamento üyelerinin af kapsamı dışında bırakılması önerisini de sunmuş; fakat bu öneri de reddedilmiştir.¹⁷⁶

Mecliste 207 oy ile kabul edilmiş bulunan genel af kanunu için Demirel, 141 ve 142. madde hariç olmak üzere, teklifin Senato'dan hızla geçirilmesi için ne gerekiyorsa yapacaklarını ifade etmiştir.¹⁷⁷ Genel af kanununun Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu'nda görüşülmesinden çıkan karar, TCK' nın 141, 142, 146 ve 149. maddelerine giren eylem suçları ile eski ve yeni başbakan, bakan ve parlamenterlerin af dışında bırakılması kararlaştırılmıştır.¹⁷⁸ Bu durumda af tasarısı Meclis'te yeniden görüşülecektir. Çünkü Senato'da Meclis'ten gelen metin salt çoğunlukla değiştirilmiştir. Meclis'e yeniden dönecek olan metinde ısrar edilebilmesi için, anayasa gereğince, en az 226 oy gerekmektedir.

Af görüşmeleri bir anlamda iktidar-muhalefet savaşına dönüşmüştür. Eğer af teklifi Meclisten geçerse iktidar kazanmış olacak, eğer Mecliste takılır kalırsa o zaman da AP ve muhalefet kazanmış olacaktır. Oysa halkın refahı ve huzuru gözetilmeli, olay kişisel ya da grupsal çıkar savaşına dönüştürülmemelidir.

Genel af kanunu teklifi Millet Meclisi Adalet Komisyonu'nda Senato'dan geçtiği şekli ile görüşülmüş ve yapılan değişiklikler benimsenmemiştir. Böylece Meclis'in kabul ettiği ilk metne uyma kararı alınmıştır, bunun olabilmesi için gerekli olan sayının yani 226' nın elde edilememesi ile teklif, Karma Komisyon'a gitmiştir.

Harp Okulları ile Gülhane Askeri Tıp Akademisinden (GATA) veya Türk Silahlı Kuvvetleri adına okudukları üniversite veya yüksek okullardan ilişiği kesilenlerin, bu okullarda ay olarak okudukları sürenin üçte biri muvazaflık hizmetinden sayılır. Fakat bu yükümlüler mutlaka temel askerlik eğitimini yaparlar. Harp Okullarında geçen sürenin muvazaf askerlik hizmet süresini karşılaması halinde bunlar temel askerlik eğitimine tabi tutulmadan yedeğe geçirilirler. (1111 sayılı Askerlik Kanunu 10/13)

¹⁷⁶ *Cumhuriyet*, (16 Mart 1974), s. 1

¹⁷⁷ *Tercüman*, (11 Nisan 1974), s. 1

¹⁷⁸ *Tercüman*, (19 Nisan 1974), s. 1

Karma Komisyon 8 milletvekili ve 8 senatörden oluşmaktadır.¹⁷⁹ Karma Komisyonunda, partiler kuvvetleri oranında temsil edildikleri için, muhalefet ağırlıklı bir komisyon olmuştur. Teklif; iktidardan yedi, muhalefetten dokuz üyenin iştiraki ile görüşülmüştür.¹⁸⁰ Çıkarılan af kanununda önemli başlıklar şu şekildedir:¹⁸¹

- TCK'nın 141 ve 142. maddeleri yani fikir suçları kapsam dışı bırakılmıştır.
- Affın kapsam tarihi 7 Şubat 1974 olarak kabul edilmiştir. Yani o tarihe kadar işlenmiş olan suçlar için geçerlidir.
- TCK'nın 146/3 maddesi ise 5 yıllık ceza indirimine sokulmuştur.
- Kaçakçılık suçları bazı koşullarda 5 ve 12 yıllık indirimden yararlandırılmıştır.
- 15 yaşından küçüklerin suçları sınırsız olarak affedilmiştir.
- Ölüm cezaları 30 yıla, ömür boyu hapis cezaları 24 yıla indirilmiştir.
- Osmanoğulları erkeklerinin yurda dönmesine karar verilmiştir.

CHP-MSP koalisyonu kurulurken üzerinde titizlikle durulan konuların belki de en önemlisi olan genel af kanunu, CHP'nin istediği yönde çıkarılamamıştır. Düşünce ve inanç özgürlüğü söylemleri ile bir araya gelen CHP ve MSP' de düşünce özgürlüğünü genişletme fikri tehlikeye girmiş gibi gözükmektedir. 141 ve 142. maddeden (fikir suçları) hüküm giyenlerin affedilmemeleri konusunda MSP' li bazı bakanlar da oy kullanınca, Ecevit 1974 Mayıs'ta hükümetten çekilme kararı almıştır.

Bu gelişmeler haftalık siyasi aktüalite dergisi *Meydan*'da "Koalisyon Çatırdıyor" başlığı ile verilmiştir. Sonucun CHP üzerinde soğuk duş etkisi yarattığını ve bir anda ortalığın karıştığı ifade edilmiştir. CHP'de "Biz yıllardır mücadelemizi Necmettin Hocaya oyuncak olmak için mi verdik?" şeklinde söylemlerle "Bundan sonra ne olacağını başbakana sorun, tabi eğer hâlâ başbakan kaldıysa!" şeklindeki açıklamaları koalisyonun sonunun geldiğine dair yorumlara sebebiyet vermiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ CHP 3 milletvekili ve 2 senatör, AP 2 milletvekili ve 3 senatör, MSP-DP-CGP ise 1'er tane milletvekili, CB kontenjan grubu-Milli Birlik Grubu-Senatodaki Bağımsızlar 1'er üye ile karma komisyonunda yer almışlardır. Bu durumda iktidarın gücü 7 iken, muhalefetin 9 olmuştur.

¹⁸⁰ *Tercüman*, (11 Mayıs 1974), s. 1

¹⁸¹ *Cumhuriyet*, (15 Mayıs 1974), s. 1

¹⁸² *Meydan*, (21 Mayıs 1974), s. 6

İlerleyen günlerde CHP parti meclisince alınan karar doğrultusunda Erbakan ile görüşme kapısı açık bırakılmış ve yapılan görüşmeler neticesinde de Ecevit, bir takım teminat ve tavizler istemiştir. Erbakan daha sonra yapılmış olunan görüşmelerde son derece yapıcı davranarak, koalisyonun devamlılığını sağlamıştır.

Genel af konusu dış basında da yer bulmuştur. Fransa' nın ve Dünyanın en ciddi yayın organı olarak kabul edilen *Le Monde* gazetesi 141 ve 142. maddelerin af kapsamı dışında bırakılmasını Ecevit hesabına 'politik bozgun' olarak yorumlamıştır. *The Financial Times* ise, 'koalisyon sallanıyor' deyimini kullanmıştır. *Guardian* ise haberi 'Ecevit yalnız kaldı' şeklinde vermiştir.¹⁸³ Dış basının gazete başlıklarından da anlaşılacağı üzere, MSP 163. maddeyi kabul ettirerek kendi isteğini yerine getirmiş; fakat 141 ve 142'de yan çizmiştir. Zaten yaklaşık 100 gün süren hükümet bunalımı sürecinde de güvenilir bir tavır sergilememiş olan MSP, hem sağdaki birlik için çabalayıp hem de CHP' ye yakın durmuştu. Sağda bir birleşme gerçekleşmesinin ihtimali kalmayınca CHP ile uzlaşma yoluna gitmiş ve bunun için de son derece ılımlı davranmıştır. Fakat görünen o ki; sadece kendi isteklerini yerine getirebilmek için bu koalisyonu kurmaya yanaşmışlardır. Oysa ortaklaşa hazırlanan programda hem düşünce hem de inanç özgürlüğü ön planda idi. Geniş kapsamlı bir genel af kanunu çıkarılmasına çalışılacaktı; ama MSP'nin 20 vekili muhalefet ile birlikte hareket etmeyi seçmişlerdir.

Ancak CHP'liler için peşini bırakmamış, fikir suçları ile ilgili olan af kanununun 5. maddesi için (141 ve 142 ile ilgili) parlamento üyelerinden imza toplamışlardır. Zaten şu noktada önlerinde iki seçenek vardır: ya grupça ya da üye tam sayısının 1/6'sı ile (450/6=75 imza) Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılabilecektir. CHP, ikinci seçeneği seçmiştir. Başbakan başta olmak üzere 137 CHP'li parlamenterin imzasını taşıyan dilekçe, Anayasa Mahkemesi'nce yapılan inceleme sonucu haklı bulunmuştur.¹⁸⁴ TCK'nın 141 ve 142. maddelerine giren suçların affıyla ilgili 5. maddenin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuran CHP, mahkemenin kararı ile düşünce ve siyasi inanç suçlarının

¹⁸³ *Cumhuriyet*, (18 Mayıs 1974), s. 1

¹⁸⁴ *Cumhuriyet*, (3 Temmuz 1974), s. 1

Anayasa Mahkemesi'nin almış olduğu kararın ayrıntıları için bakınız:

<http://www.anayasa.gov.tr/eskisine/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1974/K1974-031.htm> (02.06.2009)

affını yasa kapsamına aldırılmıştır.¹⁸⁵ Gerekçe, Af Kanunu çıkarılırken ‘eşitlik ilkesine’ uyulmamış olunmasıdır.

Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararı üzerine Demirel Anayasa Mahkemesi’nin anayasayı ihlâl ettiğini öne sürmüştür. Fikir suçlarının serbest bırakılmasından rahatsız olan Demirel iptal kararından son derece hoşnutsuzdur.

3.6.3. Gensoru Önergesi

CHP-MSP hükümetinin karşılaşmış olduğu bir diğer sorun ise, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ hakkında verilen gensoru önergesi olmuştur. AP, DP, CGP ve MHP milletvekilleri, CHP’li bakan hakkında gensoru açılmasını istemişler ve hazırladıkları ortak önergeyi 6 Haziran tarihinde Millet Meclisi Başkanlığı’na sunmuşlardır. Önergede özetle, bakanın icraatı-tutumu ve davranışı, bakanlığa hâkim kılmak istediği düşünce ve zihniyet itibariyle eğitimin milli olmak vasfına uymadığı iddia edilmekte, bunlar on madde ile açıklanmaktadır. Kendisinin, çeşitli eylemlere katılan görevliler hakkında genelge yayınlayıp görevlerine iade edilmelerini istediği, kapatılmış TİP, Dev-Genç, Halk Kurtuluş Partisi ile ortak hareketlere girişen kişileri özel himayesine aldığı iddia edilmektedir.¹⁸⁶

Ecevit gensoru meselesinin bir bakan sorunundan öte, bir hükümet sorunu olduğunu ifade etmektedir. Oylama sırasında MSP’lilerin tutumun hangi yönde olacağı tam kestirilememekte ve bu durum da koalisyon açısından tehlike anlamına gelmektedir.

Muhalefetin altı bağımsız ile birlikte tam olarak Mecliste bulunması durumunda ulaşacağı rakam 213 olmaktadır. CHP’ nin ise 185 sandalyesi vardır. Bu durumda 49 sandalyeye sahip bulunan MSP’ lilerin oyları son derece önemlidir.

Öymen, muhalefetin yani bir anlamda milliyetçi cephenin hükümete karşı ikinci darbeyi vurarak, onu istifaya zorlamak amacı ile MSP içinde Üstündağ’a karşı oluşan

¹⁸⁵ Hikmet Bila (2008), *CHP 1919-2009*, Doğan Kitap, İstanbul, s. 244

¹⁸⁶ *Cumhuriyet*, (7 Haziran 1974), s. 1

muhalefeti fırsat bilerek bu gensoruyu hazırladığını ifade etmektedir. Amaç ise, muhalefetle birlikte MSP'den bazı vekillerin –belki de 20'lerin- onlarla birlikte oy vermelerini sağlamaktır. MSP'lilerin Üstündağ'a karşı tepkili olmalarının nedeni ise, onun din konusunda katı davranması, din işlerini ihmal ediyor olmasıdır. Oysa AP ve CGP de MSP'nin din konusundaki tutumunun tamamen karşısında görünmektedirler, bu tutumu Atatürkçülüğe aykırı bulmaktadırlar. Yani aslında kendileri ile bir çelişki içerisindedirler. MSP'nin din işleri anlayışı tehlikeli ise, Üstündağ'ı bu yüzden köşeye sıkıştırma istekleri daha da tehlikeli olacaktır. Öymen, bu gensorunun tehlikeyi daha da genişleteceği görüşündedir.¹⁸⁷

İpekçi, gensoru önergesi verenlerin Milli Eğitim Bakanı'nın icraatlarını tartışmaktan çok CHP-MSP ortaklığını çökertmek amacı taşıdığını ve bazı MSP'lilerin de Milli Eğitim Bakanı'na karşı çıktıklarını ifade etmektedir. Af önerisinin oylanmasında ortaya çıkan pürüzlerden sonra gensoru önergesinde de benzer bir durum yaşanması halinde bu durumun ortaklığın gidişatını olumsuz yönde etkileyeceğini, 'anahtar'ın gene MSP'de olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁸

14 Haziran tarihinde gensoru görüşmeleri devam ederken çıkan "kanlı kavga" sebebi ile görüşmeler ertelenmek durumunda kalmıştır. 19 Haziran tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde manşet şöyle olmuştur: "Üstündağ hakkındaki gensoru reddedildi." MSP'li bakanlardan bazılarının oylamaya katılmamış olduğu gözlemlenmiştir. (20'lerden 3'ü) geriye kalan MSP'li bakanlar ise aleyhte oy kullanmışlardır. 202 kabul oyuna karşılık, 231 red oyu ile gensoru sonuçlanmıştır. Üstündağ, önergedeki haksız atama iddialarının Danıştay kararını yerine getirme işlemi olduğunu açıklayarak kendini savunmuştur.¹⁸⁹

Erbakan'ın gensoru oylaması sonucu yaptığı yorum ise, MSP'nin güvenilir bir dost olduğunu ispat etmiş olduğu yönünde olmuştur. Ancak 22 Haziran tarihli *Tercüman* gazetesinde MSP'lilerin şartlı olarak red oyu kullandıkları yönünde açıklama bulunmaktadır. Bu şartlar da üç başlıkta toplanmaktadır:

¹⁸⁷ Altan Öymen, "Gensoru", *Cumhuriyet*, (9 Haziran 1974), s. 1

¹⁸⁸ Abdi İpekçi, "Gensoru Koalisyon İçin Yararlı Bir Test", *Milliyet*, (9 Haziran 1974), s. 1

¹⁸⁹ *Cumhuriyet*, (19 Haziran 1974), s. 1

1. Milli Eğitim Temel Kanunu, isteklerine uygun olarak değiştirilmelidir.
2. Milli Ahlak derslerine bir sonraki ders yılından itibaren haftada en az üç ders olmak üzere başlanılmalı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nca tespit edilecek müfredat programı uygulanmalıdır.
3. Köyişleri bakanı Mustafa Ok tarafından Yol, Su, Elektrik (YSE) Genel Müdürlüğü'nde memurlar arasında girişilen tayinler düzeltilmeli ve yerlerinden alınan hemen hemen 67 ilin YSE müdürü görevleri başına dönmelidir.

Gensoru araştırması istemleri istedikleri doğrultuda sonuçlanmayınca AP, DP ve CGP'ye mensup senatörler, Senato başkanlığında verdikleri bir önergeyle Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ hakkında kanunlara aykırı tayin ve nakil yaptığı iddiasıyla bir senato araştırması açılması isteminde bulunmuşlardır. Gensoru önergesi reddedilen muhalif milletvekillerinden sonra gene muhalefet partilerine mensup senatörlerce imzalanan önerge, senato genel kurulunda müzakere edilip, araştırma açılması kabul edildiği takdirde partilerin kuvvetleri oranına göre bir araştırma komisyonu kurulacaktır. Senatoda çoğunluğu elinde bulunduran muhalefet partileri komisyonda da çoğunluğu elde edeceklerdir. Muhalefet partileri senato araştırma komisyonunun raporu ile ortaya çıkan duruma göre meclis soruşturması isteyecek ve bakanın Yüce Divan'da yargılanmasını talep edeceklerdir.¹⁹⁰ Ancak Haziran ayının son günlerine denk gelen bu gelişmeler, Kıbrıs Barış Harekâtı ve akabinde de hükümetin istifası gibi nedenlerle askıda kalmıştır.

3.6.4. Bütçe Meselesi

Talu hükümetince Meclise sevk edilmiş olunan 1974 bütçesi ve buna bağlı kuruluşlara ait bütçeler Ecevit hükümeti tarafından geri alınmıştır. Başbakan Ecevit'in imzasıyla geri çekmeye ait tezkere Mecliste okunmuş ve 1974 bütçesi hükümete iade edilmiştir. Yeniden hazırlanarak Meclise sunulacak, bu süreye kadar da geçici bütçe sevk edilecektir.¹⁹¹

¹⁹⁰ *Tercüman*, (21 Haziran 1974), s. 1

¹⁹¹ *Tercüman*, (5 Şubat 1974), s. 1

Ancak, 1974 yılı mâli bütçesi Senato'da muhalefetin oyları ile reddedilmiştir. Oylamaya 140 senatör katılmış, 65 kabul 75 red oyu çıkmıştır. Bütçe kanun tasarısı, TBMM bütçe karma komisyonunda yeniden ele alınacaktır. Bu durum yani Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulu'nun bütçe kanun tasarısını kabul etmemesi bir güven oylamasına yol açmamaktadır. Bu konudaki son kararı gene Millet Meclisi söylecektir.¹⁹²

Bütçe görüşmeleri sırasında AP lideri Demirel hükümeti sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştirileri dört başlıkta toplayacak olursak;

1. Ucuzluk diyerek iş başına gelen hükümetin, işe zamlarla başladığını
2. Devlet kadrolarını alt üst ettiklerini
3. Devlet radyosunu, kendi başarısızlıklarını ve beceriksizliklerini örtmek için alet ettiklerini
4. Komünist ve anarşistleri affetmeye kalkıştıklarını; fakat karşılarında TBMM'yi bulduklarını, ifade etmiştir.¹⁹³

CGP Genel Başkanı Feyzioğlu da, Ecevit Hükümetinin hayatı en hızlı pahalılaştıran hükümet unvanına hak kazandığını ifade etmiş ve fiyat artış hızının çok yüksek oranda olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁴

Millet Meclisinde yapılan Bütçe Kanun Tasarısı görüşmeleri sonucunda tasarı, açık oya sunulmuştur ve 189 red oyuna karşılık 235 oyla kabul edilmiştir. Meclisin bağımsız 6 üyesi de bütçeye olumlu oy vermişlerdir. MSP'li 20'lerden ise Emin Acar oylamada bulunmamış, diğerleri ise olumlu oy kullanmışlardır.¹⁹⁵

Bütçe Kanunu 1 Haziran 1974 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Senatoda çoğunlukta olan muhalefet, hükümetin bütçe tasarısını olumsuz oy vermek sureti ile reddetmeye çalışmış; fakat daha sonra Millet Meclisi'nde oylamaya gidilmesi sureti ile 1974 Bütçe Kanun Tasarısı kabul edilmiştir. Muhalefet Senato'daki

¹⁹² *Cumhuriyet*, (12 Mayıs 1974), s. 1

¹⁹³ *Cumhuriyet*, (19 Mayıs 1974), s. 1

¹⁹⁴ *Tercüman*, (31 Mayıs 1974), s. 1

¹⁹⁵ *Cumhuriyet*, (31 Mayıs 1974), s. 1

Aynı tarihli Tercüman Gazetesinde ise bu sayı, 150 red, 231 kabul şeklindedir.

ağırlığını kullanmak sureti ile iktidarın yapmaya çalıştıklarını engellemek istese de sistem gereği son sözü Meclis söylemekte ve bu sebeple de Senato'nun almış olduğu karar tam anlamıyla bir engelleme olamamaktadır.

3.6.5. Haşhaş Ekim İzni

Ekonomik ve insanî nedenlerle ekimi yasaklanan afyon, önce yetiştirilen il sayıları azaltılarak, zamanla (1971'de) tamamen yasaklanmıştır. Üreticilerine yardım yapılmaktadır; fakat miktar vaat edilenden az olmuştur ve bu yardımlar 1975 senesinde sona erecektir. Ancak haşhaş ekimi yasağının sürdürülmesi konusunda Amerika, Türkiye'ye sık sık uyarılarda bulunmakta ve gözdağı vermekten de geri durmamaktadır. Eğer Türkiye'de haşhaş ekimi yasağı kaldırılacak olursa, Amerika'nın Türkiye'ye yapmakta bulunduğu askeri ve ekonomik yardımlarını keseceği vurgulanmaktadır. Çanakkale milletvekili Hasan Sever'e göre bu meselenin çözümü, üstün kaliteli afyonlarımızın kaçakçılığa fırsat vermeyecek şekilde devlet kontrolü altında üretilmesi ve afyon alkolitleri fabrikası kurulmasıdır.¹⁹⁶

Konu dış basında da yer bulmuştur. *New York Times* gazetesinde, 27 Mayıs tarihli başyazıda, “Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'yi Batının Akdeniz'deki askeri güvenliğini tehlikeye düşürmemek için haşhaş ekimi konusunda yeni bir anlaşmazlıktan kaçınmaya çağırılmıştır.” denilmekteydi. Afyon için değil, yağı-tohumu ve sapından faydalanılan haşhaş üretiminin yasaklanmasına istinaden zararın tazmini için hazırlanan 36 milyon dolarlık yardım programı başarılı olamamıştır. Bu paranın çok az bir kısmı haşhaş ekimi ile ilgili olan çiftçiye ulaşabilmiştir. *New York Times*'a göre; bu sorun, karşılıklı iyi niyet içerisinde ele alınmalıdır. Amerikan yardım programı yeniden düzenlenmeli ve takviye edilmelidir. Bu takviye, sadece paranın arttırılması yönünde olmamalı, küçük çapta sanayi projeleri gerçekleştirmek suretiyle Anadolu çiftçileri desteklenmelidir.¹⁹⁷

Ancak, geçen zaman içinde Amerika Birleşik Devletleri'nin iyi niyetli bir yaklaşımı söz konusu olmamakla birlikte, gözdağı vermeye devam etmiştir. Bunun

¹⁹⁶ *Cumhuriyet*, (15 Mart 1974), s. 1

¹⁹⁷ *Cumhuriyet*, (28 Mayıs 1974), s. 1

üzerine de zaten ekime yeniden başlanması kararına yatkın olan hükümet, bu konuda uygulamalara başlanması için gerekli yasal hazırlıkları tamamlamıştır.

Ekim ayında ekime başlanması konusundaki kararname hazırlanmıştır. Buna göre; ilk uygulama, Konya-Uşak ve Denizli’de başlayacaktır. Ekim ayının ikinci yarısında da, gene Erim hükümeti döneminde yasaklamaya giren illerden Afyon-Burdur-Isparta-Kütahya illerinde de iznin gerçekleşeceği bildirilmiştir. Yetkililer, kararnamenin Resmi Gazetede yayınlanmasından hemen sonra üreticiye tohumluk dağıtımına başlanabileceğini belirtmişlerdir.¹⁹⁸

Sonbahardan itibaren ekime başlayacak olan 6 il için, haşhaşın ekim amaçları dışında kullanılmaması adına etkin tedbirler alınması ve ekim bölgesi dışında ekim yapanlar hakkında yasanın koyduğu ceza müeyyideleri uygulanması konusunda da karar alınmıştır.

Bakanlar Kurulu’nun 1 Temmuz tarihinde yapmış olduğu toplantı sonucunda haşhaş ekimine yeniden izin verilmesi durumu karşısında Amerika Birleşik Devletleri’nin tutumu, yardımları kesmeye hazırlanmak yönünde olmuştur.

3.6.6. Milliyetçi Cephe Muhalefeti

MSP’nin ‘genel af’ konusundaki muhalif tutumu devam ederken, koalisyon hükümetini düşürme çabaları Celal Bayar öncülüğündeki ‘Milliyetçi Cephe’ muhalefeti ile kendini göstermektedir. ‘Milliyetçi Cephe’ olarak anılan kavram aslında ‘sağ’ partilerin birliğidir ve bu oluşumda; AP, CGP, MHP, DP esas partiler olarak göze çarpmaktadır. Bunlara daha sonra bağımsızlar ve MSP de eklenmiştir. Erbakan başlarda bu birlikteliğe karşı tepkilidir; çünkü bu oluşum, partisi içindeki muhalifleri desteklemektedir ve kendilerini iktidardan edebilme ihtimali de vardır.

24 Mayıs 1974 tarihinde Demirel ve Bayar görüşmüşlerdir. Bu görüşme 107 dakika sürmüş ve Demirel’in talebi ile gerçekleşmiştir. Uzun bir süreden beri gerçekleşmemiş olan Demirel-Bayar buluşması ‘Milliyetçi Cephe’ çalışmalarının

¹⁹⁸ *Cumhuriyet*, (26 Haziran 1974), s. 1

başladığına işaret olarak algılanılmıştır. DP genel başkanı Bozbeyli de, Bayar'ın önderliğinde kurulması söz konusu olacak bir 'Milliyetçi Cephe'ye katılabileceklerini ifade etmiştir. Af yüzünden (141. ve 142. maddeler dolayısıyla) CHP-MSP arasında bir bunalım olduğunu ve bu gidişat karşısında bir 'Milliyetçi Cephe'nin kurulmasının zaruret olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁹

3.6.7. Kıbrıs Barış Harekâtı

3.6.7.1. Gerilen Türk-Yunan İlişkileri

Kıbrıs'ta 1968'den beri devam etmekte olan Türk-Rum görüşmeleri ve Ada hakkında çözüm yolu bulma çabaları Ecevit'in en mantıklı çözüm yolu olarak federatif bir sistemi önermesi ve Rum tarafının görüşmeleri kesmesi ile sonuçlanmıştı. Daha sonrasında 6 sene bu konu askıda kalmış ve 1974 yılında Yunanlıların Ada'ya çıkartma yapması ile ipler yeniden gerilmiştir.

NATO, olayı gizli bir oturum yapmak sureti ile ele almıştır. Türk ve Yunan Dış İşleri Bakanları da bu oturumda söz almışlardır. Daha sonrasında yapılan görüşmelerde de barış içinde müzakere yolu ile sorunların çözülmesine uğraşmıştır. Fakat Yunanlılar buna yanaşmamıştır. Yunan Başbakanı Andruçopulos ile görüşen Ecevit (görüşme NATO merkezinde yapılmış ve yaklaşık 3.5 saat sürmüştür.) iki ülke arasında özel bir danışma ve müzakere mekanizması kurulmasını bile önermiş; fakat bu önerisi de reddedilmiştir.²⁰⁰

3.6.7.2. Uluslar Arası Garanti Anlaşması

19 Şubat 1959'da Londra'da Lancaster House'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan başbakanlarının imzaladıkları Londra Anlaşması bağımsız bir Kıbrıs devleti kurulmasına yol açmıştır. Anlaşmaya göre, adadaki Rumlar ve Türklerden meydana gelen ikili bir yönetim tarzı uygulanacak ve Kıbrıs devletinin bağımsızlığı Türkiye,

¹⁹⁹ *Tercüman*, (25 Mayıs 1974), s. 1

²⁰⁰ *Cumhuriyet*, (27 Haziran 1974), s. 1

İngiltere ve Yunanistan'ın garantisi altında bulunacaktı. Adanın savunmasına Türkiye ve Yunanistan katılacak, İngiltere bazı askerî üslerini koruyacaktı.²⁰¹

Türkiye müdahaleyi uluslar arası garanti anlaşması'nın 4. maddesine dayanarak gerçekleştirip bir anlamda bunu meşrulaştırmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine olanak sağlayan Garanti Anlaşmasının dördüncü maddesi;

“Bu anlaşmanın hükümleri ihlal edildiği zaman, Yunanistan-Türkiye ve Birleşik Krallık bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt ederler.

Müştereken veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri bu anlaşmayla ihdas edilen durumu tekrar tesis münhasır maksadı ile harekete geçmek hakkını muhafaza ederler.”²⁰²

Gayet açık bir şekilde anlaşılacağı üzere, çıkması muhtemel bir anlaşmazlıkta önce gerekli görüşmeleri yapmak sureti ile durumu düzeltmeye çalışılacak; fakat yapılan görüşmeler sonuç vermediği takdirde bu üç devletten herhangi biri gereken müdahaleyi gerçekleştirebilecektir.

3.6.7.3. Enosis

Kıbrıs'ta gerçekleştirilmek istenen Enosis miydi? Bunu aktarmaya başlamadan önce Enosis ne anlama gelmektedir? Nasıl ortaya çıkmıştır? Kısaca değinmek gerekmektedir. Enosis; Yunanca bir kelimedir ve ‘birleşme’ anlamına gelmektedir. Kıbrıs adasının Yunanistan ile birleşmesi dileğini belirtmekte kullanılan bir terimdir. Yunanistan ve Kıbrıs Rumları arasında benimsenen Enosis, Megalo İdea düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.²⁰³ ‘Megalo İdea’ düşüncesinin de özünü şu oluşturur; Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alarak, Bizans İmparatorluğu'na son verdiği günden beri yürürlükte olan bir Yunan ülküsüdür ve Yunan Milliyetçilerinin Megalo İdea adını

²⁰¹ Nazlı Ilıcak, “Ansiklopedi”, *Tercüman*, (2 Ağustos 1974), s. 4

²⁰² *Cumhuriyet*, (20 Temmuz 1974), s. 1

²⁰³ Burak Artuner, “Enosis’e Çok Şey Borçluyuz”, *Akşam*, (3 Mayıs 2004), (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/05/03/gundem/gundem3.html>)

verdikleri büyük ülkeleri eskiden Bizans' a ait olan tüm toprakları yeniden ele geçirerek büyük Helen İmparatorluğu'nu kurmaktır.

Peki acaba Kıbrıs'a yapılan bu müdahalenin amacı Enosis'i gerçekleştirmek miydi? Bu konuda Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından Ali Sirmen Enosis'e doğru bir adım atılmış olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs'ta Makarios'u tasfiye edip Atina cuntasının adamı Sampson'u getirmekle Enosis'e doğru bir adım atılmıştır ve Enosis yolundaki bu başarı da Atina'daki faşist Gizikis yönetimini güçlendirecektir. ABD, Kıbrıs'ta kendisi için hayatî önem taşıyan üsler edinecek ve böylece hem Sovyetler hem de Türkiye dahil olmak üzere tüm Ortadoğu ülkelerinde hâkimiyet kurmayı başarabilecektir. Bu gelişmelerle de Türkiye'deki Ecevit iktidarı yıpranarak yıkılacak, yerine de kendilerine yakın bir iktidar kurulacaktır. Ancak, bu varsayımlarına ulaşamayacak ve Ecevit'in taviz vermeyen kararlı tutumu sayesinde bu beklentilerin tam tersi olacak Sampson iş başından uzaklaşmak durumunda kalacak, millî muhafızlar ve enosisciler ağır bir darbe alacaklardır. Faşist Gizikis rejimi de sarsılarak, demokrasiye doğru bir kayış gerçekleşecektir.²⁰⁴

3.6.7.4. Barış Harekâtı

Yunan subaylarının kumandasındaki Kıbrıs Milli Muhafız Kuvvetleri 15 Temmuz sabahı Cumhurbaşkanı Makarios'u devirerek yerine eski Enosisci Nikos Sampson'u cumhurbaşkanı ilan etmişlerdir. Bu gelişme üzerine TBMM olağanüstü toplantıya çağırılmış ve TSK de alarm durumuna geçmiştir.

Kıbrıs'taki çıkarlarımızı korumak amacıyla Ecevit harekete geçmek konusunda son derece kararlıdır. Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahalesi tüm dünya devletlerince eleştirilmesine rağmen, İngiltere ile yapılan görüşmelerde istenilen destek sağlanamamıştır. Ecevit ortak bir müdahale arzu etmektedir. Yani Yunanistan'ın müdahalesine karşı İngiltere ile güç birliği içinde olmayı istemiş; fakat istediği cevabı alamamıştır. Ama Ecevit, Ada'ya ivedilikle müdahale edilmesi görüşündedir.

²⁰⁴Ali Sirmen, "Ters Tepen Oyun", *Cumhuriyet*, (20 Temmuz 1974), s. 3

Harekâtın başlaması ile ilgili olarak ilk resmî hükümet açıklamasını yapan hükümet sözcüsü Orhan Birgit olmuştur. Konuşmasında genel hatları ile; amacın Kıbrıs'a yönelik tehlikeyi ortadan kaldırmak, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün korunması için çaba sarfetmek ve Kıbrıs'ın güvenliğini sağlamak olduğu şeklindedir. Günsev, bu harekâtı hangi amaçla yapıldığını şu şekilde açıklamaktadır: “Türk milletinin ulusal çıkarlarını, anlaşmalara dayalı yasal haklarını, Kıbrıs Türk halkının can ve mal güvenliğini korumak ve Ada'nın Yunanistan'la birleşmesini (Enosis)'i önlemek” için yapıldığını belirtmektedir.²⁰⁵

20 Temmuz sabahı başlayan harekâta karşı Yunanistan Türkiye'ye derhal ultimatom göndermiş ve askerlerin geri çekilmesini istemiştir. Saat 16.00'ya kadar süre tanımış ve aksi takdirde savaş olacağını açıkça ifade etmişlerdir. Ancak cunta içinde baş gösteren çözümler ve ABD'nin de telkinleri yüzünden Yunanistan, Türkiye'ye savaş açmayı göze alamamıştır ve geri adım atmak durumunda kalmıştır. Zaten Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'a çıkmasından sonra Yunan hükümetinin yapmış olduğu toplantı sonucunda toplu halde istifa edilmiş ve Yunanistan'da sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Nadir Nadi'nin ‘Başka Çare Yoktu’ başlığını taşıyan köşe yazısında; bu müdahalenin Yunanistan ve İngiltere ile imzaladığımız Garanti Anlaşması'ndan doğan, bize tanınmış bir hak olduğunu ifade etmektedir. Ecevit, Kıbrıs'ta yaratılan haksız fiilî durumun barışçıl yollarla çözümlenebilmesi için beş gün ve beş gece çaba harcamış; fakat bu iyi niyetli çabasına Amerika ve İngiltere bir anlamda duyarsız kalmışlar, Türkiye'nin beklemede kalması gerektiğini -üstü kapalı da olsa- ifade etmişlerdir. Oysa beklenecek bir durumun olmadığını bağımsız Kıbrıs bayrağı yerine Yunan bayrağının asılarak, Enosisin fiilen ilan edilmesi karşısında müdahaleden başka bir alternatifin söz konusu olamayacağını aktarmıştır.²⁰⁶

²⁰⁵ Mesut Günsev (2004), *20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 177

²⁰⁶ Nadir Nadi, “Başyazı”, *Cumhuriyet*, (21 Temmuz 1974), s. 1

3.6.7.5. Cenevre Konferansı

Ateşkes ilan edilmiş olmasına rağmen çatışmalar devam ederken, diğer tarafta da üç devletin katılmış olduğu konferans ikili müzakerelere dönüşmüştür. Dışişleri Bakanı Güneş, Türk hükümeti adına ‘federatif bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’ tezini ileri sürmekte, Yunanistan ise Kıbrıs’ta federasyona da taksime de karşı olduklarını belirtmektedir. İngiltere ise oldukça kararsız tavırlar sergilemiştir.

30 Temmuz tarihinde imzalanmış olan protokolde Türkiye’nin isteklerinin büyük bir bölümünün kabul edildiğini söylemek mümkündür. 31 Temmuz tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, ‘‘Kıbrıs’taki Askeri Başarımız Dün Cenevre’de Belgelendi.’’ başlığı ile verilen haberdeki anlaşma metni özetle şu şekildedir;

1. 25-30 Temmuz 1974 tarihlerinde Cenevre’de üç garantör devletin yapmış olduğu görüşmeler neticesinde, Kıbrıs’taki durumun makul bir süre zarfında tanzim edilmesi hususunda ortak karar alınmıştır.
2. 30 Temmuz saat 24.00’den itibaren silahlı kuvvetler, kontrolleri altında bulundurdukları bölgeleri genişletemeyeceklerdir.
3. Bu madde dört bölümden oluşmuştur;
 - a) Güvenlik bölgesi kurulacaktır ve bu bölgeye BM barış gücü dahil kimse giremeyecek.
 - b) Yunan ve Kıbrıs Rum kuvvetlerince işgal edilen bütün Kıbrıs Türk bölgeleri derhal tahliye edilecektir.
 - c) Karma köylerdeki güvenlik ve polis görevleri BM barış gücü tarafından yürütülmesine karar verilmiştir.
 - d) Tutuklanan askeri personel ve siviller mümkün olan en kısa sürede ya mübadele edilecek ya da serbest bırakılacaklardır.
4. En kısa zamanda Kıbrıs’ın durumu tekrar ele alınacak, askerler kademeli olarak azaltılacaktır.
5. Bölgedeki barışın iadesi ve Kıbrıs’ta anayasal hükümetin yeniden tesisi sağlanmalıdır. Bu amaçla müzakereler 8 Ağustos 1974 tarihinde Cenevre’de devam edecektir.

6. Bu bildirin bir nüshası BM Genel Sekreterine gönderilecektir.²⁰⁷

Bu metinden anlaşılacağı üzere Cenevre'deki görüşmeler ilk etaptır. Türkiye'nin başarısı ile sonuçlanmıştır. Görüşmelerin oldukça çetin ve tartışmalı geçtiği bu konferansta ikinci etabın 8 Ağustos günü gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.

I.Cenevre görüşmeleri olarak isimlendirilen bu görüşmelerde; Türkiye'yi Dış İşleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan'ı Dış İşleri Bakanı Mavros, İngiltere'yi Dış İşleri Bakanı Callaghan, Kıbrıs Türklerini Denктаş ve Rum tarafını da Klerides temsil etmiştir.²⁰⁸

3.6.7.6. II. Kıbrıs Barış Harekâtı ve II. Cenevre Görüşmeleri

8 Ağustos tarihinde ikinci etap olarak nitelendirebileceğimiz görüşmeler başlamıştır. Türkiye'nin ana tezi, coğrafi federasyondur. Türkiye'nin coğrafi federasyon tezine karşılık Mavros'un tutumu 'Enosis mümkün değilse, taksim de söz konusu olamaz' yönünde olmuştur. Ciddi bir görüş farklılığı göze çarpmaktadır. Aslında hükümetin kendi içinde de başlangıçta görüş farklılığı mevcuttur; Erbakan başta olmak üzere MSP'li üyeler Kıbrıs'ın belli bir bölümünün Türk topraklarına katılabilmesinin yollarının aranmasını istemişler ve bu konuda da ısrarcı davranmışlardır. Buna karşılık Başbakan Ecevit ve Dış İşleri Bakanı Turan Güneş coğrafi esasa dayalı bir federasyonun önemi üzerinde durmuşlardır. Yapılan görüşmeler neticesinde bazı MSP'li üyeler de görüşlerini bu yönde değiştirmişlerdir.²⁰⁹

MSP'li üyelerin tutumlarında genel olarak bir değişme gözlenirken başbakan diğer parti liderleri ile görüşmeler yapmış ve Kıbrıs ile Cenevre hakkında karşılıklı fikir beyanlarında bulunulmuştur. DP ve CGP genel olarak hükümetin tezini desteklediklerini açıklarken, AP ise sessiz kalmıştır. Hem toplantı esnasında hem de toplantıdan sonra sessizliğini koruyan AP başkanı, daha önceleri Kıbrıs'ta Amerika

²⁰⁷ *Cumhuriyet*, (31 Temmuz 1974), s. 1

²⁰⁸ *Cenevre Görüşmeleri*,

<http://www.brt.gov.nc.tr/haberler/haber/sagmenu/belgeler/cenevre.htm> (01.09.2008)

²⁰⁹ *Cumhuriyet*, (8 Ağustos 1974), s. 1

Birleşik Devletleri'ne sorulmadan girişilecek bir operasyonun 'macera' olacağını ifade etmişti.²¹⁰

Cumhuriyet'te, Yunanistan'ın daha ilk günden kaçak dövüşerek toplantıya katılmadığını, savaşımla politikası güdüldüğü, görüşmelerin üçlü değil de ikili görüşmeler haline geldiği yazılmıştır. Oyalama politikası güdülürken toplantılardan birinin tam sekiz saat ertelenmesine sebep olan bir "yer" tartışması göze çarpmıştır. Konu; Denktaş ve Klerides'in nerede oturacakları meselesidir. Kıbrıs Cumhuriyeti için ayrılan bir masa mevcuttur. Masada ikisinin birden oturması durumu Rumlar tarafından itiraz konusu olmuştur. Klerides de kendisinin Kıbrıs'ın cumhurbaşkanı olduğunu ve bu yüzden orada tek başına oturması gerektiğini savunmuştur. Bu oyalama taktiğinden sonra da devreye "telefon diplomasisi" girmiştir. Kissenger hem Atina hem de Ankara ile görüşmeler yapmakta ve bir yandan da Cenevre'deki kendi gözlemcisine talimatlar vermektedir. Bunların yanı sıra Yunanlılar, hem bir yandan adaya asker yığmaya devam etmekte, hem de diğer yandan da dünya kamu oyununda yapmış oldukları yoğun reklam kampanyaları ile haklı olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar.²¹¹

II. Barış Harekâtı'ndan sonra hükümet içerisindeki anlaşmazlıklar iyice belirginleşmeye başlamıştır. Kıbrıs sorunu konusunda iki liderin açıklamaları birbirlerinden oldukça farklıdır. Daha I. Harekât sırasında başlayan anlaşmazlığın nedeni, Ecevit'in tüm barışçı yollar tüketildiği için müdahalenin bir zorunluluk neticesinde yapıyor olması şeklindeki açıklamalarına rağmen, Erbakan'ın bu müdahaleyi bir fetih havası içinde ilan ediyor olması ile başlamıştır. I. Harekât yapıldıktan sonra MSP'li üyeler CHP kanadını çok fazla taviz vermekle suçlamışlardır. MSP kanadı, II. Harekât'tan sonra da benzer suçlamaların yanı sıra Kıbrıs başarısını CHP'nin kendilerine mâl ettiklerini ve MSP'nin bu ortaklığın gölgesi şeklinde kaldığını ifade etmişlerdir.²¹²

²¹⁰ *Cumhuriyet*, (11 Ağustos 1974), s. 1

²¹¹ *Cumhuriyet*, (15 Ağustos 1974), "6 Gün 6 Gece", s. 8

²¹² Duygu Geylan (2003), *Türk Hükümetleri ve Kıbrıs Sorunu 1974-1983*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, s. 41-45

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İCRAATLAR VE DİĞER GELİŞMELER

4.1. İCRAATLAR

Getirilen yenilikler kısmında; Köy-Kent Projesi, Halk Sektörü, Açık Üniversite uygulaması ve personel rejimi ile ilgili yenilikler aktarılacaktır. Hükümetin ömrünün kısa süreli olması ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yapılması planlanan bir çok projeyi askıda bırakması neticesinde uygulama kısmında çok da başarılı gelişmeler olduklarını söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir.

4.1.1. Köy-Kent Projesi

Köy-kent projesi, köy kalkınmasının gerçekleştirilmesi yolunda öngörölmüş olunan yeniliklerdendir. CHP'nin seçim bildirgesinde ve hükümet programında ayrıntılı bir şekilde açıklaması yapılmamış olmakla birlikte, köylerimiz çevresinde yeni iş ve kazanç imkânlarının açılması, çağdaş uygarlık nimetlerinin yerleştirilmesi olarak tanımlayabilmekteyiz.²¹³ Temelde iki amaç vardır:

1. Köylerin iş ve hizmet talebini karşılamak.
2. Köyleri kent merkezlerine bağılı olmaktan kurtarmak.

Ancak, *Cumhuriyet* yazarı Irmak'a göre, toprak reformu gerçekleştirilmeden bu uygulamadan başarılı sonuçlar alınması mümkün gözükmemektedir. Kendilerine buldukları yerlerde hizmet götürülemeyecek derecede elverişsiz konumda olan yerler vardır. Yeniden yerleştirme (iskân) uygulaması yapılması lazımdır; fakat bu da, zordur. Ekonomik nedenler ve doğal koşulların yanı sıra, sosyal etmenlerle de bu iskân uygulaması kolay gözükmemektedir.

²¹³ Yakut Irmak, "Köy-Kentler", *Cumhuriyet*, (6 Mart 1974), s. 2

4.1.2. Halk Sektörü

'Halk Sektörü Projesi' hükümetin ve özellikle de CHP'nin önemle üzerinde durduğu konuların başında yer almaktadır. Özel kesime ve kamuya dokunmadan üçüncü bir sektörün yaratılması amaçlanmaktadır.

Halk sektörü adını taşıyan bu sektörün üç kesimden oluşması planlanmaktadır:

1. Kooperatifler
2. Mevcut halk girişimleri
3. Yatırımların yapılması (halk eliyle, halk katkısıyla)

Ecevit Hükümetinin halk sektörü ile ilgili ilk uygulaması, kamu girişimleri ile işçilerin katılımları ile kurulacak holdingle başlayacaktır. Halk sektörünün en büyük girişimi olacak olan bu holding, entegre motor sanayi tesislerini kuracaktır. Ecevit hükümetinin bu konu ile ilgili ön hazırlıkları tamamlanmış olup, uygulama Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile başlatılacaktır. Modern ve entegre motor tesislerini gerçekleştirecek olan holdingin ortakları ise şunlar olacaktır:

1. İktisadî devlet teşekkülleri
2. İşçi yardımlaşma sandıkları
3. Memur yardımlaşma sandıkları
4. Kooperatifler
5. İşçiler
6. Öteki tasarruf sahipleri

Kurulması kararlaştırılan holding için iktisadî devlet teşekkülleri destek verecek; fakat kurulan holdingin iktisadî devlet teşekkülü niteliğinde olmamasına özellikle dikkat edilecektir. Çünkü, iktisadî devlet teşekküllerinin içinde bulunduğu yasal çerçeve, halk sektörünün gerektirdiği hareket serbestisini sınırlayabilecektir. Gerek ücret, gerek yönetim bakımından özel işletmelerin sahip bulunduğu olanaklarla donatılmaları gerekmektedir. Ayrıca söz konusu holdingin kurulma süreci de bir kararname ile hızlandırılmalıdır.²¹⁴

²¹⁴ *Cumhuriyet*, (13 Haziran 1974), s. 1

Maliye Bakanı Deniz Baykal'ın ise bu konu hakkındaki yorumu şu şekildedir; “...Devletin otomotiv sanayini bir şahsa değil de, yurt dışındaki işçilerin kuracağı bir şirkete vermesi neden mümkün olmasın. Üstelik hazır dövizleri de var. Biz, işçilerimize-köylülerimize devlet bu imkânları sağlasın istiyoruz. Bunu kimsenin hakkına göz dikmeden denemek istiyoruz.” demiştir. Özel kesime dokunmadan üçüncü sektör olan halk sektörünü yaratma çabasında olduklarını vurgulamıştır.²¹⁵

Halk sektörü projesi ile ilgili olarak son olarak şunu söylemek mümkündür, köy kooperatifleri birliği bulunan 24 ilde halk sektörü ve kooperatifçilik seminerleri düzenleneceği bildirilmiştir. Bu seminerler tamamlandıktan sonra da 6-7-8 Aralık tarihlerinde ‘Büyük Halk Sektörü ve Kooperatifçilik Kurultayı’nın toplanması planlanmaktadır.²¹⁶

Ancak, halk sektörü projesi uzun vadede gerçekleştirilmesi mümkün olabilecek bir proje olduğundan Kıbrıs sorunu nedeni ile önceliğini kaybederek askıya alınmış ve 1974 Eylül ayında da Ecevit’in hükümetten çekilme kararı alması ile sadece proje aşamasında atılmış olan bazı adımlardan ibaret kalabilmiştir.

4.1.3. Açık Üniversite Uygulaması

Bu uygulamada, bilinen anlamda ders yapılmayacak ve dersaneler de olmayacaktır. Yükseköğretim kurulunun, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ başkanlığında üç gün süren toplantıları sonucunda 15 Nisan 1974 tarihinde ‘Açık Üniversite’ uygulamasına başlanması kabul edilmiştir. Buna göre; derslerin aktif olarak yapılmayacağı, ders notlarının posta ile iletileceği, dersanelerin bulunmayacağı, öğrencilerin belli zamanlarda sınavlara girmek sureti ile başarılarının ölçüleceği sistem kabul edilmiştir. Radyo ve televizyondan da öğretim yapılması planlanmaktadır.²¹⁷ Ancak ileride de ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, bu hükümetin ömrü o tarihlere kadar var olmaya yetememiştir. 18 Eylül tarihinde başbakan Ecevit istifasını sunacaktır.

²¹⁵ *Cumhuriyet*, (30 Mart 1974), s. 1

²¹⁶ *Cumhuriyet*, (12 Ağustos 1974), s. 1

²¹⁷ *Cumhuriyet*, (15 Nisan 1974), s. 1

4.1.4. Personel Rejimi İle İlgili Yenilikler

Personel Kanunu diye adlandırılan 657 sayılı ‘Devlet Memurları Kanunu’na gerçek reformist bir nitelik kazandırmak amacı ile, hükümetin kurulduğu günden beri Devlet Bakanı İsmail Hakkı Birler önderliğinde kurulmuş olan bir komisyon, çalışmalarını 25 Mayıs’ta sona erdirmiştir. Kararname metni Bakanlar Kurulu’na verilmiştir. Yenilikler şu şekilde planlanmıştır:

1. İntibak haksızlıklarına bir çözüm bulmak amacı ile tahsil durumuna ek olarak hizmet süresi ile intibakların yeniden düzenlenmesi ilkesi kararnamede yer almıştır.
2. Çizelgeden daha önce kaldırılan 16. dereceden sonra, 15. derece de kaldırılacak, 14 derece esası uygulanacaktır. Yeni kararname ile ilkokul mezunları 14, ortaokul mezunları 13, lise ve dengi okullar mezunları 12, 4 yıllık yükseköğrenim yapmış olan yükseköğrenim mezunları ise 9. derece ile işe alınacaklardır.
3. Tavan kaldırılacaktır. Yani, tahsile göre derece ilerlemesi yeni kararname ile söz konusu olmayacaktır. Terfilerde liyakat ilkesi benimsenecektir. Böylece her 3 yılda bir terfi istemine dönülecektir. Bu durumda, yan kademelerde de bir prese gidilecek ve –kesin olmamakla birlikte- her derecenin 3 yan kademesi olacaktır. Bu şekilde, bir memur her yıl bir kademe, her 3 yılda 1 derece terfi etmiş olacaktır.
4. Hizmet ve ücret eşitliği sağlanacaktır. Bu ilke ile eşitsizliklere son verilecektir.
5. Memuriyetten önce yapılan askerlik hizmeti terfi süresine eklenecektir.
6. İş riski ve çeşitli yan ödemelere kesin bir açıklık getirilecek, ayrıca ‘mahrumiyet zammı’ adı ile yeni bir yan ödeme ihdas edilecektir.

Yeni personel mevzuatı intibaklardaki hukukî durum tarihini yine eskisi gibi 30 Kasım 1970 olarak bırakmış, malî hükümlerin uygulama tarihini de 1 Haziran 1974 olarak saptamıştır.²¹⁸

DP'li milletvekili Hasan Değer tarafından verilmiş olan hafta tatilinin Pazar günü yerine, Cuma gününe alınması teklifi oylanmış ve reddedilmiştir.²¹⁹ Bakanlar Kurulu hafta tatilinin iki güne çıkarılması ve çalışma saatlerinin de 08-12 ve 13-17 olmasına yönelik çalışmaları 28 Mayıs tarihinde tamamlamış ve hafta tatilini iki güne çıkararak (Cumartesi ve Pazar günleri) kanun gücündeki kararname, 31 Mayıs 1974 günü yürürlüğe girmesi planlanmıştır.²²⁰

Asgari ücret konusunda gelişmeler ise şu şekilde olmuştur; asgari ücret komisyonu asgari ücretin belirlenmesinde üç bölge esasını önermiştir ve buna göre de ücretlerin 36-38-40 lira olarak belirlenmesi görüşünü ortaya atmışlardır. Komisyonunda yer alan işçi ve işveren temsilcileri bu konu hakkında görüş bildirmek için önce süre istemişler, sürenin akabinde de bu görüşü reddetmişlerdir. Türk-iş Genel Başkanı hükümetin önerisini olumsuz karşılamıştır.²²¹ Bu sonuçtan sonra, Çalışma Bakanlığı'nın yapacağı yeni çağrıya kadar asgari ücretlerin saptanması ertelenmiş olmaktadır. Oylama sırasında asgari ücret komisyonunun 15 üyesi oylamaya katılmış ve hükümet kesiminin 5 üyesi hükümet önerisi lehinde, işçi ve işveren kesimini temsilen komisyonunda bulunan 10 üye de aleyhte oy kullanmışlardır.²²²

Hükümetin önerisinde ayrıca, asgari ücretlere % 60 oranında zam öngörülmektedir.

Asgari ücret konusunda çalışmalar 28 Haziran günü son şeklini almıştır ve buna göre asgari ücret komisyonu, yeni ücretleri Türkiye düzeyinde 16 yaşından büyükler için 40, 16 yaşından küçükler için 34 lira olarak saptamıştır. İşveren sendikaları konfederasyonunun 5 temsilcisinin muhalefetine rağmen hükümet ve işçi kesiminin 10

²¹⁸ *Cumhuriyet*, (25 Mayıs 1974), s. 7

²¹⁹ *Cumhuriyet*, (18 Nisan 1974), s. 1

Başbakan yardımcısı Erbakan dahil bütün MSP' liler teklifin lehinde oy kullanmışlardır ama teklif 107 oya karşılık 159 oyla reddedilmiştir.

²²⁰ *Cumhuriyet*, (28 Mayıs 1974), s. 1

²²¹ *Cumhuriyet*, (29 Mayıs 1974), s. 1

²²² *Cumhuriyet*, (31 Mayıs 1974), s. 1

oyuyla tek tip ulusal ücret 40 lira olarak kabul edilmiştir. 1972 senesinden bu tarihe kadar ücretlendirme 4 bölge esasına göre yapılmaktaydı.²²³

1 Haziran tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde ‘memurlara yeni haklar tanındı’ başlığı ile yazılan yazıda yeni kararnamedeki göze çarpan bir takım yenilikler aktarılmıştır. Buna göre; teknik ve sağlık personeli ile lise ve yükseköğrenim yapanların terfilerinde yenilik görülmekte, bazı hallerde tavan kaldırılarak ‘liyakat’ ilkesi kabul edilmekte ve işçi asgari ücretleri ile memurların aldıkları en az ücretler arasında bir fark görüldüğü hallerde, aradaki farkın tazminat olarak memurlara verilmesi ilkesi benimsenmektedir. Bunların dışında, haftalık mesainin 39 saatten 40 saate çıkarılarak, hafta tatilinin 2 tam gün olarak saptanması kararnamenin getirdiği yenilikler arasındadır. Günlük çalışma saatleri bölgelerin özelliğine göre, mülki amirlerce saptanacaktır.²²⁴

Kanun hükmündeki 12 sayılı kararname, 657 ve 1327 sayılı kanunlarda 40 maddeyi değiştirmiş, ayrıca kanun gücündeki kararnamelerin bazılarını değiştirmiş, bazılarını da kaldırmıştır. Memur sınıflarına bir yenisini daha eklenerek, mevcut sınıf sayısı 9’a çıkarılmıştır. Yeni eklenen sınıfın adı; mülki idare amirliği hizmetleri sınıfıdır.²²⁵ Personel rejimini yeniden düzenleyen kanun gücündeki 12 sayılı kararnamede göze çarpan önemli başlıklar şu şekildedir:

1. İntibak ayrıcalıkları giderilirken, memuriyet süresi az; fakat başarılı genç memurlara yüksek derecelere çıkma olanağı sağlanmıştır.
2. ‘Memur maaşları artıyor’ söylentilerini ortadan kaldıracak biçimde, maaşlara 1975’e kadar zam yapılmayacağı açıklanılmıştır.
3. Meslek içi eğitim veya meslekle ilgili eğitim koşulu konulmuştur.
4. Memurların başka bir sınıfta ve derecenin altında bir görevde çalıştırılmayacağına ilişkin maddelerin fıkraları birleştirilmiştir.
5. Kademe ilerlemesi ayda bir kez toplu onayla yapılacaktır. Böylece çeşitli ay kayıplarının önüne geçilmiş olacaktır. Ancak, bu maddenin uygulanması da 1 Mart 1975 tarihinden itibaren başlayacaktır.

²²³ *Cumhuriyet*, (29 Haziran 1974), s. 1

²²⁴ *Cumhuriyet*, (1 Haziran 1974), s. 1

²²⁵ *Cumhuriyet*, (2 Haziran 1974), s. 1

6. Ek ders görevi konusundaki bazı kısıtlayıcı sınırlar kaldırılarak, daha genelleştirilmiştir.
7. Haftalık çalışma saati 39 saatten 40 saate çıkarılmış ve hafta tatili iki gün olmuştur.
8. Hakkında memurluktan çıkarılma kararı verilen memur, sicil dosyasını inceleyebilecektir. Önceden bu hak bulunmamaktaydı. Görevden uzaklaştırılan memurlara eskiden ödenen maaşının yarısı, bu kararname ile 2/3'e yükseltilmiştir.²²⁶

Personel rejiminde önemli değişiklikler yapılırken, diğer taraftan da kadrolarda da önemli değişiklikler göze çarpmaktadır. *Tercüman* gazetesinin haberine göre, 3 ayda yüksek dereceli 100 memur görevinden alınmıştır. Ayrıca kurulan 21 baş müşavirlik, 150 müşavirlik ile boş bulunan bazı müsteşarlık ve genel müdürlüklere de tayinler yapılmıştır. Bu tayinlerde göze çarpan mevzu ise, kabine üyelerinin okul arkadaşları, akrabaları ve son seçimlerde meclise girmeyi başaramayan CHP'li eski milletvekillerinin yer alması ve önemli koltuklara oturtulmalarıdır. Ayrıca 34 emniyet müdürünün de değiştirilmesi ve emniyet müfettişliklerinin kaldırılması kararlaştırılmıştır.²²⁷

4.2. DİĞER GELİŞMELER

Bu bölümde; CHP-MSP koalisyonun hüküm sürmüş olduğu sekiz ay boyunca hem Türkiye'de hem de Dünyada yaşanan önemli gelişmelere yer verilmiştir. Dünya Bankası'nın genel anlamda hoşnutsuzluk yaratan raporu, THY'nin gündemden düşmeyen kazaları ve eleştirilen yönetimi, İslâm Zirve Konferansı'nda yaşanan gelişmeler, PTT'nin kısa sürmüş de olsa greve gitmiş olması ile yaşanan huzursuzluk hali, Menderes-Zorlu ve Polatkan'ın naaşlarının nakli meselesi, TRT meselesi, kanun tasarıları, 9. Milli Eğitim Şurası ve alınan kararlar ve son olarak da Celal Bayar'a yapılan senatörlük teklifi ve kendisinin cevabı aktarılacaktır.

²²⁶ *Cumhuriyet*, (3 Haziran 1974), s. 1

²²⁷ *Tercüman*, (11 Nisan 1974), s. 1

4.2.1. Dünya Bankası Raporu

Dünya Bankası'nın Mart ayında yayınlamış olduğu rapor hem iktidarda hem de kamuoyunda genel anlamda bir huzursuzluk yaratmıştır. Dünya Bankası'nın Türk ekonomisi ile ilgili hazırladığı raporda kısaca şu başlıklara yer verilmektedir;

- Kalkınma hızı yavaşlatılmalı
- Tarım kesimine ağırlık tanınmalı
- İthalat libere edilmeli
- Tüketime yönelik mal ve hizmetlerin üretiminin arttırılmasına öncelik verilmeli
- Toplam yatırımlar içinde, sanayi yatırımlarının payı azaltılmalı, şeklindedir.

Devlet Planlama Teşkilatı ise, bu önerileri kınamıştır. Tercihleri siyasal içerikli olarak nitelendirmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Dünya Bankası raporunda en çok itiraz ettiği görüşler arasında “karşılaştırmalı üstünlükler” ilkesine verilen ağırlık yer almaktadır. Karşılaştırmalı üstünlükler ilkesinin Türkiye'nin güçlü sanayiler kurmasını önleyeceğini savunmaktadır. Türkiye'de belli bir sınaî yapıya ulaşma yolunda anlamlı adımlar kaydedilmeden, kısa dönemde karşılaştırmalı üstünlükleri kaynak tahsisinin tek ilkesi olarak kabul etmek mümkün olmayacaktır, görüşündedirler.²²⁸

4.2.2. THY Kazaları

CHP-MSP koalisyonuna rastlayan dönemde THY'de ciddi sorunlar olmuştur. 4 Mart tarihinde tarihin en büyük hava faciası olarak nitelendirilen kaza yaşanmış, hem uçakların hem de THY'nin acilen revizyondan geçirilmesi gerektiği gündeme oturmuştur. DC-10 adı verilen uçaklar yerden yere vurulurken, bu kazanın sabotaj mı yoksa teknik arıza mı olduğu konusunda tartışmalar yaşanmıştır. 60 ülkenin reddettiği DC-10 tipi uçakların neden Türkiye'de hâlâ kullanıldığı ve bu uçakların daha önce de bir sürü kaza yaptığı; fakat çoğunun Türk kamuoyundan ustalıkla saklandığı iddiaları gündeme gelmiştir. 4 Mart tarihinde yaşanmış olan kazanın (Ankara uçağının Paris'e

²²⁸ *Cumhuriyet*, (30 Mart 1974), s. 1

düşmesi) yapılan araştırmalar sonucu bir fabrikasyon hatasından doğan teknik arıza sonucu meydana geldiği anlaşılmıştır. THY genel müdürü Remzi Yelman uçakların derhal revizyondan geçirileceğini ifade etmiştir.²²⁹

Bu gelişmelerden sonra bakanlık, THY hakkında üç yönlü tahkikat açmıştır. Ferda Güley, kendisine rapor sunulmasını istemiştir. Bunun yanı sıra THY ve imalatçı firma arasında da görüşmeler yapılmış (yapımcı firma; Donald Douglas) ve taraflar arasında yapılan anlaşmadan “bir arıza veya kaza sonucunda kaybedilecek DC-10 uçağının yerine THY’yi yine bir DC-10 uçağını almak mecburiyetinde bırakan” cümle çıkarılmıştır.²³⁰

Bu esnada hâlâ seferlerine devam etmekte olan DC-10’lar gene çeşitli sorunlar ve aksaklıklar çıkarmaya devam etmiştir. Türkiye’nin ve beraberinde bir çok ülkenin de tepkisini üzerinde toplayan üretici firma Douglas, DC-10’ların yapımından vazgeçeceğini, bütün kusurları giderilmiş bir DC-11 modelinin geliştirilerek, piyasa sunulacağını ifade etmişlerdir.²³¹

4.2.3. İslâm Zirve Konferansı

Koalisyonun kurulmasının üzerinden henüz bir ay bile geçmemişken Şubat ayının sonlarına doğru “İslâm Zirve Konferansı” gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin de katıldığı bu konferans ile ilgili olarak Dış İşleri Bakanı Turan Güneş’in vermiş olduğu demeçte, Türkiye’nin laik bir devlet olduğunu ancak nüfusumuzun hemen hepsinin Müslüman olduğunu ve tarihin akışı içerisinde İslâm ülkeleri ile aramızda birçok bağın mevcut olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple de Türkiye, İslâm konferansında kendinden beklenen yeri almalıdır, görüşündedir. Anayasamızın kabul ettiği laiklik ilkesi nedeni ile İslam konferansı sekreteryasının üyesi olmadığımızı ancak, bu konferanslarda tam üye gibi muamele gördüğümüzü de eklemiştir.²³²

²²⁹ *Tercüman*, (10 Mart 1974), s. 1

²³⁰ *Tercüman*, (14 Mart 1974), s. 1

²³¹ *Tercüman*, (5 Nisan 1974), s. 1

²³² *Tercüman*, (21 Şubat 1974), s. 1

Tercüman gazetesi köşe yazarlarından Ergun Göze'ye göre, konferansta ele alınması muhtemel iki konu bulunmaktadır ve bunlar da, petrol buhranı ve Filistin meselesidir. İslam dünyasının Batı'ya petrol yoluyla hâkim olmaya çalışması söz konusu olsa bile, Batı'nın ne yapıp edip bu işin çaresini bulacağını düşünmektedir. İslâm dünyasının tek meselesinin birlik, birleşmek olduğunu söylemektedir. Bu birleşmenin de petrol lambasının ışığı altında gerçekleşmesini muhtemel görmektedir.²³³

37 Müslüman devlet başkanının ve temsilcilerinin katıldığı Zirve Toplantısı Lahor'da gerçekleşmiş ve iki oturumdan oluşmuştur. Kabul edilen iki karar tasarısı şöyledir:

1. İsrail'in Kudüs de dahil olmak üzere, Arap topraklarından derhal çekilmesini istemekte ve bu çekilmeyi sağlamak amacı ile İslâm ülkelerince bütün uygun tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir.
2. İslâm Zirve Konferansı Kudüs'ün Musevileştirilmesi yolundaki her çeşit girişime karşı çıkmış, Kudüs'ün Arap egemenliğine yeniden verilmesinin hayati önem taşıdığı belirtilmiş ve bunu sağlamayacak hiçbir çözümün İslâm ülkelerince kabul edilmeyeceğini açıklamışlardır.²³⁴

Bu ve diğer kararlar incelendiğinde, İsrail'in işgalinde bulunan Kudüs için taviz verilmeyeceği, Filistinlilere ulusal haklarının geri verilmesinin önemi ve gelişmekte olan İslâm ülkelerine petrol konusunda tavizler verilebileceği kararlarına varılmıştır. *Tercüman* gazetesi yazarlarından Zafer Atay; bu konferansın bir ucu Avrupa'ya diğer ucu Asya'da Çin Denizi'ne kadar uzanan İslâm dünyasının liderlerinin bir araya gelmiş olmaları açısından önemli bir konferans olduğunu belirtmiştir. Batı Pakistan ile doğu Pakistan (Bangladeş)'in barışmış olması önemli bir noktadır. Filistin Kurtuluş Teşkilatı resmen tanınmıştır. Turan Güneş gereğinden fazla sessiz kalmıştır. Kıbrıs meselesi ya da petrol konusunda bir tutum takınması beklenebilirdi. İsrail ile ilişkilerini sürdüren Müslüman ülkelere baskı yapılarak ilişkilerinin kesilmesi istenilmiştir. Bu ülkeler de İran ve Türkiye'dir. Türkiye bu konuda kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak hareket etmelidir. Çünkü zaten İslâm zirvesi, Türkiye ve İran gibi iki üyesini

²³³ Ergun Göze, "İslam Zirve Konferansı", *Tercüman*, (22 Şubat 1974), s. 5

²³⁴ *Tercüman*, (24 Şubat 1974), s. 1

kaybetmeyi göze alamayabilir. Atay'a göre petrol konusu yuvarlak cümlelerle geçirilmiştir.²³⁵

4.2.4. PTT Grevi

PTT Genel Müdürlüğü ile Yeni Haber-İş Sendikası arasındaki uyuşmazlığa çözüm yolu bulunamayınca PTT greve başlamıştır. Yeni Haber-İş Sendikası yetkililerin greve başlanabilmesi için gerekli kanuni sürenin dolmuş olduğunu ancak, hükümetin arabulucu olarak görevlendirdiği Çalışma Bakanı Önder Sav ile prensipte anlaşamadıklarını ifade etmişlerdir. PTT'nin greve gitmesi ile yurt içi ve yurt dışı haberleşme tamamen durmuş olacaktır.²³⁶ Greve Adana'da başlamış; fakat beş saat sürmüştür. Çünkü mahkeme kararı ile durdurulmuştur. Adana Asliye Hukuk İş Mahkemesi'nin kararına itirazda bulunacaklarını belirten Sendika Başkanı Cengiz Acar, anlaşma sağlanamadığı takdirde İstanbul, İzmir ve Samsun'da da greve gidileceğini açıklamıştır. Telefon hariç bütün ulaştırma hizmetlerine grev kararı alınmış ve kademeli olarak grev başlatılmıştır.²³⁷

Hükümetin işçi-memur ayırımına bir çözüm yolu bulacağını bildirmesinden sonra, PTT Genel Müdürlüğünce sürdürülmekte olan grev uygulaması son bulmuş ve işçiler işlerinin başına dönmüştür.²³⁸

4.2.5. Naaşların Nakli

CHP-MSP koalisyonu sırasında yaşanan gelişmelerden biri de, mezarları İmralı'da bulunan Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın naaşlarının istenilen yere nakli konusunda karar alınmış olmasıdır. Ailelerinin istekleri doğrultusunda gerçekleştirilecek olan nakil işlemi kararı için Ecevit, 'Kararı insani ve dini görev bildik.' demiştir.²³⁹

²³⁵ Zafer Atay, "Bir Konferansın Ardından", *Tercüman*, (2 Mart 1974), s. 5

²³⁶ *Tercüman*, (30 Mart 1974), s. 1

²³⁷ *Tercüman*, (31 Mart 1974), s. 1

²³⁸ *Tercüman*, (3 Nisan 1974), s. 1

²³⁹ *Tercüman*, (26 Mart 1974), s. 1

Eski başbakan Adnan Menderes ile eski dışişleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve eski maliye bakanı Hasan Polatkan'ın mezarları için Beylerbeyi Nakkaş baba mezarlığı seçilmiştir. 13 yıldan beri İmralı adasında bulunan naaşlar dini tören eşliğinde Beylerbeyine sevk edilmiştir. Merhumların yakınları önce Eyüp Sultan Mezarlığı'nı istemişler; fakat yer olmaması sebebi ile Beylerbeyi mezarlığında karar kılmışlardır.²⁴⁰

4.2.6. TRT Meselesi

Bu konuyu iki bölümde incelemek mümkündür; birincisi yapılmış olunan atamalar, ikincisi de cevap haklarının kullanılması biçimindedir.

Birinci mesele; TRT genel müdürlüğü'ne yapılan atamadır. İsmail Cem İpekçi²⁴¹, nin TRT genel müdürlüğüne atanması hem uzun süre tartışılmış, hem de birçok köşe yazarınca ele alınmıştır. *Tercüman* gazetesi yazarı Ahmet Kabaklı da konuyu 'TRT ve Ekonomik Denge' başlıklı yazısında ele almıştır ve İpekçi'nin çok genç; fakat son derece terbiyeli, gayretli, yüzü batıya dönük biri olduğunu ifade etmiştir. Ecevit'in niçin böyle bir seçim yapmış olabileceğine dair de üç varsayımı bulunmaktadır. Bunlar;

1. Yeni genel müdür Marksisttir. İlimli bir Marksist olsa dahi, açık bir şekilde Ecevit CHP'lisidir.
2. Atatürk ve İnönü'den sonra kendisini 3 numaralı şef olarak ilan eden bir gazeteye minnet borcunu ödemiştir. Partizanca bir davranış olmasına rağmen eş, dost kayırlmıştır.
3. Ecevit, bu tayinle hem TRT'yi kendi pençesine almıştır, hem de sosyalist kamptakileri memnun etmiştir.²⁴²

²⁴⁰ *Tercüman*, (12 Temmuz 1974), s. 1

²⁴¹ *İsmail Cem*, <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=67> (02.02.2009) İsmail Cem İpekçi: 1940 senesinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir, Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olup, Paris Siyasal Bilgiler Enstitüsü'nde siyaset sosyolojisi dalında master yapmıştır. Çeşitli gazetelerde yazı işleri müdürlüğü ve genel yayın müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Türkiye gazeteciler sendikası İstanbul şubesi başkanlığı görevini de 3 sene yürüttükten sonra 1974-1975 yıllarında TRT genel müdürlüğü görevinde bulunmuştur.

²⁴² Ahmet Kabaklı, "TRT ve Ekonomik Denge", *Tercüman*, (18 Şubat 1974), s. 2

Şubat ayında ataması gerçekleştirilmiş bulunan İpekçi için Nisan ayında Senato araştırması istenmiştir. Kontenjan senatörü Fethi Çelikbaş ve CGP’li senatör Sami Turan tarafından Senato Başkanlığı’na verilen araştırma açılmasına dair önergede, İsmail Cem İpekçi’nin tayin usulü Personel Kanunu çerçevesinde geniş bir analize tabi tutularak anayasaya aykırı bir tayin olarak vasıflandırılmıştır. Önergede İpekçi’nin kişiliği anlatılırken özetle şunlar söylenilmiştir; İpekçi, Deniz Gezmiş-Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ı kahraman olarak gösteren, onları öven bir müdürdür. İpekçi, yazılarında Türk polisini katil-talancı-ırz düşmanı gibi göstermiştir. Bu ve bunun gibi davranışları genel müdürlük görevi ile bağdaşmayacağı gibi TRT’nin statüsünü de zedeleyebilir, görüşündedirler.²⁴³ Bu olayın hemen akabinde de TRT yönetim kurulu üyelerinden Prof. Ali Bozer, görevinden istifa etmiştir. Bülent Ecevit’e göndermiş olduğu istifa mektubunda, TRT’nin yeni yöneticileri ile anlaşamadığını ve bu durum karşısında sorumluluğa ortak olamayacağını bildirmiştir.²⁴⁴

Bozer’in ‘yeni yöneticiler’ den kastı sadece İpekçi değildir. Mart ayında yapılmış olan bir atama ile de Mehmet Barlas, TRT iç ve dış haberler danışmanlığı’na getirilmiştir. Hukuk Fakültesi mezunu olan Barlas, *Cumhuriyet* gazetesi dış politika yazarı olup, 1964 senesinde *Cumhuriyet* gazetesinde çalışmalarına başlamıştır.²⁴⁵ Yeni atanan müdür, danışman ve benzeri yeni çalışma arkadaşları ile birlikte görev almak istemeyen Bozer durumdan duyduğu rahatsızlığı istifa ederek göstermiştir.

TRT meselesi olarak adlandırdığımız bu bölümün ikinci konusu da ‘cevap hakları’dır. Ecevit’in 24 Şubat tarihinde yapmış olduğu konuşmaya istinaden cevap hakkını kullanmak isteyen AP ve CGP, TRT’ye başvuruda bulunmuş; fakat red cevabı almışlardır. Bu durum da, yeni atanan müdürün taraf tuttuğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır. Fakat Demirel tekrar bir başvuru daha yapmış ve bu kez de olumlu cevap almıştır. Ecevit konuşmasında ‘eski dönem iktidarları’ demiş, parti adı zikretmemiştir ama AP ve CGP, Talu hükümetine katılma oranlarında cevap hakkı kullanma hakkını elde etmişlerdir. Cevap haklarını 12 Mart tarihinde kullanmış olan AP genel başkanı Demirel ile CGP Genel Başkanı Feyzioğlu, “Son zamların ve hükümetin hatalı ekonomik politikasının suç ve sorumluluğunun geçmiş hükümetlere

²⁴³ *Tercüman*, (20 Nisan 1974), s. 1

²⁴⁴ *Tercüman*, (22 Nisan 1974), s. 1

²⁴⁵ *Tercüman*, (18 Mart 1974), s. 1

yüklenemeyeceğini bildirmişler, Ecevit'i ak günler vaat edip kara zamlar getirmekle suçlamışlardır.²⁴⁶

4.2.7. Kanun Tasarıları

Hükümet, Meclise 27 adet tasarı sevketmiş ve Meclis tatile girmeden bu konuların görüşülmesini sağlamaya çalışmıştır. Fakat Haziran ayında hazırlanılmış olunan bu tasarıların görüşmeleri sırasında Kıbrıs meselesi ve akabinde de yakın tarihte hükümetin istifası nedeni ile çoğu tasarı bu dönemde kanunlaşmamıştır. Gene de bu tasarıları ve teklifleri maddeler halinde sıralayacak olursak;²⁴⁷

1. Devlet sanayi ve işçi yatırım bankası kurulmasına ilişkin yetki tasarısı
2. Kooperatifler bankası kurulmasına ilişkin yetki tasarısı
3. Şehirleşme ve konut problemleri ile ilgili yetki tasarısı
4. Diyanet işleri teşkilat kanunu değişiklik tasarısı
5. TÜBİTAK kanununda değişiklik yapan tasarı
6. Tapu kadastro kanununa geçici madde eklenmesine dair tasarı
7. Meslek okullarıyla, lise mezunlarının üniversiteye girişlerinde eşit işleme tutulmalarına dair teklif
8. İmam hatip okullarının orta bölümlerinin yeniden açılmasını öngören teklif
9. Yeniden 5 üniversite kurulması hakkında tasarı
10. Ege Üniversitesi kuruluş kanunu değişikliği tasarısı
11. Yedek subay eğitim kanun tasarısı
12. Deniz hukuku yetki kanunu tasarısı
13. Irak boru hattı kurulmasına ait anlaşmanın onaylanması tasarısı
14. Arpaçay baraj anlaşmasının onaylanmasına dair tasarı
15. Türkiye ile Suriye arasında emlak meselelerinin çözümlenmesine dair sözleşme tasarısı
16. Kamu borçları konsolidasyon tasarısı
17. Kapalı çarşının tamiri hakkındaki tasarı
18. ORÜS²⁴⁸ kanun tasarısı

²⁴⁶ Tercüman, (13 Mart 1974), s. 1

²⁴⁷ Tercüman, (23 Haziran 1974), s. 7

²⁴⁸ Orman ürünleri sanayisi ile ilgili olarak hazırlanan kanun tasarısıdır.

19. Gümrüklerde birikmiş eşyanın tasfiyesi hakkında tasarısı
20. TCK'nın 401. maddesinin²⁴⁹ değiştirilmesi ile ilgili tasarısı
21. Hekimler kanununda değişiklik öngören tasarısı
22. Maden tazminat tasarısı
23. Orman kanununda değişiklik yapan tasarısı
24. İYAK²⁵⁰ kanun tasarısı
25. Bakanlar kurulunda tekrar görüşülecek olan kıdem tazminatı tasarısı
26. Fikir ve inanç hürriyeti tasarısı
27. Seçim kanununda değişiklik öngören tasarısı

4.2.8. IX. Milli Eğitim Şûrası

Yeni eğitim sisteminin esaslarının tespit edildiği görüşmelerde, Şûra Genel Kurulu, Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan taslağı komisyonlarda yapılan küçük değişikliklerle aynen kabul etmiştir. Şûra'da kesinleşen yeni eğitim sistemi bir sonraki ders yılında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden seçilecek bazı okullarda denenmesinin ardından yeni düzen dört yıl sonra bütün okullarda gerçekleştirilmiş olacaktır. Peki yeni sistem neler getirmektedir?

Milli eğitimin bütünlüğü içinde programları ve öğrenci akışını düzenlemeyi öngören yeni sistem, özellikle orta öğretimde büyük değişiklikler getirmektedir. Şûra'da kabul edilen şekle göre, orta öğretimde öğrenciler için üç ayrı sistem uygulanacaktır. Bu programlar öğrencileri;1-Yüksek öğretime 2-Hem mesleğe hem yükseköğretime 3-Hayata ve iş alanına, hazırlayacak şekilde düzenlenecektir. Bu suretle öğrenci, daha orta öğretimde kendisine bir yön vermiş olacaktır. Ayrıca sınıf geçme yerine ders geçme ve kredi sisteminin uygulanacağı orta öğretimde, bitirme imtihanları kaldırılacak, bütünlüğe kalan öğrenciler için her okulda milli eğitim bakanlığınca 30 gün süreli ücretsiz 'yetiştirme kursları' açılacaktır. Bütünleme imtihanlarına girecek öğrenciler, bu kurslara devam edecek ve daha sonra girdikleri imtihanlarda yine başarılı olamazlarsa durumları 'Sınıf Öğretmenler Kurulu'nda ele alınacaktır. Kurul, öğrenciyi tüm olarak

²⁴⁹ TCK'nın 401. maddesi gıda maddelerinin imali, satımı, dağıtımı, depolanması ve fiyatları ile ilgilidir.

²⁵⁰ İşçi Yardımlaşma Kurumu oluşturulması ile ilgili olan tasarısıdır.

değerlendirmeye tabi tutacak, ya bir üst sınıfta denenmesine ya da aynı sınıfı tekrarlamasına karar verecektir. Şûra kararına göre, öğrencilerin yaz tatilinden tam olarak yararlanabilmeleri için bütünleme sınavları 20-30 Haziran tarihlerinde tamamlanmış olacaktır. Yeni sistem not verme düzenini de değiştirmekte ve birden 10'a kadar olan notların a,b,c,d,e olarak değerlendirilmesini öngörmektedir.²⁵¹

4.2.9. Celal Bayar'a Senatörlük Teklifi

Üçüncü Cumhurbaşkanı Bayar'a 25 Nisan 1974 tarihinde Senatörlük teklifinde bulunulmuştur. Bayar ise bu daveti demokrasiye aykırı bularak reddetmiştir. Celal Bayar; "Tabiî senatörlük ve benzeri sıfatların gerçek demokrasi esasları ile telifini güç buluyorum. Bu konuda samimi olarak bağlı bulunduğum görüş, düşünce ve inancıma sadık kalmak kararındayım." diyerek, teklifi geri çevirmiştir.²⁵²

Bayar'a yapılmış bulunan 'tabiî senatörlük' teklifinden bahsettikten sonra bu kavramı kısaca açıklamak gerekmektedir. Tabiî senatörlük; Cumhuriyet Senatosu'nu oluşturan üç çeşit üyelikten biridir. Bu üç çeşit üyelik:

1. 150 adet olan birinci grup üyeler halk tarafından seçiliyordu.
2. 15 adet olan ikinci grup üyeler ise Cumhurbaşkanınca seçiliyordu.
3. "Tabiî Senatörlük" kendi içinde iki gruba ayrılıyorlardı. Bunlardan birincisi Millî Birlik Komitesi başkan ve üyeleri idi. İkincisi ise eski Cumhurbaşkanlarıydı.²⁵³

Celal Bayar da üyelik tiplerinden üçüncüsünün ikinci bendine yani eski Cumhurbaşkanlarının yer aldığı bölüme dahil edilmek istenilmiş; fakat kendisi bunu istememiştir. Felek, siyasi hakların iadesi kanunu çıkınca eski Cumhurbaşkanı sıfatıyla Senato'ya girmesi beklenen Celal Bayar'ın bu mevkiyi niçin kabul etmediğine dair şunları yazmıştır: 27 Mayıs ihtilalinden sonra kendisini Cumhurbaşkanlığından

²⁵¹ *Tercüman*, (5 Temmuz 1974), s. 7

²⁵² *Tercüman*, (29 Nisan 1974), s. 1

²⁵³ *Cumhuriyet Senatosu*, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/12250.htm> (28.01.2009) Cumhuriyet Senatosu 1961 anayasası ile Türk siyasi yaşamına girmiş, 12 Eylül 1980 harekâtından sonra TBMM'nin feshedilmesi ile ortadan kalkmıştır.

uzaklaştırıp, Yassıada'da ölüme mahkûm eden MBK'nin şimdi tabiî senatör olan üyeleri ile aynı mecliste çalışmak, hatta onların huzurunda Anayasa ve memlekete sadakat yemini etmek, Bayar'ın zihniyetine haklı olarak ters düşmüştür.²⁵⁴

²⁵⁴ Burhan Felek, ‘‘Bayar’ın Kararı Münasebetiyle’’, *Milliyet*, 1 Mayıs 1974, s. 2

BEŞİNCİ BÖLÜM

KOALİSYONUN SONA ERMESİ

5.1. KOALİSYONDA SIKINTILI GÜNLER

1974 Eylül'üne gelindiğinde her ne kadar MSP'liler bir sorun yokmuş gibi demeçler vermekte iseler de, koalisyon içinde ciddi sıkıntılar baş göstermiştir. CHP'liler erken seçime sıcak baktıklarını ifade etmekteyken, MSP'liler de CHP'yi 'Kıbrıs zaferini bir erken seçimle oya tahvil etme çabasında olmakla' kınamaktadırlar.²⁵⁵ Karşılıklı iddialar ve cevap vermelerle süregelen olaylar, zaman içinde üslûbun da sertleşmesi ile aslında belki de iktidar ve muhalefet arasında bile bu şiddette yaşanması muhtemel olmayan çekişmelere sahne olmaya başlamıştır. Aslında ortada kazanılmış bir başarı vardır ve bu başarı hükümetin iki kanadını birbirine düşürmek yerine belki de daha çok kenetlemeliydi. Eğer bir başarısızlık söz konusu olsaydı o zaman birbirlerini suçlamaları belki bir derece mantıklı bulunabilirdi ama ortada kazanılmış bir başarı olmasına rağmen koalisyon ortaklarının birbirlerini suçlar nitelikli açıklamalar yapmaları oldukça dikkat çekicidir.

5.1.1. Engellenen Gezi

Koalisyon içinde sıkıntılar iyice gün ışığına çıkmaya başlamışken bir de Ecevit'in gerçekleştirmeyi düşündüğü İskandinavya gezisine Erbakan'ın engel olması belki de "bardağı taşıran son damla" olmuştur.

Ecevit'e göre Yunanlıların engellemek istedikleri kuzey gezisini Erbakan engellemiştir. Gerekçesi ise, Ecevit'in bir demecinde İskandinavya gezisinde kendisine Orhan Eyuboğlu'nun vekâlet edecek olduğunu açıklamasıdır. Hükümetin asıl kanadının CHP olduğunu ve bu yüzden de kendisi ülkede yokken yerine CHP'den bir bakanın

²⁵⁵ *Cumhuriyet*, (12 Eylül 1974), s. 1

vekâlet edecek olduğunu açıklamasının MSP'nin itibarını zedelediği gerekçesi ile Erbakan, hükümetin itibarı ve devamlılığı üzerine gölge düşürdüktan sonra dış geziye çıkılmasının son derece zamansız olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁶

Erbakan, Anayasanın 105. maddesine dayanarak da bu geziyi engellemiştir. Bu madde özetle şöyledir: “Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun başkanı olarak, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar kurulu bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur...” Erbakan bu maddeye dayanarak, Ecevit'in bu koşullarda yurt dışına gitmesini yerinde bulmadığını ve bu nedenle de gidebilmesi için gereken kararnameyi imzalamayacaklarını ifade etmiştir.²⁵⁷

5.1.2. Temel Uzlaşmazlık Konuları

Kıbrıs'ta olaylar devam ederken MSP ve CHP arasında ciddi uzlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Türk Haber Ajansı (THA)'nın haberine göre başlıca altı konuda uzlaşmazlık mevcuttur. Bunlar;

1. Erbakan'ın hükümet kararına bağlanmamış ve Devlet Planlama Teşkilatı'ndan geçmemiş bazı hayalî yatırımlardan bahsederek, her gittiği yerde yüzlerle ifade edilen fabrikalar kurulacağı yolunda vaatlerde bulunmasını CHP'li bakanlar, hükümetin itibarını sarsıcı nitelikte açıklamalar olarak nitelendirmişlerdir.
2. İkinci sorun, Kıbrıs meselesine getirilecek çözüm yoludur. MSP'li bakanlar Kıbrıs'ta taksim politikası izlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu da hükümette bir anlaşmazlık konusu olarak devam etmekte, Ecevit'in bu yüzden Kıbrıs politikasını Erbakan'la görüşmeye gerek görmeden yürüttüğü ifade edilmektedir.
3. Polatlı'da kurulması DPT tarafından uygun bulunan ağır teçhizat fabrikası konusu da hükümet içinde aylardır süregelen tartışma konularındandır. Erbakan

²⁵⁶ *Cumhuriyet*, (17 Eylül 1974), s. 1

²⁵⁷ *Cumhuriyet*, (17 Eylül 1974), s. 1

ve arkadaşları fabrikanın Çankırı'da kurulmasını istemekte ve bunun sağlanabilmesi amacı ile sorunu beş ay sürüncemede bırakmışlardır. DPT, Polatlı'da kurulacağını yineleyince, Erbakan bu kez bu konuda hükümetin henüz bir karar almamış olmasına rağmen Eskişehir'e giderek, burada uçak sanayi kurulacağını açıklamıştır.

4. CHP ile MSP, pamuk taban fiyatlarının tespiti ile faiz konusunda da anlaşmazlığa düşmüşlerdir. CHP'li bakanlar pamuk taban fiyatlarının yüksek bir düzeyde tespit edilmesini ve hemen açıklanmasını istemişlerdir. MSP'li bakanlar ise bunun tespitinin dünya ihraç fiyatları belli olduktan sonra yapılmasında ısrar etmişlerdir. MSP' liler faiz hadlerinin arttırılmasına da karşı çıkmışlardır.
5. Erbakan'ın Kıbrıs'ta İran ile ortaklaşa rafineri kurulacağı yolundaki demeci de anlaşmazlığın büyümesine yol açmıştır. Hükümetin böyle bir durumdan haberi olmaması üzerine Enerji Bakanı bir demeç vererek, Başbakan Yardımcısını yalanlamak durumunda kalmıştır.
6. İlk ve orta öğretimde ahlak derslerinin okutulması konusu da hükümetin iki kanadı arasında süregelen anlaşmazlık konularından biridir. MSP'liler ahlak derslerinin din esasına dayalı olmasını ve din dersleri veren öğretmenlerce okutulmasını istemişlerdir. CHP'liler ise ahlak derslerinin sosyal temele dayandırılmasında ve konuyla ilgili öğretmenler tarafından okutulmasında ısrar etmişlerdir. Milli Eğitim Bakanı da ahlak derslerini CHP'nin istediği şekilde tasarlayınca hükümet içinde tartışmalar olmuştur.²⁵⁸

5.2. ECEVİT'İN İSTİFASI VE HÜKÜMETİN SONA ERMESİ

CHP grup toplantısında yetkili organlar, derhal seçim kararını benimseyerek, Ecevit'in çekilmesi konusunda oybirliği ile karar almışlardır. Bunun üzerine 18 Eylül günü Ecevit istifasını Korutürk'e sunmuştur.

²⁵⁸ *Cumhuriyet*, (3 Eylül 1974), s. 1

Korutürk, Ecevit'in istifasını kabul etmiş, yeni bir hükümet kuruluncaya kadar Ecevit Hükümetinin görevini sürdürmesini istemiştir. 18 Eylül günü sabah 09.30'da istifasını veren Ecevit, bu koalisyonu 236 gün sürdürebilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁹ *Cumhuriyet*, (19 Eylül 1974), s. 1

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin koalisyon hükümeti ile ilk tanışması 1960 darbesinden sonra 1961 senesinde olmuştur. 1923-1950 yılları arasında 27 yıllık bir CHP iktidarının ardından, 1950-1960 yılları arasında da DP iktidarı hüküm sürmüştür. 1960'lı yıllara kadar Türk parti sisteminin iki parti kategorisine girdiği görülmektedir. Seçmenlerin çoğunluğu oylarını iki büyük partiye (CHP ve DP) vermişlerdir. 1961 genel seçimleri ile bu tablo değişmeye başlamış ve iki büyük partinin aldıkları oy oranında bir azalma yaşanırken, küçük partilerin seçmenlerinin ve parlamentodaki üye sayılarının giderek arttığı görülmektedir. Parti sistemi, iki partiden çok partili sisteme geçmiştir. Bunda, 1961 seçimleri ile yürürlüğe girmiş olan nispi temsil sisteminin de payı oldukça büyüktür. Uzun yıllar boyunca Türkiye'yi iki ayrı kutupta temsil etmekte olan AP ve CHP birlikteliği ile başlayan koalisyon ve onunla tanışma dönemi yedi ay sürebilmiş ve akabinde çeşitli koalisyon hükümetleri kurulmuştur. 1970'lere gelindiğinde Türk parti sisteminin temel özelliği oynaklık, parçalanmışlık ve ideolojik kutuplaşma şeklindedir. Oynaklık, partilerin almış oldukları oylardan bir seçimden diğerine ani ve önemli değişiklikler anlamına gelmektedir. Parçalanmışlık, parlamentoda temsil edilen parti sayısı ile gözlemlenmektedir. İdeolojik kutuplaşma ise, parlamentoda 'aşırı' uçların da bulunmasıdır ki MSP buna örnektir. Bu bağlamda 70'lerde kurulan koalisyon hükümetleri kısa ömürlü, ideolojik olarak uyumsuz, siyasal şiddeti ve terörü kontrol altına alamayan bir sistem şekline dönüşmüştür.²⁶⁰ 1973 seçimlerinde parlamentoya yedi siyasal parti girmiştir ancak bunların beşi koalisyon ortaklığı yolu ile iktidara gelebilmişlerdir. 1973 seçimlerinden sonra yaşanan 100 günlük hükümet bhranı 26 Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonu ile sonuçlanmıştır.

1973 seçimleri sonrasında partilerin birbirleriyle koalisyon pazarlığına girme istekleri 1961-1965 dönemi ile karşılaştırıldığında daha azdır. CHP-MSP koalisyonunun kuruluşunda, ülkenin uzun süre hükümete kalması etkindir. Ayrıca, parlamentoda temsil edilen parti sayısındaki artış sebebiyle partilerin birbirleri hakkında kesin bilgi edinebilme olasılıkları da önemli ölçüde kısıtlanmış ve bu durum da koalisyona girme konusunda bir isteksizlik yaratmıştır. 1973-1977 döneminde partiler genel olarak, kendi

²⁶⁰ Ergun Özbudun (2003), *Çağdaş Türk Politikası*, Doğan Yayınları, İstanbul, s. 71

siyasal konumlarına yakın buldukları partiler ile işbirliği içine girmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda CHP-MSP birlikteliği bir istisnadır. Ancak, bu koalisyonun oluşumunda CHP'nin sağ partiler arasında ekonomik görüşleri yönünden kendine en yakın MSP' yi bulması etken olmuştur. Siyasi görüşlerde aralarında bulunan zıtlığa rağmen, ekonomik görüşlerde uyum sağlanmış ve birliktelik gerçekleştirilmiştir.

Hem CHP-MSP koalisyonu hem de bu koalisyonun öncesinde ve sonrasında kurulmuş bulunan koalisyon hükümetlerinin hemen hiçbirisi çok uzun ömürlü olamamıştır. En önemli neden, hükümeti oluşturan partiler arasındaki ilişkilerin genellikle koalisyonun bütünlüğünü korumasına yardımcı olacak şekilde düzenlenememesidir. Koalisyonların kurulmasında parti sistemleri ve seçim sistemleri önemlidir. Aşırı çok parti ve nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde koalisyon hükümetlerine daha çok rastlanılmaktadır. Siyasal sistemde yer alan parti sayısının çokluğu koalisyon hükümeti kurulması ihtimalini arttıran bir durum iken, aynı zamanda da istikrarlı hükümetler kurulmasına bir anlamda engel teşkil eden bir durumdur.

Partilerin iktidar sorumluluğunu paylaşma arzusu içinde olmaları da koalisyon hükümetlerinin oluşumuna sebebiyet vermektedir. Mümkün olduğu kadar çok bakanlık elde ederek kendi programlarını uygulama isteği içinde olan partiler ideolojilerine ters düşen partilerle bile zaman zaman koalisyonu denemişlerdir. 1973 seçimlerinden en güçlü parti olarak CHP çıktığı için daha fazla ve önemli bakanlıkları elde etme konusunda çok fazla taviz vermemiştir. Maliye bakanlığının hangi partide olacağı konusu uzun ve çetin görüşmelere sebebiyet verirken CHP bu konuda geri adım atmamıştır ve bu bakanlığı elde etmiştir. MSP'nin başbakan yardımcısının yetkilerinin arttırılmasını istemesi ve önemli bakanlıkları elde etmeye çalışması kurulacak olan koalisyonda daha güçlü bir şekilde varlık gösterebilmesi için gerekli unsurlar olmuştur. Ancak, koalisyon görüşmeleri sırasında, başbakan yardımcısının yetkilerinin genişletilmeyeceği; fakat bakanlık paylaşımı konusunda özellikle de Baykal ve Asiltürk'ün çabaları ile uzlaşmıştır. Koalisyon olgusu ortaklar arasında uzlaşmayı gerektirdiği kadar aynı oranda da çekişmeyi gerektirdiğinden kurulması ve devamlılığı 'zor' olmaktadır.

İktidarın sunmuş olduğu nimetlerden faydalanmak ve kendi puan hanelerine oy yazdırmak amacı ile uzlaşmacı bir tutum içerisine giren partiler arasında koalisyonlar

kurulabilmektedir. Bu bağlamda, CHP-MSP koalisyonunun da böyle bir oluşum olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu iki partinin çizgileri ve açılımları birbirinden oldukça farklı ve hatta belki de taban tabana zıt olmasına rağmen uzlaşmaya varmak sureti ile bir araya gelmişlerdir. Aslında her iki partinin de amacı iktidarda olmak ve bundan en iyi şekilde faydalanabilmektir.

Türkiye'deki koalisyon ortaklıkları genellikle 'büyüklük' ilkesine uygun şekilde kurulmuşlardır. Koalisyonlarda siyasal uyumluluk en az büyüklük ilkesi kadar önemlidir. Buna karşılık ülkemizde büyüklük ilkesine göre kısmen daha geri planda kalmıştır. CHP-MSP birlikteliği 'asgari çoğunluklu' bir koalisyondur. Ancak 1973 seçimlerinden sonra eğer bir CHP-AP birlikteliği söz konusu olsaydı, ortaya çıkacak olan koalisyon 'geniş çoğunluklu bir koalisyon' olurdu. Bir koalisyon kurulurken genellikle siyasî bir gelenek olarak hükümeti kurma görevi, en çok sandalyeye sahip olan partiye verilmektedir. Hükümete hangi partinin ortak olacağı konusu ise genellikle parti yöneticilerinin stratejilerine ve içinde bulunulan ortama bağlı olmaktadır. Birbirine yakın parti politikalarına sahip olan partilerle ortaklık kurulmaya çalışılması genel bir kanıdır; fakat CHP-MSP koalisyonu bu kanının dışında bir tablodur. Çünkü lâikliği titizlikte savunan ve 'sol' bir ideoloji benimsemiş olan CHP; kendisine iktidar ortağı olarak açıkça İslâmiyeti savunan ve 'milli görüşü' temsil eden MSP'yi seçmiştir. MSP'nin öncülü olan MNP ise lâikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü gerekçesi ile daha önce kapatılmıştır.

Koalisyonlar hakkında genel bir kanı bulunmaktadır ki bu da; koalisyon hükümetlerinin istikrarlı olmadıkları ve tek parti hükümetleri kadar başarı gösteremedikleri yönündedir. Ancak şu da göz ardı edilmemelidir ki; tek parti hükümetleri kadar başarı gösteremeyen koalisyon hükümetleri, eğer asgari çoğunluklu nitelikte ise, geniş çoğunluklu koalisyonlardan daha uzun süre iktidarda kalmaktadırlar. Paralel şekilde, asgari çoğunluklu koalisyonlar da, azınlık hükümeti niteliği taşıyan koalisyonlardan daha uzun süre iktidarda kalmaktadırlar. Tarihsel sürece ve yaşanan örneklerle bakıldığında bu ifadeler desteklenir görünmektedir. 26 Ocak 1974 tarihinde kurulmuş olan CHP-MSP koalisyonu 17 Kasım 1974 tarihine kadar sekiz ay gibi (aslında Ecevit Eylül ayında istifasını sunmuştur; fakat yeni bir hükümet kurulana kadar iktidarda kalmışlardır. Bu bağlamda aktif anlamda 8 ay, resmen 10 ay varlık gösterilmiştir.) kısa bir süre varlık gösterebilmiş ve sonrasında koalisyon sona ermek

durumunda kalmıştır. Parti programları arasındaki uyuşmazlıkların aşılammaması, genel af kanununda çıkan anlaşmazlıklar, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi çeşitli nedenlerin sonucunda mevcut birliktelik bozulmuştur. Bila'ya göre, bu birlikteliğin sekiz ay devam edebilmesi bile uzun süredir; çünkü birlikteliğin ilk günlerinde uyuşmazlıklar baş göstermiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yol açtığı gelişmeler sayesinde devam eden birliktelikte, MSP'nin genel af konusunda koalisyonunun kurulma aşamasındaki tavrı ile koalisyon kurulduktan sonraki tavrı arasındaki değişiklik, CHP açısından koalisyonun devam edebileceğine dair olan inancın yitirmesine sebep olmuştur.²⁶¹

CHP gibi 'solcu' bir parti ile MSP gibi 'yelpazenin sağında yer alan' İslâmcı diye nitelendirebileceğimiz bir partinin birlikteliği kısa ömürlü olmuştur. Koalisyon ortaklarının çıkarlarını ve kazançlarını maksimize etme çabaları, koalisyon partileri arasında bir rekabete sebebiyet vermektedir. Bu durumda hem uyum içinde çalışmalarını yürütmeleri gerekmekte iken diğer taraftan da birbirleri ile sürekli olarak rekabet içinde olmaları durumu söz konusudur. Ancak, koalisyon hükümetlerinin ömürlerinin ülkeden ülkeye değiştiği göz ardı edilmemelidir. Demokratik geleneğin köklü ve uzun olduğu Batı Avrupa ülkelerinde uzun süren koalisyon hükümetlerine rastlamak mümkündür.

Koalisyon hükümetlerinin sona erme nedenleri arasında, partiler arasında çıkan anlaşmazlıklar ilk sırayı almaktadır. Hükümetin istifası, başbakanın değişmesi, seçimlerin yapılması gibi nedenler ile birlikte, parlamento desteğinin çekilmesi ve koalisyon ortakları arasında uzlaşma zemininin mümkün olamaması, parti yöneticilerinin davranışları gibi nedenlerle de koalisyon hükümetleri sona ermektedir. Koalisyona katılan parlamento üyeleri özellikle güvenoyu niteliği taşıyan önemli oylamalarda birbirlerine destek çıkmalıdırlar aksi halde ciddi bir buhran baş gösterebilir. Milli Eğitim Bakanı Üstündağ için yapılan oylamada MSP kanadından '20'lerin' oylarını hangi yönde kullanacakları merakla izlenmiştir. Çünkü MSP'lilerin muhalefet partileri ile birlikte oy kullanması halinde koalisyonun ciddi bir buhranla karşı karşıya kalması söz konusu olacaktı.

Çoğulcu demokrasilerde, koalisyonlar siyasal sistem içinde çıkarların birleştirilmesi yönünden önemli bir rol oynayabilmektedirler. Koalisyona girecek

²⁶¹ Hikmet Bila (2008), *CHP 1919-2009*, Doğan Kitap, İstanbul, s. 243

partilerin birbiri ile ortak hükümeti ilgilendiren çeşitli konularda belli bir anlaşma düzeyine ulaşmaları gerekmektedir. Karşılıklı ödünler vermek suretiyle bir araya gelen partilerin oluşturduğu koalisyon hükümeti, parlamentoda güven oyu için yeterli çoğunluğu da oluşturmak zorundadırlar. Bu zorunluluk, bir yandan siyasal sistemde çıkarların birleştirilmesi işlevine katkıda bulunur, diğer yandan da siyasal yaşantı içinde uzlaşmacı, pazarlıkçı ve ödüncü davranışların kuvvetlenmesine ve toplumsal bölünmelerin keskinliğinin azalmasına neden olabilir.²⁶² Bu bağlamda koalisyonlar, her ne kadar kısa ömürlü ve 'istikrarsız' olsalar bile, siyasal sistemdeki işlevsel rolü açısından önemli bir olgudur.

²⁶² Sabri Sayarı (1980), a. g. e., s. 247

EKLER:

EK 1

26 Ocak 1974'te göreve başlamış olan CHP-MSP koalisyonunun protokolü şu şekildedir.²⁶³

1. Milli, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti ilkesine yürekten inanan; hukukun üstünlüğüne, demokratik hak ve hürriyetlere saygılı Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi'nin ortak gayesi, kanunları herkese eşit olarak uygulayan, Atatürk ilkelerine bağlı bir devlet idaresiyle anlayış, kardeşlik ve sosyal adalete dayanan bir toplum düzeninin kurulmasıdır.

2. Partiler arasında kurulan koalisyonlar, bu koalisyona katılan partilerden her birinin kendi görüşlerinde belli ölçülerde fedakârlık yapmasını gerektirir. Bu bakımdan, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milli Selamet Partisi koalisyonundan da bu partilerin kendi programlarını tam olarak tatbik etmeleri, eksiksiz olarak gerçekleştirmeleri beklenemez.

3. Bununla birlikte CHP-MSP koalisyon hükümeti kırınglık ve acıları gidererek, bütün geçmişin bir yana bırakılmasını; karşılıklı bağışlama ve hoşgörüye dayanan bir kardeşlik ortamının kurulmasını ilk görev sayar.

4. Türkiye, bugün dünyadaki ve memleketimizdeki hızlı gelişmelerin gerisinde kalan bir politikanın meydana getirdiği çözümü güç iktisâdi ve sosyal meselelerle karşı karşıyadır. Koalisyonumuz bu meselelerin idare-i maslahatçılıkla değil, ancak köklü ve cesaretli hamleler, devlet ve millet kaynaşmasından doğacak güçle halledileceğine inanır.

5. Bu maksatla iki Parti, ana hatları aşağıda sıralanan politikayı takip edecekler ve tedbirleri alacaklardır.

²⁶³ I. Ecevit Hükümeti Koalisyon Protokolü,
<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/KP37.htm> (04.01.2008)

Hükümetin Kuruluşu ve Koalisyon Partileri Arasındaki Münasebetler:

6. Parlamento planında iki partinin grup yetkilileri sürekli temas ile işbirliğini sağlayacaklardır. Hükümetin ve bakanların sahip olduğu haklar ve yetkiler saklı kalmak üzere her iki partinin yetkilileri ve diğer ilgililer gerektiğinde temaslarda bulunacaklardır. Bu suretle koalisyon protokolünün ahenkli bir şekilde yürütülmesi sağlanacaktır.

7. Bakanlar Kurulunda Başbakan, Devlet Bakanı, Devlet Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Maliye Bakanı, Dışişleri Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Bayındırlık Bakanı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, Çalışma Bakanı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Turizm ve Tanıtma Bakanı, İmar ve İskân Bakanı, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı, Orman Bakanı, Gümrük ve Tekel Bakanı, Gençlik ve Spor Bakanı Cumhuriyet Halk Partisinden; Başbakan Yardımcısı, Devlet Bakanı, Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı, Ticaret Bakanı, Tarım Bakanı, Sanayi Bakanı Milli Selamet Partisinden olacaklardır.

8. Bakanlar Kurulu ve üyeleri aşağıda belirtilen protokol bölümlerini ve bu protokole uygun olarak hazırlanacak hükümet programını süratle ve tümüyle gerçekleştirebilmek üzere ahenk ve işbirliği içinde çalışacaklardır.

9. Kabinede bir Başbakan Yardımcısı bulunacaktır. Başbakan Yardımcısı hükümet politikasının yürütülmesinde ve bu ahengin sağlanmasında Başbakana yardımcı olacaktır. Başbakan Yardımcısı Yüksek Planlama Kurulunun oy sahibi üyesi ve Bakanlıklar arası Ekonomik Kurulun Başkanı olacaktır.

10. Başbakanlığa bağlı kuruluşlardan, Devlet Personel Dairesi, Kültür Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Toprak Reformu Müsteşarlığı, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü (Bu Genel Müdürlük, Turizm ve Tanıtma Bakanlığına bağlanacaktır), Cumhuriyet Halk Partisine ait Devlet Bakanlıklarına; Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Danıştay, Atom Enerjisi Komisyonu, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu ve Yüksek Denetleme Kurulu Milli Selamet Partisine ait Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanlığına bağlı olacaktır.

11. Yüksek Planlama Kuruluna Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Maliye Bakanı, Sanayi Bakanı tam üye olarak katılacaklardır. Bunlara ek olarak hemen bir yasa değişikliği ve Bakanlar Kurulu kararıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının da Yüksek Planlama Kuruluna tam üye olarak katılması sağlanacaktır.

12. Kooperatifçilik hareketini desteklemek ve geliştirmek için Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlı bir “Kooperatifler Bankası” kurulacaktır. Bu banka kuruluncaya kadar Ticaret Bakanlığına bağlı Halk Bankası ve Halk Sandıkları Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlanacaktır. Halk Bankasının finansman politikası tespit edilirken Sanayi Bakanlığı ile Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı; Ticaret Bakanlığına bağlı Ziraat Bankasının finansman politikası tespit edilirken, Tarım ve Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı bir işbirliği anlayışı içinde müştereken hareket edeceklerdir.

13. Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğüne bağlı “Genel hükümlere tabi kooperatifler” ile “Tarım Kredi Kooperatifleri” ve “Tarım Satış Kooperatifleri” ve bunların üst kuruluşları Köy İşleri ve Kooperatif Bakanlığına bağlanacaktır. Bu kooperatiflerin ortaklarına hizmet edecek serbest, demokratik ve verimli birer kooperatif haline getirilmesi ve idari bağımlılıktan kurtarılması için gerekli çalışmalar hızla sürdürülecektir.

Siyasi Konular:

14. Toplumda iç barışı yeniden kurmak gayesiyle, düşünce ve inanç suçlarını içine alan bir genel af ile orman suçlarına ilişkin af kanunu derhal çıkarılacaktır.

15. Anayasamızın 68. maddesindeki mevcut “Affa uğramış olsalar bile” ibaresinin kaldırılması çabuklaştırılarak, siyasi hakların iadesi sağlanacaktır.

16. Hak ve hürriyetlerde, demokratik anlayışa uymayan kısıntılar kaldırılacak, düşünce, inanç ve ifade hürriyetini sınırlayan bütün kısıntılar kanunlarımızdan çıkarılacak, basın hürriyeti bütün yönleriyle teminat altında tutulacaktır.

17. Seçimlerde yurttaşların oy kullanmalarını zorlaştıran bütün engeller kaldırılacak, daha yaygın ve yüksek oranda oy kullanılmasını sağlamak amacıyla,

a) Bütün seçmenlerin oy kullanmalarını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

b) Ortaöğretim seviyesindeki okullarda kayıtlı öğrenci durumunda bulunanlar hariç 18 yaşını bitirmiş bütün vatandaşlara oy hakkı tanınacaktır.

c) Yurt dışında bulunan vatandaşların oy haklarını kullanma imkânı sağlanacaktır.

d) Kütük sisteminde gerekli değişiklikler yapılarak, icabında nüfus kağıdı ile oy kullanma imkanları getirilecektir.

e) Parti sözcülerinin seçim kampanyası sırasında televizyonda da propaganda konuşmaları yapabilmeleri gerçekleştirilecektir.

Kamu Yönetimi:

18. Halkın kamu yönetimine daha çok katılabilmesi, devletle ilişkilerinde karşılaştığı bütün güçlüklerden kurtarılabilmesi ve halkın hizmetlerinde etkili bir idare kurulması temel amacımızdır.

Bakanlıkların ve bütün kamu kuruluşlarının kendi amaç ve görevlerine uygun olarak çalışmalarını sağlayacak ve bunlar arasındaki tikanıklıklar giderilecektir.

19. Kamu yönetiminde yetkiler genişletilecek, işlerin hızla yürümesi sağlanacaktır. Kamu görevlileri için geniş kapsamlı eğitim programlarının hızlanmasına ve uygulanmasına, kamu personelinin yetki ve sorumluluklarının genişletilmesi yoluyla halkın kamu yönetiminden beklediği hizmetlerin yerine getirilmesine hız kazandırılacaktır.

20. Kamu yöneticileri yalnız görev ve yetkilerini kötüye kullandıkları zaman değil, görevlerini yerine getirmekten ve yetkilerini kullanmaktan kaçındıkları zaman da sorumlu olacaklardır.

21. Devlet harcamalarının en önemli kalemi olan personel maaş ve özlük haklarında, mevcut aksaklık ve karışıklığın giderilmesi için gerekli mevzuat çalışmalarını

yapılacak ve kurumlarla ilgili düzenlemelere gidilecek ve bu arada Devlet Personel Dairesine de yeni bir şekil verilecektir.

22. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kuruluş amaçlarına uygun şekilde çalışabilmelerini sağlamak üzere demokratik esaslara dayalı ve etkili bir sistem kurulacaktır. Bu kuruluşlarda çalışanların yönetime etkili olarak katılmaları ve tatmin edici ölçüde pay almaları sağlanacaktır.

Kamu Maliyesi ve Ekonominin Finansmanı:

23. Vergi sistemi daha adil bir yapıya kavuşturulacak ve kabil olduğu kadar basit, kolay uygulanır hale getirilecektir.

24. Daha hakça bir vergi düzeni sağlamak ve gerçek vergi hasılasını arttırmak için, gelir ve kurumlar vergilerinin tarifeleri ile en az geçim indirimi haddi yeniden gözden geçirilecektir.

25. Vergi mevzuatının israfları teşvik eden hükümleri kaldırılacak, vergi sisteminde sosyal adalet ve kalkınma amaçlarına hizmet edecek değişiklikler gerçekleştirilecektir. Vergi sisteminin yatırımları güçleştiren hükümleri değiştirilecektir.

26. Bankalar Kanunu ve kredilerle ilgili mevzuat gözden geçirilecek, banka kaynaklarının, sanayide maliyetleri artırmaksızın ekonomik kalkınmaya daha yararlı alanlara yönltilmesini ve başta kooperatifler olmak üzere halk teşebbüslerinin kredilerden yeterli ölçüde yararlanabilmelerini sağlamak amacıyla finansman kurumlarında yeni düzenlemeler yapılacaktır.

27. Halk yararına işleyecek ve gerçek halk girişimciliğini teşvik edecek etkili ve güvenilir bir sermaye piyasasının teşekkülü için gerekli mevzuat çıkarılacaktır.

28. Merkez Bankası Kanunu gözden geçirilecek, etkin ve dinamik bir ekonomi politikasının uygulanmasını sağlayacak değiştirmeler yapılacaktır. Mevcut döviz rezervlerimizden yurt kalkınmasında en iyi şekilde yararlanma imkânları geliştirilecektir.

29. Kamu idaresindeki israflar önlenecek, devlet harcamaları ile ilgili temel mevzuatın israflara, hizmetlerin gereği gibi yapılmamasına, gecikmelere yol açan hükümleri değiştirilerek kamu hizmetlerinin yerine getirilmesine ve yatırımların gerçekleştirilmesine hız kazandırılacaktır.

Tarım - Hayvancılık ve Ormancılık:

30. Tarımın hava şartlarına bağıllığını azaltmak ve tarımsal üretimi çeşitlendirmek ve verimini arttırmak için sulama, drenaj²⁶⁴, toprak ıslahı, erozyon kontrolü, makineleşme ve gübrelemeyi içine alan yoğun bir tarım uygulamasına geçilmesi hedef alınacaktır.

31. Tarımın yurt ekonomisi ve köy kalkınması için taşıdığı büyük önem göz önüne alınarak, tarımın genel planlaması bütün yönleriyle yeniden ilmî bir şekilde ele alınacaktır.

32. Tarım Bakanlığının adı “Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı” olarak değiştirilerek, bu görevleri güçlü, hızlı ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli imkânlarla desteklenecektir.

33. Köylünün aracıya ve tefeciye muhtaç olmadan, doğrudan doğruya tarım kredilerinden faydalanabilmesini sağlayacak tedbirler aranacak, bu kredilerin sadece ipotek veya kefâlet karşılığı değil, zirai işletmenin istihsal ve ödeme gücüne veya proje esasına göre verilmesi sağlanacaktır. Bu kredilerin verilmiş amaçlarına uygun olarak kullanılması tedbirleri alınacaktır.

34. Tarım üreticisinin emeğinin karşılığını almasını sağlayacak bir taban fiyatı politikası geliştirilecek ve üreticinin mahsulünü düşük fiyatla elden çıkarmasını önlemek için taban fiyatları kabil olduğu kadar önceden ilan edilecektir. Bunun yanında, esnek ve etkin destekleme tedbirleri uygulanacaktır.

²⁶⁴ Drenaj: Herhangi bir yapıdan, yapıya zarar verebilecek suyun doğal veya yapay yollarla uzaklaştırılmasına yönelik yapılan çalışmadır. <http://www.drenaj.borulari.net/> (14.05.2009)

35. Tarım veriminin artırılması, mahsulün değerlendirilmesi ve köylülerimizin modern tarımın icaplarına intibak ettirilmesi ve yetiştirilmesi, gerekli tarım araç ve gereçlerinin sağlanması ve kooperatifleşmeye büyük önem verilecektir.

36. Tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlamasında ve tarım araç ve gereçlerinin ithal ve dağıtımında kooperatifler ve üst kuruluşları daha etkili duruma getirilecek, tarım girdilerindeki spekülasyon fiyat artışları önlenecektir. Bu araç ve gereçlerin yurt içinde imâli için gerekli tedbirler alınacaktır.

37. Büyük gelişme imkânı ve eğilimi gösteren meyvecilik, sebzeçilik, turfandacılık alanında ulaştırma, depolama, dağıtım ve pazarlama ve finansman güçlüklerini çözecek tedbirler alınacaktır.

38. Anayasanın yürürlüğe girişinden önce orman niteliğini yitirmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında ve hayvancılıkta kullanılmasında yarar olan toprakların orman sınırı dışına çıkarılması, tarım veya hayvancılık için kullanılmak üzere adil bir toprak dağılımı düzeni içinde o yerdeki köylülerin yararına sunulması ile ilgili işlemler kısa sürede tamamlanacaktır.

39. Orman köylülerinin güçlü kooperatiflerde birleşmeleri ve bu kooperatiflerle orman işçileri sendikasının devletçe işletilen ormanların yönetim ve gözetimine etkili olarak katılmaları sağlanacaktır.

40. Ormanlarımızın amenajman²⁶⁵ planlarının hızla hazırlanmasına imkân verecek bütün tedbirler alınacaktır. Orman köylülerinin sosyal ve ekonomik meselelerinin çözümüne önem verilecektir. Orman ürünlerinin ticaretinde orman köylülerinin kooperatiflerine öncelik tanınacak, orman köylülerinin yapacak ve yakacak ihtiyaçlarının köylüler yararına adilâne bir şekilde karşılanması esasları getirilecektir. Orman ürünlerinin satışından elde edilen gelirlerden orman köylülerinin kalkınmasına pay ayrılacaktır. Orman yolları başta olmak üzere, altyapı tesislerinin yapımına önem verilecektir.

²⁶⁵ Amenajman: Bir orman işletmesini veya onun ayrıldığı alt işletme ünitelerini tespit edilen amaçlara göre planlayan ve planın uygulanmasını izleyen bir ormancılık bilim dalıdır.
http://www.ogm.gov.tr/bilgi_edinme/mevzuat/orman_idare/yonetmelik/20080205.htm (14.05.2009)

41. Haşhaş sorununa bir yandan insani kaygıları tatmin edici öte yandan haşhaş üreticilerinin mağdur durumlarına son verici çözüm yolları süratle bulunup uygulanacaktır.

42. Bugüne kadar yeteri önemle ele alınmayan hayvancılık konusuna gereken önem verilecektir. Hayvancılığın gelişmesini önleyen nesil ıslahı, yem sanayi, pazarlama alanlarındaki tıkanıklıklar, planlama eksiklikleri, teşkilat aksaklıkları ve finansman yetersizlikleri gibi dar boğazlar giderilecek ve modern teknolojinin, yaygın ve başarılı olarak uygulanabilmesi için devletçe teknoloji, örgütlenme ve finansman imkânları sağlanarak güçlü ve etkili iç ve dış pazarlama kanalları geliştirilecektir.

43. Yüksek üretim potansiyeli taşıdığı halde yeteri ölçüde korunup geliştirilemediği için tükenme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan deniz ürünlerini bollaştıracak tedbirler alınacaktır. Balıkçı kooperatiflerine ve balıkçılıkla uğraşanlara kıyı ve açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi için her türlü araç ve gerecin ucuza temini için gerekli tedbirler alınacaktır. Zararlı avlanma usulleri ve su kirlenmeleri önlenecektir.

Sanayi

44. Türkiye'nin iktisâdi ve sosyal kalkınması için; milli, güçlü, sürekli ve yaygın bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesi ana hedeftir.

45. Milli kaynak imkânlarımıza uygun, modern teknolojiye dayalı ve uyumlu olarak derinliğine, top yekun sanayileşme geliştirilirken kalkınmayı ve sanayi toplumuna geçişi bütün yurttan dengeli olarak hızlandırıcı bir usulle, küçük ve orta boy sanayi kuruluşlarını da çağın gerçeklerine uygun şekilde güçlendiren ve bunlarla büyük kuruluşlar arasında organik bağlantı kuran, modern teknoloji ile yüksek istihdamı bağdaştıran, temel üretim malları başta olmak üzere ağır sanayi ve milli harp sanayinin yurdumuzda geliştirilmesini hedef alan bir sanayi politikası izlenecektir.

46. Sanayileşmemize hız katmak, dağınık tasarrufları değerlendirmek, kalkınmanın nimetlerinden daha yaygın ve adil bir şekilde faydalanılmasını sağlamak

üzere, kamu ve özel kesimlerin yanı sıra, halkın teşebbüs gücünü harekete geçirecek bir halk sektörü de geliştirilecektir.

47. Halkımızın sanayileşme hareketlerine yaygın bir şekilde katılmasını ve mahalli inisiyatifin güçlü bir şekilde harekete geçirilmesini sağlamak için kurulacak bölgesel kalkınma ortaklıklarına gerek finansman, gerek diğer teşvik tedbirleri bakımından gerekli destekler ve kolaylıklar sağlanacaktır.

48. Sanayileşme hareketinin memleketin bölgeleri arasında dengeli bir şekilde yer alması ve başta istihdam olmak üzere sanayileşmenin getireceği nimetlerin coğrafi denge ve sosyal adalete uygun bir şekilde dağıtılmasını sağlayacak her türlü köklü tedbirler alınacaktır.

49. Taşıdığı özellikler ve son yıllardaki önemi dolayısıyla yurt dışındaki işçilerimizin tasarruflarının ve teknik maharetlerinin, karlılığı yüksek, itici gücü fazla olan temel sanayi projelerine yönelmesi halk sektörünün bir uygulaması olarak ele alınacaktır.

50. Kalkınma planlarının yurt gerçeklerine uygun olarak hazırlanmasını temin edecek temel sanayi bilgilerini hazırlamak ve planda öngörülen sanayileşme hedeflerine varılmada en uygun proje alternatiflerini geliştirme amacıyla yurda yaygın olarak hangi sanayi tesislerinin kurulmasının uygun olacağını ortaya koyacak etütlerin yapılmasına ve kurulması düşünülen tesislerin projelerinin hazırlanmasına özel bir ağırlık verilecek ve bu çalışmaların sevk ve idaresi amacıyla Sanayi Bakanlığı bünyesinde bir teşkilat kurulacaktır.

51. Sanayileşme için en uygun şartların hazırlanması, sanayileşme teşebbüslerinden en yüksek verimin alınması ve teşebbüs sahiplerinin güçlük ve engellerle karşılaşmadan, en uygun şartlar içinde sanayi tesisleri kurma ve işletmelerini sağlamak amacıyla başta sanayi sektörü olmak üzere, teşvik konusu olan diğer sektörlerde uygulanacak etkili ve objektif teşvik tedbirleri kanunlaştırılacaktır.

52. Devletçe desteklenen sanayi teşebbüslerini finanse etmek amacıyla Sanayi Bakanlığına bağlı özel bir kuruluş kanununa sahip güçlü bir Sanayi Bankası kurulacaktır.

53. Sanayi Bakanlığının teşkilatı, kendisine verilen görevleri en iyi şekilde yerine getirilmesini mümkün kılacak yönde yeniden düzenlenecektir.

54. Yurdumuz şartlarına uygun teknolojinin geliştirilmesi için devlet her türlü desteği ve yardımı yapacaktır.

55. Yabancı sermaye konusunda ileri teknoloji getirmesi, dinamik bir sanayileşmeye yardımcı ve bu konuda eğitici olması, ihracata dönük bulunması gibi özellikler göz önüne alınarak müteşebbislere imkân sağlanacaktır. Bu konudaki politika uluslararası alandaki son gelişmelerden faydalanılacak şekilde yeniden düzenlenecek, ancak yabancı sermayeden yararlanmada belirli ülkelere bağımlı duruma gelme tehlikesini önleme konusunda büyük bir dikkat gösterilecek; devletin ekonomiye yön verme gücü titizlikle korunacaktır.

56. Bu tip sanayice üretilecek malların ara malı ithal maliyetleri ve kâr transferleri de dahil, nihai maliyetlerinin dünya fiyatları önünde makul bir seviyede tutulmasına önem verilecektir. Yabancı sermayenin kâr transferleri makul ölçüler içinde tutulacaktır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar:

57. Enerji politikamızda esas, Türk ekonomisinin ihtiyaç duyacağı miktar ve vasıftaki enerjiyi istenilen zaman ve yerde milli menfaatlerimizle ahenk halindeki en uygun maliyet tertibinde temin etmektir. Ekonomideki enerji açığının hızla kapatılması için kısa ve uzun vadeli programlar uygulanacak, elektrik enerji üretimi esas itibariyle hidrolik ve kömürle işleyen termik santrallere dayandırılacaktır.

58. Petrol, tabii gaz, kömür gibi temel enerji kaynaklarının aranması çalışmalarına büyük önem ve hız verilecektir. Milli ihtiyaçlara ve cari dünya şartlarına

cevap vermekten uzak olan petrol kanunu yeniden ele alınacak ve milli menfaatlerimize aykırı düşen hükümleri değiştirilecektir.

59. Gerek asli enerji kaynaklarının ve gerek bu kaynaklardan enerji üreten makine ve teçhizatın azami ölçüde yerli imkânlardan temini için, aramadan işletmeye kadar bütün faaliyetler, köklü tedbirler alınmak suretiyle hızlandırılacak ve etkili hale getirilecektir.

60. Yeraltı kaynaklarımızın işletilmesinin devletçe tanzimi sağlanacak, bu arada stratejik nitelik taşıyan bor mineralleri hukuk kuralları çerçevesinde devletleştirilecektir.

61. Madenlerimizin cevher veya yarı mamul yerine işlenmiş, imâl edilmiş olarak ihracı için gerekli tedbirler alınacak ve uygulanacaktır.

62. Maden, petrol ve öteki tabii kaynaklarımızın potansiyelinin bir an önce ve güvenilir şekilde tespiti ve geliştirilmesi için arama çalışmalarına daha büyük kaynaklar ayrılacak ve bu gibi hizmetleri gören kamu kuruluşları yeniden düzenlenecektir.

63. Üzerinde Türkiye'nin hakkı bulunan deniz yatağındaki ve deniz yatağı altındaki doğal kaynakların aranması, bunlara sahip çıkılması ve işletilmesi için gerekli değişiklikler yapılacaktır.

İç ve Dış Ticaret:

64. İç ticarete, piyasaların düzenlenmesi, düzenli bir fiyat sisteminin kurulması ve yürütülmesi, üretici ve tüketicinin korunması maksatları ile iş hayatını zorlaştırmayan, çağdaş anlayışa uygun mevzuat değişiklikleri yapılacak ve etkili bir tedbirler dizisi geliştirilip uygulanacaktır.

65. Piyasada darlığı çekilen, o yüzden fiyatları aşırı ölçüde yükselen mallarda fiyat istikrarının sağlanması maksadı ile bu tür malların kamu kuruluşları ya da kooperatifler eliyle dış ülkelerden zamanında ve yeterli ölçüde ithal edilerek yurt içinde dağıtımını sağlanacaktır. Kamu kesimine gerekli temel mallar kamu kuruluşları eliyle ithal edilecektir.

66. İç ve dış piyasalardaki aşırı fiyat hareketlerine veya mal bulamama tehlikelerine karşı iç piyasalarımıza düzgün bir şekilde mal arzını devam ettirecek bir stok rejimi geliştirilecek, icabında gerekli malların, iç ve dış piyasalardan devlet eliyle satın alınarak stok edilmesini sağlayacak tedbirler geliştirilecektir.

67. Değişen uluslararası ilişkiler, gelişmeler ve petrol sorununun ortaya çıkardığı gerçekler, Türkiye'nin dış iktisâdi ilişkiler politikasının ve dış ödemeler dengesine ilişkin kararlarının ciddi ve köklü biçimde gözden geçirilmesi gereğini açıkça göstermiştir. Bu açıdan bakılınca dış ekonomik ve ticari ilişkilerimizi çok unsurlu denge kavramına uygun biçimde yönetme gereği vardır.

68. Bu nedenle ihracatımızın değişik pazarlara yöneltilmesi ilkesi kabul edilecek ve Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkeleri ile karşılıklı ticari ve iktisâdi ilişkilerin geliştirilmesine özel önem verilecektir. Öte yandan AET ile olan ilişkilerin esas anlaşmalar doğrultusunda yürütülmesine devam edilmekle birlikte ek protokoller yeniden ele alınacak, Topluluğun ortaklık dışı ilişkisi bulunduğu diğer ülkelerin şartları ve bu ülkelere uygulanan rejimler göz önünde bulundurularak Türkiye'ye en uygun şartların sağlanması için gerekli teşebbüsler yapılacaktır.

69. İhracatın geliştirilmesine özel önem verilecektir. Bu maksatla Ticaret Bakanlığınca lüzumlu çalışmalar yapılacak ve ihracatın finansmanı için lüzumlu kuruluşlar geliştirilecek ve gerekli tedbirler alınacaktır.

Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Sağlık:

70. Sosyal güvenliğin yurt ölçüsünde bütün çalışanlara ulaştırılabilmesi amacıyla aşağıdaki tedbirler alınacaktır.

a) Kooperatifleşme hareketine paralel olarak ve kooperatiflerce kurulacak yeni bir sosyal sigorta ve tarım sigortası sistemi geliştirilerek, köylülerimizin bir taraftan sosyal güvenliğe kavuşmaları, diğer taraftan kötü ürün yıllarında veya tabii afetler karşısında geçim zorluğundan kurtulmaları sağlanacaktır.

b) Ülkemiz şartları göz önünde tutularak belli bir zaman süresi içinde bütün ülkeye yaygınlaştırılmak üzere, işçiler için işsizlik sigortası kurulmasına başlanacaktır.

71. Bütün sosyal güvenlik kurumlarının tek bir çatı altında toplanması sağlanacaktır. Kurulmuş ve kurulacak güvenlik sistemlerinin dışında kalan muhtaç durumdaki yurttaşlar için, sosyal yardımlar bir düzene bağlanacaktır. O arada gelirsiz kalan yaşlılara, kimsesiz çocuklara ve sakatlara özel ilgi gösterilecektir.

72. Sağlık alanında hizmetler ve kurumlar bakımından ahenksizliği ve dağınıklığı giderici bir düzen kurulacaktır. Bütün yurttaşların sağlık hizmetlerinden yararlandırılmaları hedef alınacaktır. Bu arada :

a) Koruyucu hekimlik faaliyetlerinin yeniden etkili şekilde düzenlenmesi ve geliştirilmesi,

b) Çevre sağlığı bakımından hava ve su kirlenmelerinin vatandaşın sağlığını tehdit eden, tabiat şartlarını kötüleştiren etkilerinin önlenmesi için gerekli araştırmaların yapılması ve sistemli biçimde tedbirler alınması,

c) Köyler ve gecekondular bölgelerindeki yetersiz ve kötü yaşama şartlarının düzeltilmesi ve buralarda yaşayan vatandaşlara daha sağlıklı hayat şartlarının hazırlanmasına ilişkin çalışmaların yapılması, tedbirlerin alınması,

d) Hastane ve hasta yatağı sayısının artırılması, sağlık hizmetlerinde etkinlik kazandırılması, sağlanacaktır.

73. İşçilerin özlük haklarıyla ilgili olarak :

a) İşçilerin asgari kıdem tazminatı bir yıla yarım aylık yerine, bir yıla bir aylık üzerinden hesaplanacaktır.

b) Toplu iş sözleşmeleri için, yetkili sendika saptanmasında anlaşmazlık çıktığında yargı denetiminde işçilerin gizli oyuna başvurulacaktır.

74. Memur Yardımlaşma Kurumu ve İşçi Yardımlaşma Kurumları kanunları çıkarılacak ve bu kurumların gerek sosyal güvenlik, gerek yatırım alanlarında faaliyete geçmeleri gerçekleştirilecektir.

75. Çırak, kalfa ve ustalar kanunu çıkarılacaktır. İş başında eğitim düzeni kurulacaktır.

76. Yurt dışındaki işçilerin haklarını daha sağlam teminata bağlamak, işçilerin ve çocuklarının buldukları ülkelerdeki eğitim imkânlarından daha geniş ölçüde faydalanmalarını ve işçilerin yurda dönüşlerinde tecrübe ve kabiliyetlerine uygun iş bulmalarını sağlamak için gerekli tedbirler alınacaktır.

77. Yurt dışındaki işçilerimizin çocuklarının milli ve dini eğitimlerinin yürütülmesi ve bu husustaki ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

Yerleşme Düzeni:

78. Köylerimiz çevresinde yeni iş ve kazanç imkânlarının açılması, çağdaş uygarlık nimetlerinin yeterli sağlık ve eğitim kurumlarıyla ve her türlü kamu hizmetleriyle buralara ulaşması ve nüfusun büyük merkezlerde aşırı şekilde yoğunlaşmasının önlenmesi amaçlarına uygun olarak, demokratik bir anlayış içerisinde köy-kentlerin kurulması yoluna gidilecektir.

79. Şehirlerin gereğinden fazla ve düzensiz bir biçimde büyümesini önlemek, çevre sağlığı sorunlarını asgariye indirmek, konut ve arsa sorunlarına adil çözümler getirmek, insan hayatını yerleşme bakımından güzelleştirip mutlulaştırmak için, şehirlerin gelişme alanlarındaki arsaların kamulaştırılması ve büyük şehirlerin çevrelerinde uydu-kentler kurulması da dahil olmak üzere gerekli tedbirler alınacaktır.

80. Kıyılardan, kumsallardan ve tabii güzelliklerden bütün halkın serbestçe yararlanabileceği sosyal tesislerin geliştirilebilmesi için, kıyılar ve kumsallar üzerindeki kamu hakları toplum yararına değerlendirilecektir.

81. Gecekondu konusundaki mevcut zaman sınırlaması değiştirilerek, 1973 sonuna kadar yapılmış bütün gecekondu meşrulaştırılacaktır. Özel kişilerin arsaları üzerinde kurulmuş gecekondu ile ilgili olarak ya arsaların kamulaştırılması yoluna gidilecek veya bu gecekondu oturanlara başka konut sağlanacaktır.

82. Kendi evini kendi yapmak isteyenlere uygun alanlar ayrılacak ve bu alanların altyapıları kamu kuruluşlarınca sağlanacaktır.

83. Belediyelerin mali imkânlarını genişletici kanuni tedbirler alınacaktır.

84. Hizmetleri aksatmadan şehircilik alanında yeni hamleler yapılabilmesi için belediye borçları konsolide edilecektir.

Bayındırlık:

85. Altyapı hizmetlerindeki bölgelerarası dengesizliğin giderilmesine önem verilecektir.

86. Yol şebekesinin geliştirilmesi daha da hızlandırılacak, özellikle zirai ve sınai ürünlerimizin pazarlanmasına yardımcı ve milletimize emniyetli bir ulaşım sağlayan karayolları yapımına ağırlık verilecektir.

87. Kara yollarımızın yapım, bakım ve onarımı için lüzumlu makine ve teçhizatın yurdumuzda imâline önem verilecektir.

88. Hava meydanları ve uçuş hatları ile uçak seferleri gerekli teçhizatla donatılacak ve daha düzgün çalışır hale getirilecektir. Hava yollarımızın daha verimli çalışması yönünde filonun geliştirilmesine önem verilecektir.

Eğitim:

89. Kalkınma planının eğitilmiş insan gücü hedeflerine ulaşabilme gayesi ile orta eğitimde, özellikle teknik konulara yönelmeyi hızlandıracak tedbirler uygulanacaktır.

90. Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlak kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve ortaöğretime mecburi ahlak dersleri konulacaktır. Bu dersleri okutacak öğretmenlerin gerekli vasıfları taşımaya özel bir önem verilecektir.

91. Bütün meslek ve sanat dallarında eğitim ilköğretime dayalı olacak, ortaokullarda meslek ve sanat eğitimi veren çeşitli bölümler bulunacaktır. Ortaokuldan sonra öğretim dalını değiştirmek isteyenlere hazırlayıcı imkânlar temin edilecektir.

Liselerde de, şartlara göre değişen çeşitli bölümler bulunacaktır. Ortaokulda mesleki öğretim görenler, gerekli şartları yerine getirmek kaydı ile, liselerin yüksek öğrenime hazırlayan bölümüne geçebileceklerdir. Böylelikle öğretimde kimsenin önünün tıkanmama ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır. Üniversite ve yüksek okullara giriş, liselerde yükseköğrenime yönelen öğrenciler için imtihansız olacaktır.

92. Bu sistem işler duruma getirilinceye kadar, meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacak ortaöğretimdeki meslek okullarının ikinci döneminden mezun olanların üniversite ve yüksek okulların giriş imtihanlarına girebilmeleri sağlanacaktır. Üniversite ve yüksek okullara girme imkânı bulamayan öğrencilere, özellikle teknik eleman ve fen dalları öğretmeni olarak yetiştirilmelerini sağlamak üzere mevcut öğretim kuruluşlarının fiziki kapasitelerinden de faydalanılarak eğitim imkânları geliştirilecektir.

Halk yardımıyla yapıp da bugüne kadar öğrenime açılmamış bulunan okul binaları, yapıpış maksatlarına uygun olarak bir an önce hizmete açılacaktır.

93. Yükseköğrenim parasız olacak, yükseköğrenime alınacak öğrenci sayısı ve bunların fakülte ve bölümler arasındaki dağılımı kalkınma planlarında öngörülen yetişmiş insan gücü hedeflerine göre tespit olunacaktır.

94. Sporda gençliğin ve halkın beden ve ruh sağlığının geliştirilebilmesine yardımcı olunması esas alınarak seyir sporundan çok kitle sporuna, profesyonel spordan çok amatör spora ve bu meyanda okul içi spora ağırlık verilecektir.

Diyanet İşleri:

95. Diyanet İşleri Başkanlığı her türlü siyasi mülahazaların üstünde tutulacak ve yüksek manevi değeri göz önünde bulundurularak, 633 sayılı kanunun 1. maddesinde²⁶⁶ belirtilen görevlerini yerine getirmesi imkânları sağlanacaktır.

²⁶⁶ 633 Sayılı Kanunun 1.Maddesi: İslâm Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/mevzuatkanunicerik.asp?id=1419> (14.05.2009)

96. Din görevlilerinin toplumumuzdaki manevi yeri ve değeri dikkate alınarak ekonomik ve sosyal kalkınmamızda kendilerinden yararlanılacaktır.

97. Din görevlilerinin demokratik düşünce ve inanç özgürlüğü çerçevesinde sürekli eğitimden yararlanmaları sağlanacaktır.

98. Vekil imamların eğitim eksiklikleri tamamlanarak asıl kadroya geçmeleri imkânları geliştirilecek ve vekil imam meselesi adil şekilde çözüldükten sonra, vekil imamlık uygulaması son bulacaktır.

99. Köylere hızlandırılmış bir programla imam kadroları temin edilecek ve camiye ihtiyacı olan köylerin cami projeleri ve cami yapımı için gerekli malzemenin devletçe sağlanması gerçekleştirilecektir.

100. Tarihi vakıf camiler ve eserlerin bakım ve onarımı çalışmalarına büyük bir hız kazandırılacak ve bunlar gayelerine matuf olarak kullanılacaktır.

Ulusal Güvenlik ve Dış Politika:

101. Dış politikada temel görüşümüz barışçı, devletler hukuku kurallarına saygılı, Türkiye'nin bağımsızlığını gözeten ve kışkırtıcı olmayan bir politika izlemektir.

102. Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi gereğince Türkiye, bloklar ve büyük devletler arasındaki yumuşamaya katkıda bulunmak için elinden geleni yapacaktır. Ancak bu sırada kendi güvenliğinin tehlikeye düşürülmesine karşı son derece dikkatli olacaktır.

103. İçinde bulunduğumuz ortak güvenlik sistemine ve mevcut ittifaklarımıza bağlı kalınacaktır.

104. Ancak milli güvenliğimiz ve savunmamız için yalnızca ortak güvenlik sistemleriyle yetinilmeyecek, kendi milli savunma politikamız, stratejimiz ve olanaklarımız da geliştirilecektir. Bu arada ordumuzun vurucu gücü arttırılacaktır.

105. Ortak güvenlik sistemi dışında bütün ülkelerle dostane ilişkiler sürdürülecek, özellikle komşu ve yakın ülkelerle de sıkı dostluk ilişkileri kurulacak ve yürütülecektir.

106. Topraklarımızdaki ortak savunma üs ve tesislerinin, savaş araç ve gereçlerinin Türk devletinin denetimi altında bulunmasını gerekli görüyoruz.

107. Anayasamızın 60. maddesinin verdiği imkân değerlendirilerek askerlik veya yedek subaylık çağı gelmiş bulunanlardan modern bir ordunun ihtiyaç fazlası sayılabilecek olanlar, yurt kalkınmasına yararlı başka kamu hizmetlerinde çalıştırılacaktır.

108. Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır.

SONUÇ

109. Ülkemizin ve bütün dünyanın karşı karşıya bulunduğu şartlardan doğan büyük güçlükleri, yüce milletimize güvenerek, güçle ve cesaretle göğüslemeye kararlı olan Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisinin kurduğu Koalisyon Hükümeti, engin tarihimizde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır. Bu dönemin milletimize hayırlı olmasını dileriz.

EK-2**CHP-MSP KOALİSYONUNUN BK VE BAKANLIKLARIN DAĞILIMI²⁶⁷**

1. Başbakan : Bülent ECEVİT (Zonguldak, CHP)
2. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı : Necmettin ERBAKAN (Konya, MSP)
3. Devlet Bakanı : Orhan Ferruh EYÜPOĞLU (İstanbul, CHP)
4. Devlet Bakanı : İsmail Hakkı BİRLER (Tokat, CHP)
5. Devlet Bakanı : Süleyman Arif EMRE (İstanbul, MSP)
6. Adalet Bakanı : Şevket KAZAN (Kocaeli, MSP)
7. Milli Savunma Bakanı : Hasan Esat IŞIK (Bursa, CHP)
8. İçişleri Bakanı : Oğuzhan ASILTÜRK (Ankara, MSP)
9. Dışişleri Bakanı : Turan GÜNEŞ (Kocaeli, CHP)
10. Maliye Bakanı : Deniz BAYKAL (Antalya, CHP)
11. Milli Eğitim Bakanı : Mustafa ÜSTÜNDAĞ (Konya, CHP)
12. Bayındırlık Bakanı : Erol ÇEVİKÇE (Adana, CHP)
13. Ticaret Bakanı : Fehim ADAK (Mardin, MSP)
14. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı : Selahattin CİZRELİOĞLU (C.S. Üyesi, Diyarbakır, CHP)
15. Gümrük ve Tekel Bakanı : Mahmut TÜRKMENOĞLU (İzmir, CHP)
16. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı : Korkut ÖZAL (Erzurum, MSP)
17. Ulaştırma Bakanı : Hasan Ferda GÜLEY (Ordu, CHP)
18. Çalışma Bakanı : Önder SAV (Ankara, CHP)
19. Sanayi ve Teknoloji Bakanı : Abdülkerim DOĞRU (Kars, MSP)
20. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı : Cahit KAYRA (Ankara, CHP)
21. Turizm ve Tanıtma Bakanı : Orhan BİRGİT (İstanbul, CHP)
22. İmar ve İskan Bakanı : Ali TOPUZ (İstanbul, CHP)
23. Köyleri ve Kooperatifler Bakanı : Mustafa OK (Manisa, CHP)
24. Orman Bakanı : Ahmet ŞENER (Trabzon, CHP)
25. Gençlik ve Spor Bakanı : Müslihittin YILMAZ (C.S. Üyesi, Adana, CHP)

²⁶⁷ I. Ecevit Hükümeti Bakanlar Kurulu,
[http:// www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB37.htm](http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB37.htm) (22.2.2008),
 25 bakanlıktan 7 tanesi MSP'ye, 18 tanesi CHP'ye aittir.

BAKANLAR KURULU ÜYELERİ²⁶⁸

37.HÜKÜMET ÜYELERİ

BAŞBAKAN

MUSTAFA BÜLENT ECEVİT

İSTANBUL - 1925, Fahrettin, Nazlı - Robert Kolej - İngilizce - Gazetecilik - Gazeteci - XI, I inci Dönem Ankara, II, III, IV, V, XIX uncu Dönem Zonguldak Milletvekili - Temsilciler Meclisi Üyesi - Cumhuriyet Halk Partisi Eski Genel Başkanı, Demokratik Sol Parti Genel Başkanı - Çalışma Eski Bakanı ve Eski Başbakan- Evli.

DEVLET BAKANI VE BAŞBAKAN YARDIMCISI

NECMETTİN ERBAKAN

SİNOP - 1926, Mehmet Sabri - İTÜ Makine Fakültesi, Almanya Aachen Tecniche Hockshule Doktora - Almanca, İngilizce - Makine Yük. Müh., Prof.Dr. - İTÜ Öğretim Üyesi, Türkiye Odalar Birliği Başkanı - III, IV, V ve XIX uncu Dönem Konya Milletvekili - Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi , Refah Partisi Genel Başkanı - Devlet Bakanı ve Başbakan Yrd. - Evli, 3 Çocuk.

DEVLET BAKANI

İSMAİL HAKKI BİRLER

SUŞEHRİ - 1927, Sabri - Ankara Üni. Hukuk Fakültesi - Hukuk - Savcı ve Hâkim, Serbest Avukat - 3 ve 4 üncü Dönem Tokat Milletvekili - Devlet Bakanı - Evli, 1 Çocuk.

DEVLET BAKANI

SÜLEYMAN ARİF EMRE

BESNİ - 1923, Ali - Ankara Üni. Hukuk Fakültesi - Fransızca - Hukuk - Serbest Avukat - 2 nci Dönem Adıyaman, 4 ve 5 inci Dönem İstanbul Milletvekili - Devlet Bakanı - Evli, 4 Çocuk.

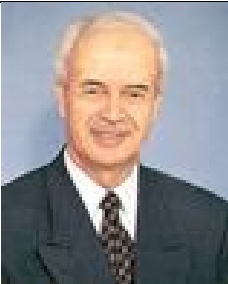
²⁶⁸ 37. Hükümet Üyeleri

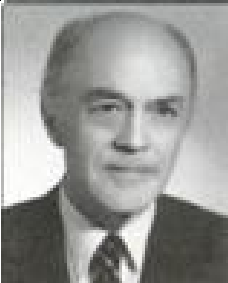
<http://www.basbakanlik.gov.tr/sour.ce/index.asp?wss=basbakanlik.gov.tr&wpg=kabine&did=basbakanlik.123492> (30.04.2009)

	<p>DEVLET BAKANI ORHAN F. EYÜPOĞLU SAMSUN – 1918, Osman Nuri - İstanbul Üni. Hukuk Fakültesi - Fransızca, İngilizce - İdare ve Hukuk - Kaymakam, İstanbul Emniyet Müdür Muavini ve Belediye Reis Muavini, Serbest Avukat - 1, 2, 3, 4 ve 5 inci Dönem İstanbul Milletvekili - Devlet Bakanı ve Başbakan Yrd. - Evli. Ölümü : 30.11. 1980</p>
---	---

	<p>GENÇLİK VE SPOR BAKANI MUSLİHİTTİN YILMAZ METE CEYHAN - 1922, İbrahim - Ankara Hukuk Fakültesi - Az Fransızca - Hukuk, İdare - Kaymakam, T. Ziraat Odaları Birliği Hukuk Müşaviri, Güreş ve Ankara Eskrim Kulüpleri Federasyonu Bşk., Serbest Avukat, Çiftçi - XI, 5 inci Dönem Adana Milletvekili - Cumhuriyet Senatosu Adana Üyesi (5.6.1966 - 12.10.1975) - Gençlik ve Spor Bakanı - evli, 3 Çocuk.</p>
---	---

	<p>GÜMRÜK VE TEKEL BAKANI MAHMUT TÜRKMEÑOĞLU URLA - 1933, Murat - İTÜ Makine Fakültesi - Almanca - Makine Yüksek Mühendisi - Serbest Mühendis, Müteahhit, İzmir Köy Koop. Birliği Başkanı - 4 ve 5 inci Dönem İzmir Milletvekili - Gümrük ve Tekel Bakanı - Evli, 3 Çocuk. Ölümü : 20.7.1992</p>
--	---

	<p>ADALET BAKANI ŞEVKET KAZAN ADAPAZARI - 1933, Emin - İstanbul Üni. Hukuk Fakültesi - İngilizce, Arapça - Hukuk - Serbest Avukat - 4 ve XIX uncu Dönem Kocaeli Milletvekili - Adalet, Çalışma Bakanı - Evli, 1 Çocuk.</p>
---	--

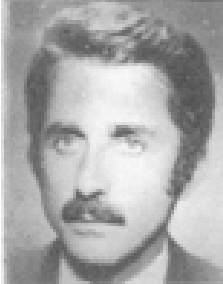
	<p>MİLLİ SAVUNMA BAKANI HASAN ESAT IŞIK İSTANBUL - 1916, Esat - Ankara Üni. Hukuk Fakültesi - Fransızca, İngilizce - Diplomasi - Büyükelçi - 4 ve 5 inci Dönem Bursa Milletvekili - Dışişleri, Millî Savunma Bakanı - Evli, 1 Çocuk. Ölümü: 2.7.1989</p>
---	---

	<p>İÇİŞLERİ BAKANI OĞUZHAN ASILTÜRK</p> <p>HEKİM HAN - 1935, Mahmut Besim - İTÜ İnşaat Fak. - İngilizce - İnşaat Yüksek Mühendisi - Serbest Müşavir Mühendis - 4 ve 5 inci Dönem Ankara, XIX uncu Dönem Malatya Milletvekili - İçişleri, Sanayi ve Teknoloji Bakanı - Evli, 4 Çocuk.</p>
---	--

	<p>DIŞİŞLERİ BAKANI TURAN GÜNEŞ</p> <p>KANDIRA - 1921, Hurşit - İstanbul Hukuk Fakültesi - Fransızca, Az İtalyanca - Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa İdare Hukuku Profesörü - X, 4, 5 inci Dönem Kocaeli Milletvekili - K.M.Cumhuriyet Halk Partisi Temsilcisi (6.1.1961 - 25.10.1961) - Dışişleri Bakanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yrd. - Evli, 2 Çocuk. Ölümü : 9.4.1982</p>
---	--

	<p>MALİYE BAKANI DENİZ BAYKAL</p> <p>ANTALYA - 1938, Hüseyin Hilmi - Ankara Üni. Hukuk Fakültesi - İngilizce - Siyaset Bilimi Doç. Dr. - 4, 5, XVIII ve XIX uncu Dönem Antalya Milletvekili - Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı - Maliye, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı - Evli, 2 Çocuk.</p>
--	---

	<p>MİLLİ EĞİTİM BAKANI MUSTAFA ÜSTÜNDAĞ</p> <p>SEYDİŞEHİR - 1933, Hüseyin - Ankara Gazi Eğitim Ens., ABD Wisconsin Üni. Eğitim Fak. - İngilizce - Eğitim Yönetim Doktorası - Hacettepe Üni. İdari Bil. Fak. Öğretim Görevlisi - 3, 4 ve 5 inci Dönem Konya Milletvekili - Milli Eğitim ve Kültür Bakanı - Evli, 3 Çocuk. Ölümü: 30.6.1983</p>
---	---

	<p>İMAR VE İSKAN BAKANI ALİ TOPUZ</p> <p>RİZE - 1932, Mustafa - İTÜ Mimarlık Fakültesi - Şehircilik - Serbest Mimar - 4, 5 ve XVIII inci Dönem İstanbul Milletvekili - İmar ve İskân, Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanı - Evli, 2 Çocuk.</p>
---	--

	<p>BAYINDIRLIK BAKANI EROL ÇEVİKÇE</p> <p>AMASYA - 1937, Kâzım - İstanbul İktisat Fakültesi, Almanya'da Ekonomi Gelişme İhtisası, ABD'de Planlama Master - İngilizce, Az Fransızca - Ekonomi, Planlama - DPT Şb. Müdürü - 4 üncü Dönem Adana, 5 inci Dönem Amasya Milletvekili - Bayındırlık, Ulaştırma Bakanı - Evli, 2 Çocuk.</p>
---	--

	<p>SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM BAKANI SELAHATTİN CİZRELİOĞLU</p> <p>DİYARBAKIR - 1924, Abdülkadir - İstanbul Üni. Hukuk Fakültesi, Paris Üni. Doktora - Fransızca - Hukuk Doktoru - Serbest Avukat - C. S. Diyarbakır Üyesi (5.6.1966 - 12.9.1980) - Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı - Evli.</p>
---	--

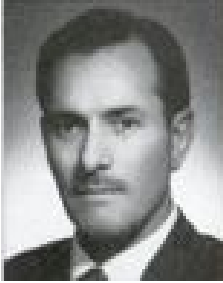
	<p>ULAŞTIRMA BAKANI HASAN FERDA GÜLEY</p> <p>AYBASTI - 1916, Ali Osman - Harp Okulu, İstanbul Üni. Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bl. - İngilizce - Askerlik, Edebiyat - Binbaşı, Harp Okulu Öğretmeni - XI, 1, 2, 3, 4 üncü Dönem Ordu Milletvekili - K. M. Cumhuriyet Halk Partisi Temsilcisi (6.1.1961 - 15.10.1961)- Ulaştırma Bakanı - Evli, 4 Çocuk.</p>
--	---

	<p>GIDA-TARIM VE HAYVANCILIK BAKANI KORKUT ÖZAL</p> <p>MALATYA - 1929, Mehmet - İstanbul Teknik Üni., ABD'de İhtisas- İngilizce, Fransızca - Hidrolik Yüksek Mühendisi - ODTÜ Öğretim Üyesi, TPAO Genel Müdürü, Enerji Bakanlığı Müşaviri, Ercan Holding Genel Koordinatörü - 4 ve 5 inci Dönem Erzurum Milletvekili - Gıda Tarım ve Hayvancılık, İçişleri Bakanı - Evli, 5 Çocuk.</p>
---	---

	<p>KÖYİŞLERİ VE KOOPERATİFLER BAKANI MUSTAFA OK</p> <p>MANİSA - 1925, Rıza - Harp Akademisi, TODAİE - İngilizce - Askerlik - Kurmay Yarbay - 2, 3 ve 4 üncü Dönem Manisa Milletvekili - Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı - Evli, 3 Çocuk.</p>
---	--

	<p>ÇALIŞMA BAKANI</p> <p>ÖNDER SAV</p> <p>MANYAS - 1937, Hayrettin - Ankara Üni. Hukuk Fakültesi - Orta İngilizce, Az Almanca - Hukuk - Serbest Avukat - 4 ve 5 inci Dönem Ankara Milletvekili - Çalışma Bakanı - Evli, 2 Çocuk.</p>
---	--

	<p>TİCARET BAKANI</p> <p>FEHİM ADAK</p> <p>MARDİN - 1931, Abdürrezzak - İstanbul Teknik Üni.-Arapça - İnşaat Yüksek Mühendisi, Su yapıları - DSİ Genel Müdürlüğü Murakebe Kurulu Teknik Müşaviri - 4 ve 5 inci Dönem Mardin Milletvekili - Ticaret, Bayındırlık, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı - Evli, 5 Çocuk.</p>
---	--

	<p>SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANI</p> <p>ABDÜLKERİM DOĞRU</p> <p>ARDAHAN - 1927, Mehmet - İTÜ Makine Fakültesi - Fransızca, İngilizce, Almanca, Az Arapça - Isıtma, Soğutma, Klima Makine Yüksek Mühendisi - Azot San. Gn. Md., Sanayi Bakanlığı Müşaviri, İPA Gıda ve İhtiyaç Maddeleri A.Ş. İdare Meclisi Bşk. - 4, 5 ve XIX uncu Dönem Kars Milletvekili - Millet Meclisi Başkan vekili - Sanayi ve Teknoloji Bakanı - Evli, 4 Çocuk.</p>
--	--

	<p>ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANI</p> <p>CAHİT KAYRA</p> <p>TRABZON - 1917, Ali Lütfi - Siyasal Bilgiler Okulu - İngilizce, Fransızca - İktisat, Maliye - T. İş Bankası Yönetim Kurulu Üyesi - 4 üncü Dönem Ankara Milletvekili - Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı - Evli, 2 Çocuk.</p>
---	---

	<p>TURİZM VE TANITMA BAKANI</p> <p>ORHAN BİRGİT</p> <p>KARS - 1927, Fehmi - İstanbul Üni. Hukuk Fakültesi - Almanca - Hukuk - Gazeteci, Kim Dergisi Sahibi, Serbest Avukat - 2, 4 ve 5 inci Dönem İstanbul, 3 üncü Dönem Ankara Milletvekili - Turizm ve Tanıtma Bakanı - Evli.</p>
---	---

ORMAN BAKANI**AHMET ŞENER**

VAKFIKEBİR - 1921, Salih - Ankara Ziraat Fakültesi - Az İtalyanca ve Almanca - Ziraat Yüksek Mühendisi, Meyvecilik Mütahassısı - Tarım Bakanlığı Zatişleri Müdürü - K.M. Tarım Teşekkülleri Temsilcisi (6.1.1961 - 15.10.1961) - 1, 2, 3, 4 ve 5 inci Dönem Trabzon Milletvekili - Orman, Devlet Bakanı – Evli, 3 Çocuk.

EK-3 Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri Sonucu Oluşan İktidar Yapıları²⁶⁹

Seçim Dönemi	Uygulanan Seçim Sistemi	İktidar Yapısı
1950	Liste Usulü Çoğunluk	Tek Parti
1954	Liste Usulü Çoğunluk	Tek Parti
1957	Liste Usulü Çoğunluk	Tek Parti
1961	Çevre Barajlı D’Hondt	Koalisyon
1965	Milli Bakiye	Tek Parti
1969	Barajsız D’Hondt	Tek Parti
1973	Barajsız D’Hondt	Koalisyon
1977	Barajsız D’Hondt	Koalisyon
1983	Çifte Barajlı D’Hondt	Tek Parti
1987	Çifte Barajlı D’Hondt + Kontenjan	Tek Parti
1991	Çifte Barajlı D’Hondt + Kontenjan	Koalisyon
1995	Ülke Barajlı D’Hondt	Koalisyon
1999	Ülke Barajlı D’Hondt	Koalisyon
2002	Ülke Barajlı D’Hondt	Tek Parti
2007	Ülke Barajlı D’Hondt	Tek Parti

²⁶⁹Müge Yüce, *Seçim Sistemleri ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları*
<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/s.20-21> (11.05.2009)

EK-4

11 Ocak 1974 tarihli *Tercüman* gazetesinde CHP-MSP koalisyonu kurulmasına sayılı günler kala manşetlerde sık sık bu koalisyona giden süreçte yaşanan gelişmeler verilmiştir.

8 Şubat 1974 tarihli *Milliyet*'te yer alan bu haberde, 136 red oyuna karşılık 235 kabul oyu ile CHP-MSP hükümetinin güvenoyu almış olduğu manşetten verilmiştir.

Siyasi hakların iadesi kanunu çıkınca eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar Senato'ya davet edilmiştir; fakat Bayar, kendisine yapılan senatörlük teklifine red cevabı vermiştir.

19 Mayıs 1974 *Milliyet* gazetesidir. Ecevit genel affın T.C.K'nın 141 ve 142. maddeleri dışında bırakılarak çıkması üzerine bazı MSP' lilerin de bu doğrultuda oy kullanması sebebiyle çekilme kararı almış; fakat yapılan görüşmeler neticesinde bu kararı uygulamaya koymamış, uzlaşma sağlanmıştır.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile gerçekleştirmiş olduğu görüşmeden sonra basına yapmış olduğu açıklamada, Milli Cephe'nin her zaman için varolduğunu ifade etmiştir.

19 Haziran 1974 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde 29 oy farkla Millî Eğitim Bakanı Üstündağ hakkında verilen gensoru önergesinin reddedilmiş olduğu yer almaktadır. Gensoru önergesinde MSP' lilerin tavrı koalisyonun işlerliği açısından önemliydi.

'Haşhaş meselesi' CHP-MSP koalisyonunun ivedilikle ele alıp, çözdüğü konuların ön sıralarında yer almıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı tüm barışçıl çözüm yolu arayışlarımıza rağmen müdahâle şeklinde yapılmak durumunda kaldı.

KAYNAKÇA :

Gazeteler:

Cumhuriyet (01.10.1973-31.12.1974).

Milliyet (01.01.1974-30.11.1974).

Tercüman (01.10.1973-31.12.1974).

Kitap ve Makaleler:

Ahmad F. (2006), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Akın K. (2000), *Milli Nizam'dan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan*, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Aleskerov F., Ersel H., Sabuncu Y. (1999), *Seçimden Koalisyonla Siyasal Karar Alma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Alpan R. B. (1994), *Türkiye'de Koalisyon Yönetimleri ve DYP-SHP Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Artuner B. (3 Mayıs 2004) "Enosis'e Çok Şey Borçluyuz", *Akşam* (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/05/03/gundem/gundem3.html>)

Atay Z. (2 Mart 1974), "Bir Konferansın Ardından", *Tercüman*.

Bila H. (2008), *CHP 1919-2009*, Doğan Kitap, İstanbul.

Birgit O. (2006), *Evvel Zaman İçinde*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Buğra T. (4 Şubat 1974), "Hükümet Programı", *Tercüman*.

Cem İ. (6 Şubat 1974), “Kimin Programı” , *Milliyet*.

Cura Y. (1994), *Koalisyon Hükümetleri: Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çavdar T. (2008), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayıncılık, Ankara.

Duverger M. (1993), *Siyasi Partiler*, Bilgi Yayınları, Ankara (Çeviren: Ergun Özbudun).

Dursun D. (2004), *Siyaset Bilimi*, Beta Basım, İstanbul.

Erkanlı O. (1973), *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, İstanbul, (3. Baskı).

Esmer G. T. (2006), *CHP:1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya.

Felek B. (1 Mayıs 1974), “Bayar’ın Kararı Münasebetiyle” , *Milliyet*.

Geylan D. (2003), *Türk Hükümetleri ve Kıbrıs Sorunu 1974-1983*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Gezici A.(2006) , *Bir Karaoğlan Masalı*, Akis Kitap, İstanbul.

Göze E. (22 Şubat 1974), “İslam Zirve Konferansı” , *Tercüman*.

Gözler K. (2004), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa, (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.anayasa.gen.tr/secimler.htm>).

Gündoğan M. (9 Ağustos 2008) “Milli Görüş İktidarı Çok Yaklaştı” , *Milli Gazete*, (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.tumgazeteler.com/?a=3985369>).

Günsev M. (2004), *20 Temmuz 1974 Şafak Vakti Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Heywood A. (2006), *Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara (Çevirenler: Bekir Berat Özipek, Bircan Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla).

Ilıcak N. (2 Ağustos 1974), “Ansiklopedi”, *Tercüman*.

Irmak Y. (6 Mart 1974), “Köy-Kentler”, *Cumhuriyet*.

İpekçi A. (9 Haziran 1974), “Gensoru Koalisyon İçin Yararlı Bir Test”, *Milliyet*.

Kabaklı A. (18 Şubat 1974), “TRT ve Ekonomik Denge”, *Tercüman*.

Kapani M. (2000), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Kara M. A. (2004), *Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu, Demokrasi Ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*, Otopsi Yayınları, İstanbul.

Karpat K. (2007), *Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*, İmge Yayıncılık, Ankara.

Kışlalı A. T. (1987), *Siyaset Bilimi*, İmge Yayınları, Ankara.

Lijphart A. (1984), *Çağdaş Demokrasiler*, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara, (Çevirenler: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran).

Meydan Dergisi, (21 Mayıs 1974).

Meydan Larousse (1985), 7. Cilt, Meydan Yayınları, İstanbul.

Nadi N. (5 Aralık 1973 ve 21 Temmuz 1974) “Başyazı”, *Cumhuriyet*.

- Powell G. B. (1990), *Çağdaş Demokrasiler*, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara.(Çeviren: Mehmet Turhan)
- Sarıbay A. Y. (1985), *Türkiye’de Modernleşme, Din ve Parti Politikası : MSP Örnek Olayı*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Sayarı S. (1980), *Parlamenter Demokrasilerde Koalisyon Hükümetleri*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Sirmen A. (20 Temmuz 1974), “Ters Tepen Oyun”, *Cumhuriyet*.
- Soysal M. (3 Nisan 1974), “Uyanış”, *Milliyet*.
- Tamer R. (8 Aralık 1973), “%33 Neyin Nesi?”, *Tercüman*
- Toker M. (1993), *İsmet Paşa’ nın Son Yılları 1965-1973*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Toprak B. (2003), “Dinci Sağ”, *Geçiş Sürecinde Türkiye İçinde*, (Derleyenler: Irvin C. Schick-E. Ahmet Tonak, Belge yayınları), İstanbul.
- Türe İ., “Koalisyon Hükümetlerinde Başbakanlık”, *Mülkiye Dergisi* Cilt:XXV., Sayı:227, s. 76-77, (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.mulkiyederigi.org/index.php>).
- Türköne M. (2003), *Siyaset*, Lotus Yayınları,Ankara.
- Öymen A. (28 Ocak 1974), “Olanaklar Sanatı”, *Cumhuriyet*.
- Özbudun E. (1979), *Siyasal Partiler*, AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Özbudun E. (2003), *Çağdaş Türk Politikası*, Doğan Yayınları, İstanbul.
- Özdemir H. (2002), “Siyasal Tarih 1960-1980”, *Çağdaş Türkiye 1908-1980 İçinde* (Editör: Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul.

Özkan A. (2007), *Siyasal İletişim Stratejileri*, Tasam Yayınları, (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.siyasaliletisim.org/index.php/sie-modul/128-sie-modul/304-secim-sistemleri.html>).

Yalansız N. (2006), *Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002*, Buke Kitapları, İstanbul.

Yüce M., *Seçim Sistemleri ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları*, s. 6-20 (Ayrıca Online Ulaşım İçin, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYUCE.pdf>).

İnternet Siteleri

I. Ecevit Hükümeti Bakanlar Kurulu,

[http:// www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB37.htm](http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB37.htm) (22.2.2008).

I. Ecevit Hükümeti Koalisyon Protokolü,

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP37.htm> (04.01.2008).

37. Hükümet Üyeleri

<http://www.basbakanlik.gov.tr/sour.ce/index.asp?wss=basbakanlik.gov.tr&wpg=kabine&did=basbakanlik.123492> (30.04.2009).

1950-1977 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

<http://www.die.gov.tr/IstTablolar/09se124t.xls> (08.02.2009).

Amenajman Hakkında Bilgi İçin, Orman Amenajman Yönetmeliği

http://www.ogm.gov.tr/bilgi_edinme/mevzuat/orman_idare/yonetmelik/20080205.htm (14.05.2009).

Anayasa Mahkemesi Kararı,

<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1974/K1974-031.htm> (02.06.2009).

Cenevre Görüşmeleri Hakkında Bilgi İçin, Cenevre Görüşmeleri,

<http://www.brt.gov.nc.tr/haberler/haber/sagmenu/belgeler/cenevre.htm>
(01.09.2008).

CHP Kurultay Tarihleri ve Alınan Kararlar için, CHP Kurultayları

http://www.chp.org.tr/index.php?module=content&page_id=456 (10.05.2009).

Cumhuriyet Senatosu,

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/12250.htm> (28.01.2009).

Diyanet İşleri Başkanlığı,

<http://www.diyenet.gov.tr/turkish/mevzuatkanunicerik.asp?id=1419>
(14.05.2009).

Drenaj Nedir?, <http://www.drenaj.borulari.net/> (14.05.2009).

İsmail Cem, <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=67> (02.02.2009).

Milli Nizam Partisi ile ilgili olarak, Milli Nizam Partisi ve Milli Görüş Hareketi,

<http://www.belgenet.com/parti/mnp.html> (11.12.2008).

Milli Nizam Partisi ile ilgili olarak, Milli Nizam Partisi Programı,

<http://www.belgenet.com/parti/program/mnp.html> (15.12.2008).

Sadi Irmak İle İlgili Bilgi İçin,

http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/genelmd/basbakanlik/037_sadiirmak.htm
(08.05.2009).

T.C.K 141-142-163. Maddeleri İçin, <http://www.hukuki.net/> (25.05.2009).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Derya ÇELİKER

Anne Adı : Hülya

Baba Adı : Ertan

Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir/03.08.1983

Lisans Eğitimi : Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü

Anadolu Üniversitesi
İşletme Fakültesi
İşletme Bölümü

Mezuniyet Tarihi : 25.08.2005

Yabancı Dil : İngilizce